

Obec NIŽNÁ OLŠAVA

Program hospodárskeho a sociálneho rozvoja obce Nižná Olšava do roku 2005

Tento PHSR bol Obecným zastupiteľstvom obce Nižná Olšava

schválený dňa 30.05.2008

uznesením č. 15/2006-2010

aktualizovaný dňa 30.06.2020

uznesením č. XII/2020/6

OBSAH:

Úvod	3 - 6
1. SOCIÁLNO-EKONOMICKÁ ANALÝZA A IDENTIFIKÁCIA, MOŽNOSTI ROZVOJA	6
1.1. Popis obce a základné geografické údaje	6 – 9
1.2. Obyvateľstvo – miera ekonomickej aktivity	9 -10
1.3. Dôchodková situácia obyvateľstva	10
1.4. Evidovaní nezamestnaní	10 - 11
1.5. Vzdelanostná štruktúra obyvateľov	11
1.6. Zdravotné a sociálne služby	11
1.7. Stavebníctvo a bytová výstavba	11 - 13
1.8. Vývoj počtu a štruktúra podnikateľských subjektov	13 - 14
1.9. Analýza poľnohospodárstva a rozvoj vidieka	14 - 16
1.9.1. Lesné hospodárstvo	17 - 18
1.9.2. Rozvoj vidieka	18 - 21
1.10. Analýza stavu životného prostredia	21
1.10.1. Vodovodná a kanalizačná sieť	21- 22
1.10.2. Odpadové hospodárstvo	22
1.10.3. Ovzdušie a klimatické zmeny	22
1.11. Vybavenosť obce dopravnými a technickými vybaveniami	22
1.11.1. Cestná infraštruktúra	22 - 23
1.11.2. Energetika	23- 24
1.11.3. Telekomunikačná a informačná infraštruktúra	24
2. STRATEGICKÁ VÍZIA	24
2.1. Technická infraštruktúra	24 - 25
2.2. Rozvoj vodohospodárskej infraštruktúry	25
2.3. Zásobovanie obce energiou a úspora energie	25
2.4. Rozvoj telekomunikačnej infraštruktúry	26
3. CESTOVNÝ RUCH, KULTÚRA, ŠPORT A VZŤAHY	26 - 50
3.1. Vybudovanie systému verejnoprávnych partnerstiev	50
3.2. Osveta, výchova a vzdelávanie v súlade s potrebami	50
3.3. Rozvíjať vidiecky turizmus v kombinácii s agroturizmom	51
3.4. Zlepšenie podmienok pre rozvoj MSP v oblasti služieb	51
3.5. Zachovať kultúrno-historické dedičstvo	51 - 52
3.6. Skvalitniť informačný a orientačný systém	52
3.7. Rozvoj cezhraničnej spolupráce	52
4. PODPORA A ROZVOJ PODNIKANIA	52 - 53
4.1. Stabilizácia a rozvoj existujúcich výrobných kapacít	53
4.2. Optimalizácia obecnej štruktúry a kvality subjektov	53
4.3. Vybudovanie a rozvoj dopravnej infraštruktúry	53 - 54
4.4. Dobudovanie a rozvoj inžinierskych sietí	54
4.5. Rozvoj telekomunikačných sietí	54
4.6. Efektívne umiestňovanie nezamestnaných na trhu práce	54

4.7. Posilňovanie sociálneho kapitálu	54 - 55
5. POĽNOHOSPODÁRSTVO, LESNÍCTVO A ROZVOJ	55
5.1. Zabezpečenie racionálneho obrábania PPF	55 - 56
5.2. Podpora dynamického rozvoja prvovýroby a priemyslu	56
5.3. Ochrana PPF	56
5.4. Rozvoj turizmu a agroturizmu vo vidieckom priestore	56
5.5. Zalesňovanie poľnohospodárskych ťažko prístupných pôd	57
5.6. Podpora pri ozdravných opatrení v lesoch	57
5.7. Podpora rozvoja poľovníckej turistiky ako súčasť rozvoja vidieka	57
5.8. Stabilizácia a zlepšenie obhospodarovania poľovných revírov	57 - 58
6. SOCIÁLNA OBLASŤ A ZDRAVOTNÍCTVO	58
6.1. Zvýšenie kvality sociálnych služieb	58
6.2. Dosiahnutie aktívnej účasti na starostlivosti o zdravie	58
7. ŽIVOTNÉ PROSTREDIE	58 - 59
7.1. Ochrana a racionálne využívanie vôd, zabezpečenie pitnej vody	59 - 60
7.2. Minimalizácia vzniku odpadov, ekologické nakladanie s odpadmi	60
7.3. Ochrana racionálne využívanie pôd	60
7.4. Ochrana ovzdušia	60
7.5. Enviromentálna osвета, výchová a vzdelávanie	61
8. VZDELÁVANIE A ŠKOLSTVO	61
8.1. Rozvoj vzdelávania	61
8.2. Zvýšenie vzdelanostnej úrovne občanov	61 - 62
9. VÝSTAVBA A FINANČNÉ ZABEZPEČENIE	62 - 63
10. Finančné zabezpečenie	64
11. Rámec opatrení vlády	64
11.1. Oblasť legislatívy	64-85
11.2. Oblasť inštitucionálnej podpory	85-90
Národný strategický referenčný rámec Slovenskej republiky na roky 2007 – 2013	90 - 100
Národný strategický plán rozvoja vidieka SR Ministerstvo pôdohospodárstva Slovenskej republiky	100 - 107
Záver	108

Úvod

Tvorba Programu hospodárskeho a sociálneho rozvoja obce vychádza zo Zákona NR SR č. 503/2001 Z. z. o podpore regionálneho rozvoja a je strednodobým programovým dokumentom, ktorý určuje hlavné smery rozvoja obce do roku 2015 - je východiskom pre rozvojové aktivity obce.

Program hospodárskeho a sociálneho rozvoja poskytuje komplexný pohľad na súčasný stav hospodárskeho a sociálneho rozvoja a stanovuje strategické ciele, rozvojové priority a strategické oblasti, v súlade s cieľmi Národného strategického referenčného rámca Slovenskej republiky 2007 – 2013, Programom hospodárskeho a sociálneho rozvoja Prešovského samosprávneho kraja a Programom rozvoja vidieka SR 2007 – 2013.

V analytickej časti dokumentu sú sústredené východiská pre rozvojový potenciál obce, ktorý je determinovaný SWOT analýzou.

Stratégia rozvoja obce je uvedená strategickou víziou, ktorá charakterizuje strednodobé rozvojové zámery obce. Strategické ciele vymedzujú priority obce na obdobie rokov 2008 až 2015, ktoré sú následne rozpracované do strategických oblastí a projektových zámerov.

V poslednej časti dokumentu je zhrnutá ekonomická situácia obce a návrh finančného a administratívneho zabezpečenia, resp. inštitucionálneho zabezpečenia plnenia PHSR obce.

Program hospodárskeho a sociálneho rozvoja vypracoval Ing. Ondarišin Ján a kolektív v súčinnosti so starostom obce, obecným zastupiteľstvom a ďalšími partnerskými právnickými a fyzickými osobami (inštitúciami, úradmi, vrátane tretieho sektora).

Východiskové dokumenty a podklady pri vypracovaní Programu hospodárskeho a sociálneho rozvoja obce:

- Program hospodárskeho a sociálneho rozvoja Prešovského samosprávneho kraja.
- Národný strategický referenčný rámec SR 2007 – 2013.
- Národný strategický plán rozvoja vidieka SR Ministerstvo pôdohospodárstva Slovenskej republiky na roky 2007 – 2013.

Štatistické informácie, správy, hodnotenia a stanoviská partnerských organizácií:

- Štatistický úrad SR
- Iné právnické a fyzické osoby
- Vlastné zdroje z prieskumu

Plán hospodárskeho a sociálneho rozvoja obce je základný programový a výkonný dokument, spracovaný za účelom riešenia súčasných závažných ekonomických a sociálnych problémov za efektívneho využitia všetkých zložiek jeho miestneho potenciálu (ekonomického, prírodného i demografického).

Obec je súčasťou Prešovského kraja, ktorý je prioritným regiónom na základe uznesenia vlády SR č. 923/1999 a na základe trvale nepriaznivých ekonomických výsledkov. Sú to predovšetkým:

- nízka úroveň hrubého domáceho produktu, ktorý v prepočte na jedného obyvateľa zaostáva za priemerom v SR,
- miera nezamestnanosti,
- výrazná disproporcía v regióne,
- zaostávanie technickej infraštruktúry.

Poslaním Plánu hospodárskeho a sociálneho rozvoja obce (ďalej len Plán rozvoja obce) je navrhnuť systematickú a funkčnú trvalú rozvojovú stratégiu zameranú na realizáciu sociálneho a ekonomického rozvoja obce pri využití vnútorných finančných zdrojov a štrukturálnych fondov EÚ. Má logickú štruktúru, keď na základe vykonanej analýzy formuluje ciele a stratégiu ďalšieho rozvoja obce.

Plán rozvoja obce pozostáva z nasledujúcich častí:

- sociálno-ekonomickej analýzy obce a identifikácie možností rozvoja formou súhrnnej analýzy,
- stratégiu rozvoja jej priorít a opatrení potrebných na ich naplnenie,
- finančného zabezpečenia,
- organizačného zabezpečenia realizácie Plánu rozvoja obce.

Súhrnnou analýzou i strategickou časťou sa prelínajú globálne i špecifické ciele, ktoré sú rozpracované do konkrétnych opatrení.

Prvá analytická časť dokumentu obsahuje popis obce s jej základnými geografickými údajmi a hlavnými socioekonomickými charakteristikami, ktoré charakterizujú dynamiku sociálneho a ekonomického rozvoja obce. Súčasťou je súhrnná analýza rozvojového potenciálu, ktorá v rámci globálnych a špecifických cieľov, ako aj silných a slabých stránok, príležitostí a ohrození dáva súhrnný pohľad na reálnu situáciu obce a jej rozvojové možnosti.

Druhá hlavná časť dokumentu je orientovaná na formulovanie strategického rozvoja. Globálne ciele sú rozpracované do špecifických cieľov, ktoré majú stabilizačný alebo rozvojový charakter. Stabilizačné ciele a súvisiace opatrenia sú zamerané na riešenie súčasného nepriaznivého až kritického stavu v jednotlivých oblastiach tak, aby nedošlo k ďalšiemu prehĺbovaniu jestvujúcich problémov. Opatrenia viažuce sa na rozvojové ciele sú zamerané na aktivizáciu vnútorných potenciálov v obci a na podporu ich dlhodobého rozvoja až do roku 2015.

Finančné zabezpečenie hovorí o zdrojoch financovania, ktoré sú vnútorné (štátne a súkromné), zdroje EÚ a iné zdroje.

Z analýzy sociálno-ekonomickej situácie obce vplynuli nasledovné rozhodujúce silné stránky:

- výhodná geografická poloha obce v rámci regiónu Prešov a Prešovského kraja,
- blízkosť okresného mesta i hlavného cestného ťahu,
- dobré prírodné podmienky,
- lesný pôdny fond pre pestovanie klasických plodín a drevín, rozvoj poľnohospodárskej a lesníckej výroby,
- bohaté zdroje drevnej hmoty,
- výhodná poloha obce v regionálnom záujme pre rozvoj cestovného ruchu, turistiky a agroturistiky,
- voľné plochy pre rozvoj drobného priemyslu a zavádzanie nových výrobných odborov, rozšírenie zóny oddychu a športového areálu,
- účasť v mikroregióne Ondava,
- kladný prístup predstaviteľov samosprávy, štátnej správy, tretieho sektora k rozvojovým aktivitám v obci.

Určujúcimi slabými stránkami obce sú:

- nedostatočná mikroekonomická adaptácia obce na podmienky trhového hospodárstva,

- nevyhovujúca technická infraštruktúra najmä dobudovanie miestnych komunikácií a chodníkov, parkovísk, zelene,
- nevybudovaná kanalizačná sieť, zastaraný vodovod, vybudovanie kanalizačnej siete, modernizácia vodovodu,
- nedostatočne využité dané prostredie pre cestovný ruch, turistiku, agroturistiku,
- nedostatok voľných finančných zdrojov pre rozvoj obce,
- stagnujúca úroveň kultúrneho kapitálu,
- nevyhovujúci stav informačnej infraštruktúry,
- slabnúci ľudský kapitál,
- záporné saldo migrácie.

V dôsledku závažných slabých stránok a nedostatočného akceleračného vplyvu silných stránok na sociálno-ekonomický rozvoj, obec nie je schopná vlastnými silami riešiť výrazné problémy a pre realizáciu hlavného cieľa i rozvojovej stratégie je potrebná pomoc štátu i EÚ.

Vychádzajúc zo záverov analýzy sociálno-ekonomickej situácie dlhodobým cieľom rozvoja obce je harmonický vyvážený a trvalo udržateľný rozvoj územia, využitím hospodárskeho, demografického a prírodného potenciálu obce. Hlavným cieľom je zastaviť pokles hospodárskej a sociálnej úrovne obce a postupne zabezpečiť jej rast s cieľom dosiahnuť úroveň vyspelejších obcí Slovenska.

Plnením hlavného cieľa sa dosiahne rozvoj ekonomického potenciálu a ľudských zdrojov, ktoré sú podmienkou pre odstránenie existujúcich disparít.

Realizáciou opatrení, ktoré sú rozpracované v strategickej časti materiálu, konkrétnych projektov, ako aj súvisiacich kľúčových aktivít sa zabezpečí najmä:

A: v oblasti ekonomického rastu

- zvýšenie ekonomickej výkonnosti obce,
- rozvoj malého a stredného podnikania,
- zvýšenie konkurencieschopnosti,
- zvyšovanie produktívneho potenciálu.

B: v oblasti zamestnanosti vytváraním efektívnych pracovných miest v súlade s požiadavkami trhu práce,

- podporovať tvorbu produktov cestovného ruchu jeho marketing,
- zlepšiť informovanosť návštevníkov,
- zvýšenie stupňa finalizácie produkcie.

C: v oblasti zlepšenia vybavenosti obce a životného prostredia

- vybudovanie chýbajúcej infraštruktúry na úroveň porovnateľnú s priemerom v SR, výstavba dopravnej infraštruktúry,
- rozvoj sociálnej infraštruktúry a tretieho sektora v súlade s trendmi EÚ,
- rozvoj podnikateľského prostredia a súvisiacej infraštruktúry,
- rozvoj cestovného ruchu,
- zabezpečovať udržateľnosť hodnotných území a ich rozširovanie v zmysle zákona 287/1994 Z.z. o ochrane prírody a krajiny,
- využiť potenciál ekologický čistého životného prostredia.

D: v oblasti rastu životnej úrovne

- zlepšenie dôchodkovej situácie občanov v obci,
- zlepšenie kvality života obyvateľov obce,
- rozvoj ľudských zdrojov,
- odstránenie geografickej izolovanosti,
- zabezpečenie dopravnej prístupnosti a obslužnosti územia,
- zlepšenie dostupnosti zdravotníckych a sociálnych služieb.

Plán rozvoja obce bol spracovaný na základe poznatkov regionálnych odborníkov a miestnych autorít, ktorí najlepšie poznajú problémy, potreby a rozvojové potenciály obce. Spôsob spracovania umožnil všetkým zainteresovaným partnerom vysokú mieru spoluúčasti na programovej stratégii sociálno-ekonomického rozvoja obce.

Tento plán bude prínosom pre rozvoj odborných kapacít v záujme efektívneho absorbovania domácich prostriedkov ako aj prostriedkov poskytnutých vrámci štrukturálnych fondov EÚ. Na Plán hospodárskeho rozvoja obce budú nadväzovať konkrétne projekty, ktorých realizáciou sa dosiahne naplnenie vytýčených cieľov.

1. SOCIÁLNO-EKONOMICKÁ ANALÝZA A IDENTIFIKÁCIA MOŽNOSTI JEJ ROZVOJA

1.1. Popis obce a základné geografické údaje:

Obec: NIŽNÁ OLŠAVA						
Kód ZUJ	5276371	IČO:	Región:	Rozloha	ZUJ	1 140
		00330809	Ondava	v ha		
Kraj	Prešovský			Nadmorská		191 m n. m.
				výška		
Okres	Stropkov					

Dôvody obstarania Plánu hospodárskeho a sociálneho rozvoja

Riešenie úlohy vyplýva z potreby vypracovať pre obec Nižná Olšava strednodobú stratégiu trvalo udržateľného rozvoja. Cieľom spracovania Plánu hospodárskeho a sociálneho rozvoja obce je získať záväzný dokument pre jej ďalší rozvoj.

Názov obce: Nižná Olšava
 Okres: Stropkov
 Kraj: Prešovský
 Výmera k. ú.: 1 140 ha
 Počet obyvateľov: 397

Súpis dokumentácií a iných podkladov poskytnutých a získaných v prípravných prácach

- Konceptia územného rozvoja Slovenska
- Plán hospodárskeho a sociálneho rozvoja PSK
- ÚPN VÚC Prešovského kraja
- Stratégia trvalo udržateľného rozvoja
- Štatistické údaje obcí Prešovského kraja
- Územné členenie VÚC Prešov cestná sieť
- Národný strategický referenčný rámec SR 2007 – 2013
- Program rozvoja vidieka SR na programovacie obdobie 2007 - 2013

Na základe toho PHaSR obce v záujmovom území plne rešpektuje:

- opatrenia pre zachovanie významných genofondových lokalít flóry, fauny a ekologický významných segmentov.

Akceptuje:

- výstupy zo záväzných regulatív Zmien a doplnkov ÚPN – VÚC Prešovského kraja.

Vymedzenie záujmového územia

Záujmové územie tvorí územie bezprostredne súvisiace s riešeným územím majúcim prevádzkové a ekologické väzby, ochranné pásma na technickú infraštruktúru a zamestnanosť.

Geografické vymedzenie hraníc záujmového územia

Vymedzenie územia sleduje dve principiálne hľadiská geomorfologické a administratívne. Geomorfologické hľadisko je základom pre vymedzenie vecnej problematiky riešenia projektu a vychádza sa z vymedzenia povodia Olšavky, ktorá sa vlieva do Ondavy. Pri administratívnom hľadisku sa vychádza z ucelenia administratívnej jednotky.

Vymedzenie riešeného územia

Riešené územie obce je vymedzené jeho katastrálnymi hranicami. Takto vymedzené územie má rozlohu 1 140 ha. Podrobne riešené územie je vymedzené hranicami zastavaného územia obce rozšírenými o plochy navrhované na bývanie, technickú vybavenosť a na rozvoj cestovného ruchu. Vyššiu územnú jednotku pre obec predstavuje sídelný útvar Stropkov, ktorý je sídlom okresného mesta a je vzdialené 9 km. Vyššiu územnú jednotku pre sídlo predstavuje sídelný útvar Prešov.

Riešená zóna sa prezentuje ako Ondavská vrchovina sídla rekreačného charakteru s nosnou funkciou obytnou.

V zásadách urbanistickej koncepcie sa hovorí:

1. sídlo považovať za súčasť štruktúry HSA Stropkov s bezprostrednou nadväznosťou na rekreačný krajinný územný celok krajinného územného celku Ondavská vrchovina,
2. pri ďalšom rozvoji považovať za hlavné kritéria rekreačnú a obytnú funkciu, nové objekty realizovať formou sústredených IBV v súlade s urbanistickým návrhom, občiansku vybavenosť doplniť o zariadenia podľa návrhu,
3. rekreačné zariadenia v sídle umiestňovať a povoľovať reprofiliáciu obytných objektov pre individuálnu chalupársku rekreáciu, umožniť ju formou ubytovania v súkromí,
4. rozvoj poľnohospodárskej, najmä živočíšnej výroby usmerniť z hľadiska určujúcej funkcie sídla,
5. rozvoj lesníckej výroby a drevospracujúceho priemyslu,
6. rozvoj cestovného ruchu a vidieckeho turizmu,
7. podpora a rozvoj malého a stredného podnikania.

Poloha širšie väzby

Záujmové územie sa nachádza na severovýchode Slovenskej republiky blízko hraníc s Poľskou republikou. Severovýchodné Slovensko charakterizuje malebná zvlnená krajina Nízkych Beskýd. Ich súčasťou je aj Ondavská vrchovina, ktorej hlboké lesy siahajú až na hraničný hrebeň Karpát. Pod nimi sa rozkladajú lúky, v nižších polohách prechádzajúce do kultúrnej krajiny s obrábanými poliami. Obec obklopujú južné výbežky Ondavskej vrchoviny. Obec leží vo východnej časti Prešovského kraja administratívne začlenená do okresu Stropkov v blízkosti vodnej nádrže Domaša a rekreačnej oblasti Domaša bez Valkov. Obec leží v nadmorskej

výške okolo 175191 m n. m. Krajina má bohaté zastúpenie fauny a flóry, s množstvom zveriny, lesných plodín a húb.

Fyzickogeografická charakteristika územia

Z geologického hľadiska patrí riešené územie Dukelskej jednotke, budovanej výhradne sedimentárnymi komplexmi. Litologicko – stratigrafický profil Dukelskej jednotky je neporušenou postupnosťou vrstiev (Lupkovské, Cisnianske, Povenilitové, Papinské, Menilitové, Cergovské) od Cemnomanu (stredná trieda do spodného oligocénu) paleogén. Riešene územie po geomorfologickej stránke predstavuje oblasť Ondavskej vrchoviny, ktorá je súčasťou subprovincie Nízkych Beskýd.

Hydrografický je územie odvodňované tokom Olšavka, ktorá sa vlieva do rieky Ondavou, ktorá sa na hranici katastra vlieva do vodnej nádrže Domaša. Pri intenzívnych dažďoch a búrkach dochádza k vybreženiu a následným záplavám. Celá vodná sústava patrí do povodia Bodrogu.

Hraničný chrbát medzi Poľskom a Slovenskom je zároveň hlavným európskym rozvodím medzi Čiernym morom a Baltským morom.

Klimatické pomery

Vymedzenie klimatických oblastí sa zakladá na typizácii klímy, konštruovanej na základe teploty a vlhovej charakteristiky. Teplá a mierne teplá klíma sa ohraničuje izolíniou 50 letných dní v roku a mierne teplá oproti chladnej oblasti júlovou izotermou 16° C. Na detailnejšie delenie oblasti sa použil index zavlaženia.

Záujmové územie patrí do mierne teplej oblasti a leží na rozhraní oceánskeho kontinentálneho podnebia.

Podnebie je tu vnútrozemské, mierne vlhké, teplé s priemernou ročnou teplotou 8,6°C. Podľa dlhodobých meteorologických štatistík je najteplejším mesiacom júl s priemernou dennou teplotou 18,9°C a najchladnejší január iba -4,9°C, priemerný ročný úhrn zrážok dosahuje okolo 700 milimetrov.

Celkovo je možné konštatovať, že z dlhodobého hľadiska dochádza k postupnému poklesu úhrnu zrážok, je to značný nepriaznivý jav, bilančný úbytok zrážok je preukázaný v zimnom tak aj v letnom období.

História sídla:

Po prvýkrát sa obec spomína v roku 1382. V roku 1391 sa objavili prvé priame doklady o existencii dedinky Nižná Olšava. Dedina dostala základný názov prevzatím staršieho nárečového názvu údolia Olšava. V písomnostiach sa vyskytuje pod rozšíreným názvom Nižná Olšava. Vzhľadom na zemepisnú polohu dediny možno predpokladať, že sídlisko jestvovalo už pred 14. storočím. V prvej polovici 19. storočia tam bol dokázateľne aj kostol a vysluhovali v ňom bohoslužby evanjelickí kazatelia. V roku 1600 bolo obývaných 20 poddanských domov. Na prelome 17. – 18. storočia už bola Nižná Olšava malou dedinou, v ktorej žilo 8 domácností, v roku 1720 len 5 poddanských domácností. Obyvatelia sa zaoberali poľnohospodárstvom a pracovali v rozsiahlych lesoch. V obci bol v prevádzke liehovar a pila. V rokoch 1953 – 1956 sa v Nižnej Olšave nachádzala účtovnícka poľnohospodárska škola, ktorá bola presunutá do Stropkova.

V obci je kultúrny dom, základná škola pre I. stupeň s počítačovou učebňou, materská škola so školskou jedálňou. Pôvodný rímskokatolícky kostol bol postavený už v roku 1604, ďalší s farou bol postavený pred rokom 1749, terajší je zo začiatku

19. storočia a k jeho veľkej rekonštrukcii došlo v roku 1966, zároveň bol postavený aj dom smútku.

Neskôr bol vybudovaný park, kde si môže nielen mládež, ale aj dospelí oddýchnuť. Nachádza sa tam malý altánok, lavičky a malé jazierko s mostíkom.

Pamiatky:

Dominantou obce je kostol Nepoškvrneného počatia Panny Márie a je tu aj kaplnka svätého Antona.

1.2. Obyvateľstvo – miera ekonomickej aktivity

Demografická krivka v obci rastúci charakter, poklesla iba dôsledkom druhej svetovej vojny. V obci je rozvoj bytového fondu. Aktivity v oblasti cestovného ruchu nie sú doposiaľ adekvátnym prínosom rozvoja.

Rozhodujúcim faktorom ekonomickej prosperity územia s ohľadom na prírodné atraktivity bude rozvoj cestovného ruchu - agroturistika, rozvoj malého a stredného podnikania, rozvoj služieb. Tieto aktivity sú podmienené vybudovaním, resp. dobudovaním technickej infraštruktúry a v masívnej podpore vidieckej rekreácie a turizmu.

Vývoj počtu obyvateľov

Počet obyvateľstva obce z hľadiska dlhodobého vývoja možno charakterizovať ako stabilný sídelný útvar. Podľa analýzy dlhodobého vývoja zaradujeme obec do kategórie sídel, ktoré zaznamenali stagnácie počtu obyvateľov.

Vzhľadom na funkciu sídla v oblasti turizmu a rekreácie má veľký význam počet dočasne prítomného obyvateľstva, ktoré má nároky na dopravu i služby občianskej vybavenosti.

Pre vekovú štruktúru obyvateľov riešeného sídla je charakteristický nízky podiel detskej zložky a obyvateľov v produktívnom veku a vysoké zastúpenie obyvateľov v postproduktívnom veku.

Obyvateľstvo riešeného sídla má výrazne znaky progresívneho typu populácie, kedy súčasná veková štruktúra vytvára priaznivé podmienky pre rast obyvateľstva prirodzenou zmenou.

Priemerná hustota obyvateľstva je v priemere na Slovensku 109 obyvateľov/km². Vidieckosť územia na úrovni NUTS II, kde vo vidieckych obciach žije 15 – 50 % obyvateľov, na východnom Slovensku je to 41,1 %. V Prešovskom kraji je to 42,9 % obyvateľstva.

Prirodzený úbytok obyvateľstva na Slovensku je predovšetkým dôsledkom poklesu pôrodnosti. Z hľadiska celkovej štruktúry obyvateľstva pokračuje teda proces starnutia, znížením podielu detskej populácie 0 – 14 ročných a zvýšením podielu poproduktívnej populácie 65 a viac ročných. V obci je aj zastúpenie rómskej komunity.

Prirodzená reprodukcia - prirodzený pohyb

Prirodzený pohyb obyvateľstva je vyjadrením prirodzenej reprodukcie, je dôležitou kategóriou z hľadiska sledovania demografických kritérií a tvorí základný podklad pre spracovanie prognózy vývoja. Prirodzený pohyb vplyva na zmenu počtu, vekovej a pohlavnej štruktúry obyvateľov obce. V prirodzenej reprodukcii sa sleduje pôrodnosť, úmrtnosť, prirodzený prírastok, sobášnosť a rozvodovosť.

Demografická štruktúra obce je charakterizovaná špecifikami odrážajúcimi sa najmä:

- v priaznivom vývoji obyvateľstva ročníkov vstupujúcich do produktívneho veku, ktorý sa prejaví v rozvoji demografického potenciálu,
- v silnom zastúpení obyvateľstva v produktívnom veku v oboch zložkách ženskej i mužskej populácie.

Demografia:

Počet obyvateľov k 31.12.2004 spolu 397, muži 186, ženy 211,
 Predproduktívny vek (0 - 14) spolu 65,
 Produktívny vek (15 - 54) ženy 118,
 Produktívny vek (15 - 59) muži 116,
 Poproduktívny vek (55 + Ž, 60 + M) spolu 98,
 Celkový prírastok (úbytok) obyvateľov spolu -2, muži -1, ženy -1,

© Štatistický úrad Slovenskej republiky

Ekonomická aktivita obyvateľstva

Ekonomická aktivita patrí medzi základnú sociálno-ekonomickú klasifikáciu triedenia obyvateľstva. Obyvateľstvo sa triedi na ekonomicky aktívne a neaktívne.

Ekonomicky aktívne je obyvateľstvo, ktoré sa aktívnym spôsobom podieľa na hospodárskom živote. Obyvateľstvo zaoberajúce sa živnostenskou činnosťou sa považuje za ekonomicky aktívne.

Ekonomicky neaktívne je obyvateľstvo nezávislé, s vlastným zdrojom obživy a závislé, bez vlastného zdroja obživy, napr. ženy na materskej dovolenke, ženy v domácnosti, invalidi a pod.

Obyvateľstvo v obce je považované za ekonomicky aktívne. Celková vysoká ekonomická aktivita obyvateľstva súvisí s jeho vekovou štruktúrou, pre ktorú je charakteristické vysoké zastúpenie produktívnej zložky obyvateľstva.

Pohyb za prácou

S ekonomickou aktivitou obyvateľstva úzko súvisí pohyb za prácou. Pohyb za prácou mimo obce, trvalého bydliska je jedným z faktorov vyrovnávajúcich zdroje a potreby pracovných síl a je podmienený prioritne, rozsahom a štruktúrou poskytovaných v mieste bydliska.

Intenzívny pohyb za prácou, ktorý sa prejavuje vo veľkom rozsahu dochádzky a odchádzky za zamestnaním poukazuje na úzke pracovné väzby medzi sídelným útvarom obce a centrami Stropkov, Svidník.

1.3. Dôchodková situácia obyvateľstva :

Priemerná mzda v Národnom hospodárstve má stúpajúci charakter, a má pozitívny dopad na dôchodkovú situáciu obyvateľov. Z analýz vývoja počtu obyvateľov SR je úplne jasné, že dochádza k zvyšovaniu priemerného veku a následne aj k zvyšovaniu indexu starnutia. Za následok pribúdania počtu dôchodcov z 11,6 % na 20%, ako aj úbytok produktívneho a predproduktívneho obyvateľstva zo 17,1 % na 13 %. V celoslovenskom priemere stredná dĺžka života u mužov je 70 rokov a u žien takmer 78 rokov.

V súvislosti s uvedenými súčasnými tendenciami vývoja obyvateľov u nás je možné predpokladať tento vývoj i po roku 2015 s urýchlením postupu starnutia a nadväzným negatívnym dosahom na verejný rozpočet. Uvedené zmeny vo vekovom zložení vidieckeho obyvateľstva sa odrážajú aj v ekonomickom zaťažení jeho obyvateľstva v poproduktívnom veku.

1.4. Evidovaní nezamestnaní:

Rast zamestnanosti ovplyvnil aj nezamestnanosť. Koncom roku 2005 miera evidovaných nezamestnanosti predstavovala 11,4 %. V dôsledku nerovnomerného rozvoja potenciálu jednotlivých regiónov existujú značné regionálne rozdiely. Nezamestnanosť je spôsobená poklesom dopytu pracovných síl v dôsledku nepriaznivej ekonomickej situácie hospodárskej základne a znižovania počtu voľných pracovných miest.

1.5. Vzdelanostná štruktúra obyvateľov:

Vzdelanostnú úroveň a schopnosť uplatnenia na trhu práce je možné ovplyvniť cielenými rekvalifikačnými programami.

1.6. Zdravotné a sociálne služby:

V súčasnosti sa v riešenom území nenachádza zdravotné stredisko, obyvateľom je poskytovaná zdravotná starostlivosť v okresnom meste Stropkov a v meste Svidník. V oblasti sociálnych služieb nie je v obci žiadne zariadenie. Najbližšie zariadenie sociálnej starostlivosti je v okresnom meste Stropkov.

1.7. Stavebníctvo a bytová výstavba:

Urbanistická kompozícia je proces, v ktorom sú všetky hmotné i nehmotné zložky sídelného útvaru, súčasne s riešením funkčno-prevádzkových a organizačných predpokladov, integrované v jednotiacom estetickom poriadku. Najvýznamnejšiu úlohu hrá pritom estetický aspekt, ktorý nemožno nahrádzať racionálnym riešením funkčných, prevádzkových, komunikačných a iných vzťahov.

Sídelný útvar treba chápať ako hmotný a priestorový celok, ktorého jednotlivé časti majú byť organický navzájom previazané. Všetky hmotné i nehmotné zložky sídelného útvaru, súčasne s riešením funkčno-prevádzkových a organizačných predpokladov, majú byť harmonicky zjednotené v jednotiacom estetickom poriadku. Ide o estetickú usporiadanosť foriem (tvary, línie, farby, proporcie, priestorové vzťahy) a súčasné vylúčenie nesúvislých rušivých momentov.

Prestavbu a výstavbu v okolí jadra riešiť tak, aby sa nenarušila kultúrno-historická, a urbanistická kvalita jadra a jeho urbanistický pôdorys v lokalite novej IBV. Týmto vzniknú možnosti rozšírenia kapacít na obchodno-obslužné činnosti v súkromnom sektore.

Jadro si vyžaduje zvýšenú pozornosť k urbanistickým hodnotám a bude nutné zabezpečiť jeho modernizáciu v prepojení s kostolom, oddychovo - športová zóna, v prestavbe budovy obecného úradu. Existujúci systém treba zachovať dodržaním uličnej čiary a kompozície sídla.

Je nevyhnutné zachovávať panorámu sídla s dominantou kostola a zakomponovať ho do prírodného prostredia. Okrem toho bude potrebné:

- dodržať priestorové usporiadanie sídla, ktoré vychádza z rozloženia hmôt v pôdoryse, z výškového usporiadania a spojenia s celým okolím,
- do jadra situovať funkčne aktivity nevyvolávajúce nároky na veľkoplošné asanácie, ktoré možno situovať v existujúcich plošných a priestorových podmienkach s cieľom morálnej a fyzickej modernizácie jadra,

- nelokalizovať tu zariadenia, ktorých plošné a objemové nároky presahujú merítko a štruktúru zástavby jadra,
- lokalizovať tu objekty s plochými a šikmými strechami s tvrdou pálenou krytinou, ktoré sú výrazným dotvárajúcim prvkom jadra,
- novú zástavbu IBV prispôbiť výškovej hladine okolitých objektov ako aj merítko a tvarosloviu okolitej zástavby,
- riešiť prieluky, ktoré je možné využiť na výstavbu,
- zmodernizovať znehodnotený a nevyužívaný bytový fond,
- v súvislosti s týmto riešením navrhujeme postupovať s konkrétnym stavebno-technickým zameraním a vyhodnotením jestvujúcich funkcií objektov a na tomto podklade navrhnuť možný spôsob prestavby a dostavby,
- lokalizáciu prevažnej časti občianskej vybavenosti umiestňovať na hlavnej kompozičnej osi, a to v pôvodnej trase, aby sa posilnil jej kultúrno-spoločenský charakter,
- na hlavnú kompozičnú os umiestňovať zariadenia obchodu a služieb, prípadne administratívy tak, aby bola atraktívna aj pre pasantov.

Vzhľadom na súčasnú hladinu a charakter zástavby navrhujeme podmienky realizácie novej zástavby :

- v architektúre sa musí rešpektovať hmotné usporiadanie, kompozícia a mierka s okolitou súčasnou zástavbou,
- objekty pre novú individuálnu bytovú výstavbu budú 1 - 2 podlažné so šikmou strechou a podkrovím, ktorých horizont by nemal prevyšovať súčasnú hladinu striech okolitej zástavby.

V najbližšom návrhovom období bude potrebné zamerať sa na riešenie týchto problémov:

- znížiť obsah odpadu bytového fondu, neuvažovať s celoplošnými asanáciami,
- zvýšiť rozsah modernizácie, opráv a údržby jestvujúceho bytového fondu,
- využívať rôzne netradičné formy získavania bytov, ako prístavby, nadstavby, podkrovné byty a pod.,
- vytypovať vhodné lokality pre ďalšiu bytovú výstavbu - IBV,
- humanizácia obytného prostredia,
- zabezpečiť širšiu škálu druhov a foriem bývania vzhľadom na diferenciaciu potrieb a možnosti rôznych sociálnych skupín obyvateľstva,
- pre fungovanie trhu bytov umožniť a podporovať vstup podnikateľskej sféry do výstavby bytov.

Modernizácia bytového fondu, ako i nová výstavba podporia tendencie smerujúce k stabilizácii súčasnej štruktúry.

Funkčné členenie a využitie územia

Funkcia bývania nie je rovnomerne rozložená na celom území sídla. Nová IBV a bytová výstavba bude rozvíjaná v rámci súčasných obytných plôch, ako aj vo voľných záhradách, hlavne výstavba rodinných domov, pri zachovaní charakteru zástavby a charakteru historického pôdorysu, bez podstatnejších zmien vo výškovom zónovaní.

Funkcia občianskej vybavenosti je koncentrovaná v strede sídla okolo kostola a v novonavrhovanej oddychovo – športovej zóne v priamej návaznosti na hlavnú kompozičnú os popri miestnej komunikácii. Prestavbou budovy obecného úradu dôjde k celkovému zlepšeniu obslužnosti obyvateľov obce.

Navrhovaná občianska vybavenosť v rámci individuálnej bytovej výstavby bude vo forme služieb. Funkcia podnikateľských aktivít je nedostatočne zastúpená v oblasti služieb a cestovného ruchu.

OBČIANSKA VYBAVENOSŤ

Školstvo:

V sídelnom útvare sa nachádza MŠ a ZŠ.

Zdravotníctvo:

V súčasnosti sa v riešenom území nenachádza zdravotné stredisko. Obyvatelia obce využívajú zdravotnícke zariadenia v Stropkove a Svidníku.

Sociálna starostlivosť:

Sídelný útvar nemá žiadne zariadenie sociálnej starostlivosti.

Kultúra:

V obci sa nachádza budova obecného úradu, je potrebná modernizácia budovy.

Kultúrno-stavebné pamiatky:

- kostol Nepoškvrneného počatia Panny Márie, kaplnka svätého Antona,

Telesná výchova a šport:

- futbalové ihrisko,
- viacúčelové ihrisko v centre obce,

Správa:

Poľovnícke združenie, Športový klub, Dobrovoľný hasičský zbor, Únia žien, mikroregión Ondava so sídlom v Nižnej Olšave Duplíne, mikroregión Veľká Domaša, Združenie mikroregiónu Bardejov - Horná Topľa.

Špecifická vybavenosť:

- Dom smútku,
- Cintorín.

Občianska a technická vybavenosť:

- Predajňa zmiešaného tovaru
- Pohostinské zariadenie

1.8. Vývoj počtu a štruktúra podnikateľských subjektov:

Do komerčnej vybavenosti patrí sféra obchodu verejného stravovania, ubytovania a služieb. V tejto oblasti občianskej vybavenosti sa ako prvá začala transformácia ekonomiky na trhové hospodárstvo. V oblasti služieb sa s súčasnosti nachádzajú malé podnikateľské subjekty – poľnohospodárske družstvo.

V obci sa plánuje začatie podnikania v oblasti cestovného ruchu a agroturistiky. Cieľom procesu bude podporiť rozvoj malého a stredného podnikania a vytvoriť predpoklady pre rozvoj pestrej ponuky v oblasti služieb a tým vytvoriť nové pracovné príležitosti.

Zamestnanosť

Hospodársky rast Slovenska meraný tempom rastu HDP prevyšuje priemer krajín EÚ 15. Ekonomika síce od roku 1993 rastie o 2% rýchlejšie, ako priemerná úroveň rastu EÚ, z hľadiska približovania sa k ekonomickej úrovni EÚ je to však málo. V tvorbe HDP na obyvateľa v parite kúpnej sily Slovensko dlhodobo dosahuje menej ako polovicu priemeru EÚ. Zaostáva i v produktivite a schopnosti konkurovať. Z analýz vyplýva, že je to dôsledok orientácie ekonomiky na komodity s nízkou

pridanou hodnotou najmä v priemysle, kde ešte stále pretrvávajú vysoká náročnosť na surovinové a energetické zdroje.

Napriek nižšej konkurencieschopnosti slovenskej ekonomiky predsa len postupne dochádza k pozitívnym zmenám, a tak sa približujeme k štruktúre ekonomík vyspelých krajín Európy. Klesá podiel poľnohospodárstva, stabilizuje sa podiel stavebníctva a priemyslu a stúpa podiel služieb na tvorbe HDP.

Vidieckosť územia na úrovni NUTS III, patrí riešené územie do skupiny ostatných vidieckych regiónov, kde vo vidieckych obciach žije 15 – 50 % obyvateľstva, Prešovský kraj – 42,9 %, pričom zamestnanosť vo vidieckych oblastiach je 82 %.

Z hľadiska ponuky pracovnej príležitosti a zamestnanosti riešenom území je nedostatok pracovných príležitostí.

Ostatné podnikateľské subjekty v riešenom území z hľadiska počtu svojich trvalých zamestnancov majú na celkový ekonomický a sociálny vývoj v lokálnych podmienkach iba doplnkový význam a značne obmedzený vplyv.

Tento stav je spôsobený predovšetkým celkovo slabým ekonomickým rozvojom, nízkou kúpyschopnosťou obyvateľstva a nedostatkom kvalitných podnikateľských zámerov.

Z vyššie uvedených údajov vyplýva predovšetkým tá skutočnosť, že značná časť pracovných príležitostí je sústredená do maloobchodnej a pohostinskej činnosti, to znamená do hospodárskych činností, ktorých ekonomická výnosnosť je bezprostredne závislá od príjmových možností miestnych obyvateľov.

Z hľadiska ponuky pracovnej príležitosti a zamestnanosti v riešenom území je malá podnikateľská činnosť. Tento stav je spôsobený predovšetkým celkovo slabým ekonomickým rozvojom, nízkou kúpyschopnosťou obyvateľstva a nedostatkom kvalitných podnikateľských zámerov.

Z vyššie uvedených údajov vyplýva predovšetkým tá skutočnosť, že značná časť pracovných príležitostí je sústredená mimo obce.

Z hľadiska ponuky pracovnej príležitosti a zamestnanosti v riešenom území je malá podnikateľská a výrobná činnosť.

PD Nižná Oľšava v riešenom území z hľadiska počtu svojich trvalých zamestnancov majú na celkový ekonomický a sociálny vývoj v lokálnych podmienkach doplnkový význam a značne obmedzený vplyv.

Z vyššie uvedených údajov vyplýva predovšetkým tá skutočnosť, že značná časť pracovných príležitostí je sústredená mimo obce.

1.9. Analýza poľnohospodárstva a rozvoj vidieka:

Z celkovej výmery 2 441 tis. ha je na území Slovenska 56 % pôd s dobrou kvalitou, s horšou kvalitou je 36 % a 8 % pôd je nevhodných pre poľnohospodárske využitie.

Pôdotvornými procesmi vznikli na území prevažne hnedé pôdy – hnedá pôda podzolovaná, hnedá pôda kyslá, hnedá pôda kyslá oglejená. V alúviách vodných tokov sa vyskytujú nívne pôdy – nívna pôda oglejná, a ilimerizovaná pôda oglejovaná. Jedná sa o pôdy hlinité a piesočnatohlinité, miestami bez skeletu a slabo skeletnaté.

Ochrana biologickej diverzie a obnoviteľných zdrojov má kľúčové miesto v slovenskej environmentálnej politike. Slovensko je zmluvnou stranou Dohovoru o biologickej diverzite od roku 1994. Ochranu ekosystémov, voľne žijúcich druhov živočíchov a voľne rastúcich druhov rastlín a genetickej diverzie upravuje zákon

č. 543/2002 Z. z. o ochrane prírody a krajiny. Zákon definuje kategórie chránených území (CHÚ) pre zabezpečenie ochrany biotopov a druhov národného a európskeho významu.

Z celkovej výmery 1 132 160 ha (23,14 % územia SR) osobitne chránených území predstavujú lesy viac ako 80 % z čoho vyplýva dôležitosť lesných ekosystémov v týchto územiach.

Poľnohospodársky využívané plochy zaberajú asi 35 000 ha z chránených území. Spôsob hospodárenia (obmedzujúce podmienky) v týchto oblastiach je stanovený zákonom 543/2002 Z. z. o ochrane prírody a krajiny. V riešenom území je CHKO Vihorlat.

K hlavným faktorom ovplyvňujúcim ďalšie smerovanie ochrany prírody patrí tiež realizácia princípov sústavy NATURA 2000 v záujme vytvorenia európskej ekologickej siete osobitne chránených území. Národný zoznam navrhovaných ÚEV (schválených vládou SR uznesením č. 239/2004 zo dňa 17. marca 2004) obsahuje 382 území s výmerou 574 745 ha, čo predstavuje 11,76 % z výmery SR. Zoznam lokalít ÚEV podlieha schválenie EK a ich následnému vyhlásenie MŽP SR.

Kvalitatívne i kvantitatívne je ochrana poľnohospodárskej pôdy legislatívne zakotvená v zákone č. 220/2004 Z. z. o ochrane a využívaní poľnohospodárskej pôdy. V intenciách Európskej pôdnej politiky a Svetovej pôdnej politiky boli v roku 2002 vládou SR prijaté Zásady štátnej pôdnej politiky.

V súčasnosti predstavuje rozloha ekologicky obhospodarovanej pôdy 93 951 ha, z toho je 27 890 ha ornej pôdy, 65 491 ha trvalých trávnych porastov, 490 ha sádov, 80 ha vinogradov.

Pôdne a klimatické podmienky vytvorili aj vo vyšších polohách vhodné prostredie pre pestovanie kultúrnych plodín. Pôda je jednou z najdôležitejších zložiek prírody a krajiny a je základom poľnohospodárskej a lesnej produkcie. Je odrazom fyzikogeografických pomerov územia a podlieha neustálym vývojovým zmenám, ktoré sú vyvolané rozličnými vnútornými a vonkajšími činiteľmi. Pôda plní významnú enviromentálnu funkciu ako zložka krajiny z regulačným detoxikačným a hygienickým čistiacim významom, ochraňuje iné zložky životného prostredia.

Pôdotvornými procesmi vznikli na území prevažne hnedé pôdy – hnedá pôda podzolovaná, hnedá pôda kyslá, hnedá pôda kyslá oglejená. V alúviách vodných tokov sa vyskytujú nívne pôdy.

Erózia pôdy

Pôdy flyšového pásma sú náchylné na vodnú eróziu. Ohrozenie pôd vodnou eróziou sa zvyšuje pozemkovými úpravami, najmä pri zväčšovaní výmeru honov. Tým na niektorých miestach dochádza k odstráneniu pôdochrane krajinnotvornej a ekologickej zelene. Najviac sú postihnuté orné pôdy na svahoch, ktoré nemožno súčasnou mechanizáciou obrábať po vrstevnici. Výmoľová erózia poškodzuje nespevnené a nedostatočne udržiavané poľné cesty, ktorých pôdu vymýva až po podložie. Erózia veľmi rýchlo znehodnocuje i pozemky na miestach zosuvu pôdy, na ktoré je flyšové územie bohaté. Zosuvy podporuje i nesprávna rekultivácia pozemkov, pri ktorej sa odstraňuje pôdochranná zeleň. Splavovaním pôdných čiastočiek sa znižuje produkcia, zanášajú sa komunikácie a splavovaním priemyselných hnojív je ohrozený život vodných biocenóz.

Hydrologické a hydrogeologické pomery

Celková dĺžka vodných tokov v Slovenskej republike dosahuje 49 774,8 km. Upravené brehy vodných tokov dosahujú dĺžku 7 898 km. V dĺžke 2 769 km majú

vybudované ochranné hrádze pred povodňami, ktorými sa vo výmere 3 984 km² zabezpečuje plocha pred storočnými vodami.

Pramenný potenciál vody v Slovenskej republike je cca 400 m³/s, no územím preteká cca 3 300 m³/s.

Vodný fond prameniáci na území Slovenska má tiež široký rozptyl od vysokohorského, cez stredohorské, až po nížinné. Vzhľadom na klimatické zmeny sa čoraz častejšie vyskytujú povodňové prietoky ohrozujúce stavby, hodnota a životy obyvateľstva.

Zdroje podzemných vôd sú rozložené nerovnomerne v závislosti od geologických pomerov. Prírodné zásoby podzemných vôd predstavujú v SR 146,7 m³/s, z ktorých je 51,7 % využiteľných. Vplyvom rozkolísaných zrážkových pomerov dochádza k redukcii zásob podzemných vôd.

V zmysle zákona o vodách č. 364/2004 Z. z. sú definované štyri chránené územia:

- a) Chránené vodohospodárske oblasti,
- b) Ochranné pásma vodárenských zdrojov,
- c) Citlivé oblasti,
- d) Zraniteľné oblasti.
  - α) V súčasnosti je na území SR vyhlásených 10 CHVO s celkovou výmerou 6 942 km², čo predstavuje 14,2 %.
  - β) OP vodárenských zdrojov je na území Slovenska 1 138 PHO zdrojov podzemných vôd.
  - γ) V roku 2003 bolo vydané nariadenie vlády SR č. 617/2004 Z.z., že za citlivú oblasť bolo stanovené celé územie SR.
  - δ) Na Slovensku boli zraniteľné oblasti vymedzené nariadením vlády č. 617/2004 v súlade so smernicou Rady 91/676/EEC o ochrane vôd pred znečistením dusičnanmi pochádzajúcimi z poľnohospodárskej činnosti, plocha územia SR 62 %.

Hydrografický je riešené územie odvodňované tokom Olšavky a Ondavy. V súčasnosti je potrebná modernizácia vodovodu a výstavba kanalizácie a ČOV pre zlepšenie súčasného stavu.

Poľnohospodárstvo:

Transformácia a reštrukturalizácia poľnohospodárstva spojená s prudkým znižovaním počtu pracovníkov v posledných rokoch s dosahom hlavne na nízko kvalifikovanú pracovnú silu má výraznú segmentáciu pracovných trhov s prehľbovaním nerovností na trhu práce. Predpokladá sa aj ďalší pokles stálych pracovných miest v poľnohospodárstve na úkor krátkodobých sezónnych pracovných úväzkov.

Rastlinná výroba

PD Tokajík, Nižná Olšava je zamerané predovšetkým na poľnohospodársku rastlinnú a živočíšnu výrobu.

Poľnohospodárska pôda v riešenom území sa vyznačuje zastúpením ornej pôdy a zastúpením trávnatých porastov. Rastlinná výroba je zameraná na pestovanie pšenice, raže, jačmeňa a repky ozimnej, kukurice na siláž, d'atelinotrávne miešanky a d'atelina. Najvyššie percento zastúpenie na poľnohospodárskej pôde majú trvalotrávne porasty. Väčšina TTP je zaradená do nízkych stupňov intenzity.

Živočíšna výroba

Je zameraná na chov hovädzieho dobytku, chov koní.

1.9.1. Lesné hospodárstvo:

Vtáctvo: kaňa, orol, jastrab, lesná sova, čierny d'ateľ, kukučka, vrabec, straka, lastovička, bažant, prepelica, havran, vrana, divé husy a divé kačice. Je tu aj hniezdiaca kolónia volaviek popolových.

Lesná zver: diviak, líška, rys, zajac poľný, srnec a jeleň. Bukové lesy: patria plošne najrozšírenejšej skupine zaberajúcej centrálnu časť územia. Základným znakom celej SLT? je tvorba hrubej vrstvy stmeleného odpadu, takže bylinný podrast je silno redukovaný.

Dubovo – bukové lesy: patria k druhej najrozšírenejšej skupine, vyskytujúcej sa v južnej a juhozápadnej časti MP? Tvorí ich SLT? dobová bučina.

Bukovo – javorové lesy a jedľovo – bukové lesy: sa nachádzajú na hranično Slovensko - Poľskom chrabte. Bukovo – javorové lesy sú tvorené SLT buková javorina. Jedľovo – bukové lesy sú zastúpené SLT jedľová bučina, ktorá vytvára tieň, vlhšie a chladnejšie porastové prostredie.

Kyslé horské bukové lesy a kyslé jedľovo – smrekové lesy: vyskytujú sa zriedkavo. Zastúpená je SLT kyslá bučina SLT bučina s jedľou. Obidve skupiny tvoria geografický variant východného Slovenska.

Podhorské lužné lesy a smrekovo – jelšové lesy: sú zastúpené SLT jaseňová jelšina a SLT jelšina, ktorý výskyt je viazaný na alúvia tokov. Bylinný podrast, podobne ako drevinová skladba, značne závisí od povahy pôdneho prostredia a od stavu režimu v pôde.

Lipovo – javorové lesy: vyskytujú sa ostrovčekovite na pôdach s obsahom skeletu okolo 70%. Zastúpená je SLT lipová javorina.

Z hľadiska súčasného spôsobu využívania krajiny predstavujú holoruby špecifický, v krajinnoeologickom zmysle nevhodný prvok, ako výsledok uplatňovania holorúbneho hospodárskeho spôsobu za účelom hospodárskeho využívania a obnovy lesov.

Významnou činnosťou v rámci lesného hospodárstva je zalesňovanie, ktoré prebieha na lesných pozemkoch ako aj na plochách, ktoré sú preradené z poľnohospodárskeho pôdneho fondu do lesa. Ďalší vývoj sektoru lesného zohrá významnú úlohu aj veková skladba lesov. To si vynúti v budúcnosti zvýšené nároky na pestovnú činnosť, najmä pri výchove porastov.

Bylinné spoločenstvá sú zastúpené druhmi z asociácie *Cerici-pilosae carpinetum* s dominantným výskytom ostrice chlpacej (*Carex pilosa*), ďalej sú tu hviezdica veľkokvetá (*Stelaria holostea*), veternica hájna (*Anemone nemorosa*) a kostihoj hluznatý (*Symphytum tuberosum*).

Lúky a pasienky sú významným prvkom, ale v dôsledku rozsiahlych melioračných zásahov došlo k postupnému ubúdaniu prirodzených trávnych porastov, neudržiavaním a nespasaním lúk a pasienkov sa podstatne zmenila ich floristická skladba, pričom dochádza k ich postupnému zarastaniu náletovými drevinami.

Brehové porasty v riešenom území predstavujú ďalší významný typ vegetácie. Väčšinou sú obmedzené na relatívne úzke pásy drevín pozdĺž toku. V stromovom poschodí najčastejšie sa vyskytujúcim drevinám patria vrba krehká (*Salix fragilis*), jelša lepkavá (*Alnus glutinosa*), jaseň štíhly (*Fraxinus excelsior*), agát biely (*Robinia pseudacacia*), ale aj ovocné stromy jablň domáca (*Malus domestica*) a slivka domáca (*Prunus domestica*).

Z krovín sú časté baza čierna (*Sambucus nigra*), chmeľ obyčajný (*Humulus lupulus*), ruža šípová (*Rosa canina agg.*), ostružina ožinová (*Rubus caesius*), povoja plotná (*Calystegia sepium*) hloh jednosemenný (*Crataegus monogyna*) svíb krvavý (*Swida sanguinea*) a plamienok plotný (*Clematis vitalba*).

Z bylín sú najhojnejšie pŕhľava dvojdomá (*Urtica dioica*), chraстnica trsteníkovitá (*Phalaroides arundinacea*), hluchavka škvrnitá (*Lamium maculatum*), netýkavka malokvetá (*Impatiens parviflora*), ďalšie druhy sú menej časté.

1.9.2. Rozvoj vidieka:

Obec možno charakterizovať ako polyfunkčné sídlo s kumuláciou nasledovných funkcií:

- obytná,
- rekreačná,
- prírodno-ochranná,
- poľnohospodárska,
- lesohospodárska.

Poloha obce predurčuje sídlo k rozvoju širokého spektra aktivít v oblasti turizmu - agroturistika, rekreácie, služieb, malého a stredného podnikania.

V obci prevláda vidiecke osídlenie, patrí medzi územie, ktoré si vyžaduje osobitnú ochranu a starostlivosť, pretože doterajší vývoj životných podmienok viedol k degradácii tejto časti sídelnej štruktúry.

Obec a obyvateľstvo, ktoré žije na tomto území predstavuje podstatný potenciál duchovného a hmotného bohatstva spoločnosti, ktorý má zmysel práve v tomto prostredí. Obec je prevážne monoštruktúralne orientovaná. Tradičné remeslá sú na ústupe, služby nie sú dostatočne rozvinuté.

Rozvoju obce je potrebné venovať pozornosť vzhľadom k jej polohe a osídleniu. Obec má veľmi dobré, nie plne využité možnosti pre rozvoj. Jej veľkou šancou je rozvoj cestovného ruchu, vidieckej turistiky, agroturistiky, malého a stredného podnikania založené na miestnych špecifikách, kultúrnom a prírodnom dedičstve. Ich realizáciou sa podmieni možnosť využitia miestnej pracovnej sily.

Zvýšenú starostlivosť je potrebné venovať ochrane životného prostredia pre zachovanie prírodných krás obce, kultúrnych pamiatok a príťažlivosť pre turistov.

Pozornosť je potrebné venovať zabráneniu vzniku čiernych skládok, vytváraním organizovaných skládok, ako aj rozvoju agroturistiky z hľadiska krajnotvornej funkcie obce.

Odporúčané návrhy:

Stratégia Programu rozvoja vidieka SR 2007 – 2013 vychádza z nasledovných základných rámcov:

- Strategické usmernenia Spoločenstva pre politiku rozvoja vidieka (programovacie obdobie 2007 – 2013) – Rozhodnutie Rady 2006/144/ES.
- Národné priority pre udržateľný rozvoj vidieka (Konceptia rozvoja vidieka SR prijatá v roku 1998).
- Definovanie rozvojových potrieb vidieka SR.

V zmysle všeobecných podmienok stratégie rešpektuje základné princípy celkovej politiky EÚ:

- Udržateľný rozvoj – zachovanie a obnova prírodného bohatstva, kultúrneho rázu a ekologickej stability a zvýšenie enviromentálneho povedomia občanov a ich zapojenia sa do rozhodovacieho procesu.
- Rovnaké príležitosti - pre mužov a ženy sú rešpektované v jednotlivých opatreniach.
- Dlhodobý účinok - posúdenie efektívnosti vynaložených prostriedkov v rámci dlhšieho obdobia.
- Partnerstvo – princíp uplatňovaný pri tvorbe a implementácii plánu.
- Informatizácia – podpora prepojenia a informovanosti v jednotlivých smeroch.

Národná politika v rozvoji vidieka.

Globálnym cieľom národnej Konceptie rozvoja vidieka SR je udržateľný rozvoj vidieckych oblastí.

Kľúčové národné priority sú:

1. Rozvoj ekonomických aktivít vhodných pre vidiek.
2. Ochrana životného prostredia a kultúrneho fondu.
3. Zvýšenie kvality života vidieckeho obyvateľstva.

Implementačná stratégia.

Pre implementačnú stratégiu v oblasti rozvoja vidieka je definovaných 8 strategicky dôležitých oblastí:

- Zabezpečenie pokračovania poľnohospodárstva v znevýhodnených oblastiach a zlepšenie príjmovej situácie poľnohospodárov hlavne v menej priaznivých oblastiach a tým pôsobiť proti ich odchodu z týchto oblastí.
- Udržanie prírodného potenciálu krajiny a ochrana biodiverzity realizáciou stanovených poľnohospodárskych postupov.
- Rozvoj konkurencieschopnosti a enviromentálne šetrnej poľnohospodárskej a lesníckej výroby.
- Zvýšenie úrovne kvality spracovania, pridanej hodnoty, marketingu a rozvoja produktov poľnohospodárskej výroby.
- Diverzifikácia činností a vytváranie podmienok pre stabilizáciu osídlenia vidieckeho priestoru a uchovanie kultúrneho dedičstva.
- Stabilizáciu vlastných štruktúr v poľnohospodárstve a lesníctve a rozvoj trhu s pôdou.
- Zvýšenie absorpčnej kapacity cez odborné vzdelávanie subjektov vidieka.

Rozvojové potreby vidieka.

Oblasť ekonomiky vidieka:

- Vyššie úrovne investícií do modernizácie poľnohospodárskych systémov.
- Vyššie úrovne investícií do modernizácie potravinársko-spracovateľských systémov.
- Nové investície do pridanej hodnoty poľnohospodárskych výrobkov.
- Propagácia a podpora výroby nových typových/regionálnych výrobkov.
- Nové investície do zmeny/zlepšenia poľnohospodárskych systémov, ktoré znížia ich vplyv na životné prostredie.
- Propagácia a podpora a vytvárania spoločných odbytových organizácií výrobcov.
- Vyššie úrovne investícií do ťažby a spracovania dreva.
- Propagácia a podpora vytvárania a fungovania združení vlastníkov lesov.

- Zabezpečenie programov vzdelávania za účelom odstránenia deficitov v odborných, profesionálnych a manažérskych schopnostiach v poľnohospodárstve, potravinárstve, lesnom hospodárstve.
- Propagácia a podpora rozvoja malých a stredných podnikov vo vidieckych sídlach.
- Propagácia a podpora rozvoja finančných systémov pre splnenie špecifických úverových požiadaviek poľnohospodárstva, potravinárstva a nových foriem vidieckych podnikov.
- Vyššie úrovne investícií do výskumu a vývoja nových tovarov a trhov.

Oblasť vidieckeho prostredia:

- Zachovanie poľnohospodárskych činností vo vidieckych znevýhodnených oblastiach.
- Podpora poľnohospodárskych činností chrániacich životné prostredie a udržanie enviromentálnych hodnôt krajiny.
- Vyššia podpora ochrane životného prostredia.
- Udržanie a ochrana biodiverzity a uchovania kultúrneho dedičstva.
- Vyššia podpora starostlivosti o zvieratá.
- Nové investície do prevencie lesných požiarov a iných foriem neúmyselných škôd.
- Podpora lesníckych činností chrániacich životné prostredie a udržanie enviromentálnych hodnôt krajiny.
- Nové investície do rozvoja programov na ochranu pred záplavami.

Oblasť vidieckej komunity:

- Propagácia a podpora rozvoja podnikov využívajúcich remeselné zručnosti na vidieku.
- Propagácia a podpora rozvoja spoločností zameraných na agroturistiku.
- Propagácia a podpora vytvárania a rozvíjania schopnosti miestnych spoločenstiev a spoločenských organizácií prinášať „zdola nahor“ prístup do plánovania a realizácie rozvojových projektov na vidieku.
- Nové investície do zabezpečovania vzdelávania, ktoré poskytne obyvateľom vidieka, predovšetkým nižšieho veku, žiadané zručnosti.
- Vytváranie podmienok pre tvorbu pracovných príležitostí.
- Diverzifikácia vidieckej ekonomiky a znižovanie jej závislosti na prvovýrobe v agrosektore.
- Vyššie úrovne investícií do zlepšenia verejných služieb vo vidieckych samosprávach.
- Vyššie úrovne investícií do tvorby a obnovy technických služieb a občianskej vybavenosti vo vidieckych samosprávach.
- Nové investície do infraštruktúry, ktorá je potrebná pre podporu vidieckej turistiky.
- Nové investície do rekonštrukcie a modernizácie historických budov na vidieku.
- Vyššie úrovne investícií do rozvoja efektívnych komunikačných a dopravných spojení medzi vidiekom a národnými/medzinárodnými trhmi.
- Vyššie úrovne investícií do zlepšenie infraštruktúry a služieb na vidieku.
- Zlepšenie prístupu k informáciám a k novým a inovačným technológiám prostredníctvom podpory vzdelávacích a informačných služieb.

Zoznam potrieb rozvoja bol zoskupený do následných strategicky dôležitých oblastí:

1. Aktivity, ktoré zlepšia konkurencieschopnosť poľnohospodárstva, spracovania poľnohospodárskych výrobkov a lesného hospodárstva.
2. Aktivity, ktoré pomôžu zachovať a zlepšiť životné prostredie vidieka.
3. Aktivity, ktoré budú realizovať ďalší rozvoj vidieckych oblastí, vzdelávanie a zručnosti vidieckej populácie a prispieť k udržaniu osídlenia vidieka.

Globálny cieľ.

Zvýšiť konkurencieschopnosť poľnohospodárstva, potravinárstva a lesníctva a zlepšiť životné prostredie zavádzaním vhodných poľnohospodárskych a lesníckych postupov a kvalitu života na vidieku s dôrazom na trvalo udržateľný rozvoj.

Dôraz je kladený na:

- Zlepšenie konkurencieschopnosti agropotravinárskeho a lesného sektora prostredníctvom zvyšovania efektívnosti a kvality výroby so zachovaním princípov udržateľného rozvoja a princípov ekologizácie hospodárenia na vidieku.
- Zlepšenie stavu životného prostredia a krajiny zavedením vhodných poľnohospodárskych a lesohospodárskych postupov.
- Skvalitnenie života vo vidieckych oblastiach a diverzifikáciu vidieckeho hospodárstva v rámci vytvárania nových pracovných príležitostí, vzdelávania a obnovy a rozvoja obcí, čo prispieje k zníženiu regionálnych rozdielov vidieka na Slovensku.

PRÍSTUP LEADER

Slovenský vidiek trpí poddimenzovaním, nedostatkom miestnych zdrojov i odborného potenciálu. Sektorový prístup a nezohľadňovanie regionálnej diferenciacie pri poskytovaní podpory bude viesť ešte k väčšiemu sociálnemu a ekonomickému úpadku vidieka. Zmenu môže priniesť len zmena prístupu k rozvoju vidieka, a to od sektorovej podpory k vertikálnej integrovanej.

V metodike prístupu Leader sa uplatnením princípu „zdola – nahor“ dosahuje cielenosť a efektívnosť podpory, ktorá je potrebná v danej lokalite pre rozvoj územia.

Zlučovaním miestnych subjektov do miestnych akčných skupín je zaistené sociálne „stmelovanie“ územia, kde jednotlivé subjekty budú sami „riadiť“ vlastné územie a budú vedení vecou spoločnou.

Integrovaná podpora rozvoja vidieka môže byť účinná len vtedy, ak si subjekty na vidieku čo najskôr uvedomia, že ak chcú, aby sa zmenila ich situácia, musia mobilizovať svoje zdroje a zvoliť partnerský prístup k sociálnemu a ekonomickému oživeniu miestnemu rozvoju.

Vzhlád obce je jedným z najvýznamnejších faktorov, ktorý ovplyvňuje dojem turistu a zanecháva príjemný alebo negatívny zážitok. Skrášľovať a udržiavať čistotu verejných priestranstiev.

1.10. Analýza stavu životného prostredia:

1.10.1. Vodovodná a kanalizačná sieť

Zásobovanie obyvateľstva pitnou vodou je zabezpečené vodovodom, ktorý v súčasnej dobe potrebuje modernizáciu.

Odvádzanie a zneškodňovanie odpadových vôd:

Vybudovanie kanalizačnej siete bude riešené malými domovými čističkami.

Zneškodňovanie tekutého komunálneho odpadu z domácnosti a objektov občianskeho vybavenia je riešené vývozom z domových žúmp a septikov.

Povrchová dažďová voda je odvádzaná obecnými stokami, ktoré nie sú dostatočne kvalitatívne vybudované v rámci celej obce.

Je nutné vypracovať protipovodňový plán.

1.10.2. Odpadové hospodárstvo

Obec zabezpečuje vývoz tuhého komunálneho odpadu v zmysle spracovaného Programu odpadového hospodárstva na organizovanú skládku prostredníctvom **Mestských služieb** mesta Stropkov. Obec je zapojená do programu separovaného zberu.

1.10.3. Ovzdušie a klimatické zmeny

Klimatické zmeny spôsobené zvýšenými antropogénnymi emisiami skleníkových plynov predstavujú najvýznamnejší environmentálny problém v ľudskej histórii. Znečisťovanie ovzdušia spôsobujú vysoké energetické vstupy v podobe fosílnych palív, uvoľňujúce skleníkový plyn – oxid uhličitý (CO₂) a ďalej najmä emisie oxidu dusného, amoniaku a metánu.

Emisie skleníkových plynov v SR dosahovali najvyššiu úroveň koncom 80 rokov. V rokoch 1990 – 1994 došlo k poklesu okolo 25 % a od roku 1994 zaznamenali mierny nárast emisií. Najväčší podiel pripadá na energetický sektor asi 80 %, priemysel a poľnohospodárstvo cca po 8 % a odpadové hospodárstvo 4 %. Aj navzdory skutočnosti, že vodné pary a kyslíčnik uhličitý sú najvýznamnejšie pri vytváraní skleníkového efektu v atmosfére, N₂O (oxid dusný) a CH₄ (metán) produkované poľnohospodárskym sektorom sú považované za najdôležitejšie z pohľadu plánovania adaptívnych opatrení na znižovanie ich vplyvu na environment. Slovensko rovnako ako krajiny EÚ v súvislosti s prijatím Kjótskeho protokolu prijalo záväzok na 8 % zníženie emisií všetkých skleníkových plynov v porovnaní s hladinou emisií v základnom roku 1990.

Na Slovensku boli vypracované viaceré koncepčné materiály, ktorých súčasťou je aj politika zmierňovania nepriaznivých účinkov klimatickej zmeny, a to priamo, znižovaním emisií skleníkových plynov alebo nepriamo obmedzovaním negatívnych vplyvov energetiky, poľnohospodárstva a ďalších ekonomických činností. Vláda SR v roku 2001 prerokovala a vzala na vedomie Návrh adaptačných opatrení v pôdohospodárstve SR na klimatickú zmenu. Výsledkom adaptačných opatrení v pôdohospodárstve je návrhkrátkodobých a dlhodobých opatrení potrebných realizovať v slovenskom poľnohospodárstve, vodohospodárstve a v lesnom hospodárstve v súvislosti s klimatickou zmenou.

1.11. Vybavenosť obce dopravnými a technickými vybaveniami:

1.11.1. Cestná infraštruktúra

Z hľadiska vytvárania podmienok na zvyšovanie ekonomického potenciálu riešeného územia obce má mimoriadny význam jeho napojenie na nadradenú

dopravnú infraštruktúru na jednej strane a celkový stav dopravnej siete priamo nachádzajúci sa v území.

Nosným a prakticky jediným komunikačným systémom zabezpečujúcim dopravnú obsluhu územia je cestná doprava.

Obcou prechádza cesta II. triedy č. 5577, ktorá sa napája na cestu I. triedy č. 15. Z hľadiska dopravných väzieb v širšom záujmovom území zahŕňajúcom územie okresu Stropkov. Vzhľadom na marginálnu polohu územia Slovenska s Poľskom i Ukrajinou a ostatným územím Slovenskej republiky.

Nesmierne dôležitou podmienkou pre trvalo udržateľný rozvoj predovšetkým vidieckeho sídla je ich dopravné sprístupnenie, napojenie hromadnej dopravnej dopravy. Rozhodujúcou úlohou v tomto prípade zohráva dosiahnutá úroveň autobusového spojenia s prirodzenými ekonomickými a administratívnymi centrami v rámci príslušného regiónu i štátu. Dopravnú obsluhu územia v rámci hromadnej prepravy zabezpečuje SAD. V porovnaní s minulosťou došlo v 90. rokoch k zhoršeniu dopravnej obsluhy v dôsledku redukcie autobusových spojov.

Najbližšie vnútroštátne i medzinárodné letisko s pravidelnými letmi do Bratislavy, Prahy a iných destinácií sa nachádza v meste Košice.

1.11.2. Energetika

V rámci riešeného územia je realizovaná STL - prípojka plynu.

Za základné energetické nosiče sú všeobecne považované klasické paliva, ako drevo a zemný plyn. Jednou z priorít energetickej politiky Slovenska by malo byť zabezpečená energetickej bezpečnosti cestou energetickej efektívnosti a zvýšením podielu využívania obnoviteľných energetických zdrojov.

Biomasa môže zohrávať v tomto procese oveľa významnejšiu úlohu ako sa jej prikladá. Jej využívanie znižuje závislosť Slovenska na dovoze primárnych energií, znižuje zaťaženie životného prostredia, prispieva k formovaniu trvalo udržateľného spôsobu života na zemi znižovaním produkcie CO₂, prispieva k posilňovaniu regionálnej politiky a znižuje emisie so spaľovania fosílnych palív.

Zdroje biomasy ma energetické účely sú predovšetkým lesy. Tie pokrývajú cca 70% riešeného územia. Pod energetickým potenciálom rozumieme len drevný odpad, ktorý vzniká v rôznych podobách. Drevný odpad je možné zhodnotiť tak materiálovo ako aj energeticky. Pri spaľovaní organických odpadov vzniká v porovnaní s hnedým uhlím menej emisií. Obec má rozpracovaný plán vykurovania budovy obecného úradu, škôlky aj blízkych rodinných domov.

Bioenergie.

Zohráva v tomto procese oveľa významnejšiu úlohu ako sa jej prikladá. Jej využívanie znižuje závislosť Slovenská na dovoze primárnych energií, znižuje zaťaženie životného prostredia, prispieva k formovaniu trvalo udržateľného spôsobu života na Zemi znižovaním produkcie CO₂, prispieva posilňovaniu regionálnej politiky a znižuje emisie so spaľovania fosílnych palív.

Zdroje biomasy ma energetické účely sú predovšetkým lesy. Tie pokrývajú cca 70% riešeného územia. Perspektívny zdroj palivovej biomasy tvoria energetické porasty rýchlorastúcich drevín – topol, vrbá, agát, osika, jelša, jednoročných a viacročných energetických plodín.

Energetické porasty možno zakladať na plochách nevhodných pre klasickú poľnohospodársku a lesnícku produkciu, na pôdach dočasne vylúčených z poľnohospodárskej výroby, pôdach kontaminovaných vhodných len na produkciu

pre nepotravinárske účely a tiež na zdevastovaných plochách v priemyselných aglomeráciách. Pri veľmi krátkom časovom horizonte 3 – 5 rokov dosahovať priemerný prírastok okolo 10 ton sušiny ročne.

Pod energetickým potenciálom rozumieme drevný odpad, ktorý vznikol v rôznych podobách, drevný odpad je možné zhodnotiť tak materiálovo ako aj energeticky. Drevospracujúci priemysel vytvára ročne 1 410 tis. ton odpadu. Celková energetická hodnota využiteľného odpadu z drevospracujúceho priemyslu je 18,1 PJ, z toho sú 2/3 z mechanického opracovania dreva a 1/3 z čierneho výluhu. Najväčšími producentmi odpadu sú veľké drevospracujúce podniky, ktoré však tento odpad aj najčastejšie využívajú na energetické účely.

Do roku 2010 sa výrazne zvýši výroba biopalív z dôvodu plnenia stanovených cieľov smernice 2003/30/ESD. Predpoklad produkcie bionafty v objeme 100 tis. ton predstavuje energetický ekvivalent 11,0 PJ tepla.

Výroba bioplynu z exkrementov hospodárskych zvierat môže dosiahnuť ročnú produkciu 277 mil. m³, čo predstavuje 6,9 PJ tepla.

Ďalším významným zdrojom bioplynu sú čističky odpadových vôd, je predpoklad, že kogeneračné jednotky sa postavia na všetkých čističkách odpadových vôd väčších miest.

Zásobovanie elektrickou energiou

V sídle sú vybudované transformačné stanice pripojené na 22 kV, VN elektrické vedenie jedná sa o vzdušné vedenie. Je záujem vybudovanie malej vodnej elektrárne na rieke Ondava.

Pri zrealizovaní podnikateľského zámeru v novej oddychovo – športovej zóne, nových IBV, bude zapotreby posilniť a vybudovať nové transformačné stanice.

Osvetlenie obce je v nevyhovujúcom stave a nepokrýva celú obec, je potrebná modernizácia a rozšírenie súčasného stavu.

1.11.3. Telekomunikačná a informačná infraštruktúra

Územie je súčasťou Regionálneho technického centra východ a primárnej oblasti Stropkov s prípojkami miestnej telefónnej siete na telefónnu ústredňu.

Rozvodná sieť pokrýva celý intravilán obce. Miestnu sieť je potrebné rozšíriť vo vzťahu k rozvoju funkcií.

V obci je obecný rozhlas, ktorého stav je nevyhovujúci, je potrebná modernizácia, je potrebné zvýšenie komunikačnej a informačnej dostupnosti v obci.

2. STRATEGICKÁ VÍZIA

2.1. Technická infraštruktúra:

Opatrenia:

- modernizácia a skvalitnenie miestnej dopravnej infraštruktúry,
- dbať na ochranné a manipulačné pásma ciest,
- modernizácia miestnych komunikácií,
- vybudovanie chodníkov v obci po zrealizovaní chýbajúcej infraštruktúry, opravy,

- modernizácia autobusových zastávok SAD s dosiahnutím zlepšenia dopravnej situácie, riešenie níkov v oboch smeroch,
- spevnenie koryta miestneho potoka a obecných stok,
- zabezpečenie trvalo udržateľnej mobility a zlepšenie životného prostredia v obci,
- zvýšenie bezpečnosti dopravy, spojenej s ochranou prírody,
- výhľadové pamätať na vybavenie ciest propagačným materiálom pre turizmus.

Predpokladané prínosy:

- vytvorenie pracovných príležitostí pri budovaní infraštruktúry,
- zníženie dopravnej nehodovosti a jej dôsledkov,
- zníženie miery zdravotných rizík obyvateľov a ich dôsledkov,
- zvýšenie podielu v sektore dopravy a prepravy,
- zvýšenie mobility obyvateľstva a turistov.

2.2. Rozvoj vodohospodárskej infraštruktúry:

Opatrenia:

- zlepšenie vybavenosti technickou infraštruktúrou na úrovni štandardu EÚ a tým zvýšenie atraktivity územia i pre podnikateľskú sféru a návštevníkov,
- výstavba vodohospodárskej infraštruktúry, vybudovanie vodnej elektrárne,
- zlepšenie kvality podzemných i povrchových vôd a zníženie potenciálneho ohrozenia vôd,
- úprava existujúcich a vybudovanie obecných stok,
- zníženie rizika povodní a ich možných následkov, vypracovanie protipovodňového plánu,

Predpokladané prínosy:

- vytvorenie podmienok pre ekonomickú stabilizáciu rozvoja obce,
- zvýšenie atraktivity obce pre podnikanie,
- znižovanie znečistenia podzemných a povrchových vôd,
- vytvorenie pracovných príležitostí pri budovaní infraštruktúry,
- zníženie potencionálnych následkov povodní.

2.3. Zásobovanie obce energiou a úspora energie:

Opatrenia:

- znižovanie spotreby energie a zvyšovanie účinností energie,
- posilnenie vedenia a vybudovanie nových TS podľa potreby,
- znižovanie strát a zvyšovanie spoľahlivostí sietí,
- informovať obyvateľov o úsporách energie.

Predpokladané prínosy:

- zlepšenie vybavenosti obce, efektívne využitie investícií pre rozvoj obce,
- zvýšenie atraktivity obce pre podnikanie.

2.4. Rozvoj telekomunikačnej infraštruktúry:

Opatrenia:

- zabezpečenie komunikačných potrieb obce,
- kvalitná ponuka telekomunikačných, hlasových a dátových služieb,
- zabezpečenie dostupnosti internetu na verejných staniciach s kvalitným pripojením, zavedenie moderných informačných technológií.

Predpokladané prínosy:

- zvýšenie atraktivity obce pre podnikanie, investorov, vyššia účinnosť propagácie a reklamy,
- rozvoj obchodovania, vytvorenie nových pracovných príležitostí,
- zapojenie podnikateľského, neziskového sektoru a občanov do riešenia obce,
- zlepšenie vybavenosti obce.

3. CESTOVNÝ RUCH, KULTÚRA, ŠPORT A VONKAJŠIE VZŤAHY

Strategické ciele:

Vybudovať a rozvinúť odvetvie cestovného ruchu v štruktúre regionálneho hospodárstva so zameraním na zvyšovanie konkurencieschopnosti, sociálno-ekonomických príležitostí, rastu životnej úrovne a dosiahnutie kompatibility systému cestovného ruchu s krajinami EÚ. Vytvoriť podmienky pre rast kvalifikácie ľudských zdrojov v cestovnom ruchu s dôrazom na kvalitu služieb a budovanie imidžu obce.

Vybudovať a rozvíjať infraštruktúru cestovného ruchu s potrebami obce v súlade s regiónom so zameraním na kvalitatívny a kvantitatívny rozvoj zariadení cestovného ruchu a ich základných a doplnkových služieb, a taktiež vytvorenie informačného centra v návaznosti na Poľskú republiku.

Každoročne sa tu uskutočňujú kultúrne a spoločenské podujatia ako Regionálna výstava maľovaných kraslíc, Fašiangový ples nižnoolšavčanov, oslavy Dňa žien, Dňa detí, Regionálne slávnosti svätého Huberta, stretnutie s Mikulášom, Posedenie pri jedličke a Športový deň. Rozšírenie ponuky knižnice zvýšením počtu výtlačkov s prepojením na Internetovú miestnosť. Mládež sa v súčasnosti venuje futbalu, volejbalu a stolnému tenisu. Pri vstupe do dediny sa nachádza futbalové ihrisko, rozšíriť ponuku všestranného využitia objektu na spoločenské aktivity a ubytovanie, vybudovanie tenisových kurtov.

Z tohto hľadiska možno komponenty komplexu predpokladov cestovného ruchu rozdeliť do 3 základných skupín: 1. lokalizačné, 2. selektívne, 3. realizačné.

Z hľadiska lokalizačných predpokladov najcennejšou devízou riešeného územia je vysokohodnotná zatiaľ prakticky nenarušená podhorská a horská krajina Ondavskej vrchoviny poskytujúca nevšedné turistické a rekreačné využitie v prírodnom prostredí, osobitá nie len v celom Slovenskom ale i v Stredoeurópskom kontexte. Dotknuté územie vytvára veľmi dobre lokalizačné predpoklady pre plné

rozvinutie rekreácie a cestovného ruchu pri rešpektovaní priority ochrany prírody v riešenom území.

Z hľadiska selektívnych predpokladov má riešené územie veľmi dobré urbanizačné predpoklady CR v podobe zachovania horského sídla pre rozvoj vidieckej turistiky a chalupárstva. Značné príležitosti rovnako ponúka využitie prázdnych rodinných domov na turistické ubytovne, informačné centra a iné turistické služby. Územie naopak vykazuje komplikované demografické predpoklady v podobe prirodzeného a migračného úbytku obyvateľstva.

Rovnakým problémom ostáva i materiálnotechnická základňa cestovného ruchu prejavujúca sa absenciou ubytovacích a stravovacích zariadení, zvlášť nedostatkom a dostupnosťou základných i rôznych doplnkových služieb pre kultúrne a športové vyžitie pasantov cestovného ruchu. Najbližšia rekreačná oblasť s relatívne vyhovujúcou infraštruktúrou cestovného ruchu k riešenému územiu je rekreačná oblasť Domaša, pamätné miesta bojov druhej svetovej vojny vo Svidníku a kúpeľné mesto Bardejov. Vodná nádrž Domaša sa rozprestiera na území okresov – Vranov nad Topľou a Stropkov. Je to priehradné jazero situované v horskom prostredí Nízkych Beskýd. Domaša vznikla prehradením rieky Ondava pri obci Veľká Domaša. V lokalite vodnej plochy a lesov majú turisti možnosť športovať, v letných mesiacoch sa kúpať, člnkovať či stanovať v prírode. Oddychom pre návštevníkov Domaše môžu byť turistické prechádzky po lese a poznávanie okolitých historických zaujímavostí. Vodné dielo je v teplomilnej klimatickej oblasti, v letnom období je priemerná teplota vody 20°C. Je čistá, zelenej až zelenomodrej farby s veľmi dobrou samočistiacou schopnosťou a je bezpečná na kúpanie. Nádrž je vďaka svojmu peknému prostrediu vhodná na rekreáciu, cestovný ruch a turistiku. Vodná nádrž Domaša leží na severovýchode Slovenska 19 km južne od mesta Stropkov.

Rekreačné stredisko Valkov leží v okrese Stropkov, je to jedno z najčistejších a najväčších rekreačných stredísk pri Domaši.

Vodná nádrž Domaša vďaka svojej obrovskej samočistiacej schopnosti a polohe v oblasti bez znečisťujúceho priemyslu je známa svojou čistou vodou s množstvom rýb (pstruh, kapor, boleň, sumec, štika, úhor). Okolité listnaté a zmiešané lesy lemujúce vodnú nádrž Domaša ponúkajú nespočetné turistické trasy, z ktorých sa istotne vrátite s plným košíkom hřibov.

Domaša ponúka možnosť kúpania, člnkovania, windsurfingu a iných vodných športov. V blízkom okolí sa nachádza množstvo zaujímavých cieľov a trás pre priaznivcov turistiky, cykloturistiky či autoturistiky. Dojazd zo zahraničia a Slovenska:

Odporúčame ísť cez mesto Prešov, odtiaľ smerom na mesto Stropkov cez Giraltovce. Za Giraltovcami odbočiť vpravo na Stropkov. Nasledujú obce Fijaš a Kručov. Za obcov Kručov pri zjazde z kopca na križovatke vpravo. Cez obce Lomné a Bžany sa dostanete na Valkov.

Na Valkove 40 m za koncom hlavnej pláže odbočiť vpravo na panelovú cestu vracajúcu sa nad pláž. Prvé zariadenie je r.z. Tatra, nad ktorým sa nachádza penzión Milka.

Vhodné hraničné prechody z Poľska sú Becherov - Konieczna a Vyšný Komárnik - Barwinek. V oboch prípadoch odporúčame ísť ďalej cez mesto Svidník a zo Svidníka do Stropkova. Zo Stropkova pokračovať cez obce Sitníky, Breznica a Miňovce. Za Miňovcami na druhej križovatke vpravo (smer Prešov), 500 m za mostom na najbližšej križovatke vľavo. Cez obce Lomné a Bžany sa dostanete na Valkov.

GPS poloha (Domaša - Valkov) N 49°03.460' E 21°39.357'

Dojazd vlakom

Najvhodnejšou koncovou vlakovou stanicou v okolí je stanica Prešov.

Informácie o vlakovom spojení ŽSR nájdete na: www.zsr.sk

Zaujímavé spojenia:

Kraków (PL) - Prešov

Praha (ČR) - Prešov (s prestupom v Kysaku)

Ďalšie spojenie na Valkov je možné prostredníctvom autobusového spojenia.

Dojazd autobusom: Cestovný poriadok autobusovej dopravy SAD a vlakového spojenia ŽSR nájdete na: www.cp.sk (ako cieľ Kam uveďte "Domaša,,Valkov")

Zaujímavé spojenie pre hostí z Poľska je priama linka Rzeszów (PL) - Stropkov.

Počas hlavnej sezóny (1.7. - 31.8.) premávajú priame linky Stropkov - Valkov a Prešov - Valkov.

Mimo hlavnej sezóny je možný dojazd autobusom len do obce Bžany (asi 4 km od Valkova). Vodná nádrž Domaša ponúka počas leta široké možnosti pre vodné športy: kúpanie, plávanie, člnkovanie, windsurfing a iné.

Práve vodné športy sú hlavnou dovolenkovou aktivitou návštevníkov vodnej nádrže Domaša.

Turistika - turistické značkované chodníky

Hornatý ráz krajiny poskytuje možnosti pre pešiu turistiku. Sieť značkovaných turistických chodníkov nadväzuje na Cestu slobody (červená značka), ktorá je súčasťou celoslovenskej aj európskej siete turistických ciest.

Turisti si môžu vybrať vychádzky s rôznym stupňom náročnosti a rozličnou dĺžkou. Každá z nich však ponúka prekrásne výhľady do krajiny, zdravý pohyb na čistom vzduchu a množstvo krásnych zážitkov.

Cykloturistika

Známy francúzsky lekár J. Ruffier povedal: "Bicykel predstavuje vynález úplný a konečný. Bol vynájdený a nikdy nebude prekonaný."

Tento región má mimoriadne priaznivé podmienky pre cykloturistiku. Prekrásne horstvá, dlhé údolia riek, hlboké doliny na jednej strane, množstvo kultúrnych pamiatok, mestských pamiatkových rezervácií, hradov, zámkov, kaštieľov a sakrálnych pamiatok na strane druhej vytvárajú pevné základy cykloturistických putovaní. K tomu treba prirátať pomerne hustú sieť štátnych ciest II. a III. triedy, stovky kilometrov účelových komunikácií a lesných ciest, v neposlednom rade i množstvo turisticky značených chodníkov, vhodných pre cykloturistiku. Spojenie týchto prvkov umožní zavítať na bicykli do najhlbších zákutí tohto regiónu. Na Valkove sa nachádza tenisový kurt, ktorý je od r.z. Tatra a penziónu Milka vzdialený 40 m. Možnosť hrať aj pri osvetlení. Plážový volejbal a nohejbal

Ihriská plážového volejbalu

Priaznivci aktívneho športového odpočinku môžu využiť možnosti, ktoré ponúkajú ihriská plážového volejbalu a nohejbalu na Valkove.

Ihriská sú upravované, s osvetlením (možnosť večernej hry) a letnými sprchami. Krytá plaváreň v Stropkove

V prípade nepriaznivého počasia a v zime je k dispozícii krytá plaváreň v Stropkove, ktorá ponúka pre návštevníkov 2 bazény: veľký bazén s dĺžkou 25 m a malý bazén pre deti.

Jazda na koňoch

Jazda na koňoch je módnym športom, ktorý sa teší čoraz väčšej popularite a niet sa čomu diviť, keď uvažíme všetky jeho pozitívne aspekty. Predovšetkým umožňuje kontakt s tak krásnym zvierateľom akým je kôň.

Záujemcovia si môžu vyskúšať jazdu na koňoch pod vedením inštruktora v Stropkove, kde sa nachádza rozsiahly jazdecký areál a stajne, ktoré sú známe svojou dlhoročnou tradíciou.

Rekreačný krajinný celok Nízke Beskydy predstavuje zachovalú horskú krajinu. Ležia v nej demograficky, geograficky i ekonomicky upadajúce sídla so zachovalou ľudovou kultúrou a drevenými kostolíkmi. Z hľadiska rozvoja cestovného ruchu je tento rekreačný krajinný celok vhodný na poznávanie hodnotnej horskej prírody a kultúrneho dedičstva formou ekoturistiky a etnoturistiky, ale najmä agroturistiky. V obci úplne absentuje ponuka ubytovania v súkromí a rovnako je minimum rekreačných chalúp. Pre zimnú turistiku na bežkách slúžia všetky trasy vyznačených turistických chodníkov poľné a lesné cesty.

Vybudovanie športovo-relaxačnej zóny a modernizácia futbalového ihriska.

V katastri obce usadenie informačných tabúl s vyznačením trás, zón oddychu, športového areálu, kultúrno-informačného centra, reštauračných zariadení i mapou regiónu. Zapojenie športovcov – futbalistov, stolných tenistov a všetkých aktívnych občanov do akcií spojených s propagovaním a reprezentáciou obce.

Využitie a prepojenie jestvujúcich organizácií a združení na aktívnej účasti kultúrnych akcií a využitie potenciálu všetkých zložiek obyvateľstva.

Udržiavanie a rozvoj kultúrnych akcií pre občanov, ale aj turistov, čím je potrebné posilniť kultúrno-spoločenský charakter obce.

Zamerať sa na krátkodobý cestovný ruch s celoročným využitím a s hlavnými druhmi rekreačných činností: poznávanie pamiatok, letné športy, zimné športy, agroturistika.

Návrh cyklotrás a turistických chodníkov za spoznávaním regiónu:

Cyklotrasy: Prepojenie aj na:

4. „Svidnícka“ (Dubová – Nižný Komárnik) - Úsek 53 – 80 km KCC.

Cigla - 56 - 2,5. Trasa pokračuje po asfaltovej ceste tretej triedy, horšej kvality, zjazdnej pre všetky druhy bicyklov a za každého počasia. Z Cigle možná odbočka do Mikulášovej.

Dubová - 58,5 - 2,5. Ondavskou vrchovinou pokračujeme údolím Ondavy po ceste rovnakej kvality. V obci sa nachádza minerálny prameň (zásaditá slaná jódová voda). Nižný Mirošov 62,5 4 vodná nádrž v bočnej dolinky pri obci. Trasa prechádza len okrajom obce a na jej konci prechádza na cestu prvej triedy s kvalitným asfaltovým povrchom.

Vyšný Orlík - 64,5 - 2. Prechádzame cestou prvej triedy cez obec, v ktorej je minerálny prameň.

Nižný Orlík - 66,5 - 4,5. Trasa pokračuje po kvalitnej asfaltovej ceste prvej triedy, ktorá však nie je príliš frekventovaná.

Svidník – 71 - 5,5. Trasa prechádza okolo pamätníka Sov. Armády, centrom mesta a prechádza na hrádzu po brehu Lodomírky .

Kapišová - 76,5 – 4. Za Svidníkom trasa vedie opäť na pol kilometrovom úseku po hlavnej ceste v smere na Vyšný Komárnik a pri vstupe do Údolia smrti prechádza na cestu tretej triedy do Kapišovej

Nižná Písaná - 80,5 – 3. Cesta tretej triedy s menej kvalitným asfaltovým povrchom, stúpanie údolím Kapišovky do obce Nižná Písaná.

Trasa vedie popod výrazný Smilniansky vrch (750) ktorý predstavuje krajinnú dominantu v tomto území. V okolí obce Smilno sú obnažené staršie vrstvy. Takémuto útvaru hovoríme "tektonické okno", pretože umožňuje sledovať súvrstvia hlbšie ležiacich hornín. Z geologického hľadiska je Ondavská vrchovina značne jednotvárna. Takmer výlučne ide o horniny paleogénneho veku (staršie treťohory).

Na odolnejších horninách (s prevahou pieskovcov) sú založené uvedené vyvýšeniny, na menej odolných horninách s prevahou ílovcov zas zníženiny. Na tektonických zlomoch sa na povrch často dostávajú minerálne vody. Minerálne pramene sú v Šarišskom Čiernom i Mikulášovej.

Za uvedeným vyvýšeným pásmom nasleduje ďalšia severnejšie ležiaca znížena. Túto na svoj horný tok využíva významná východoslovenská rieka Ondava. Ondava vteká so zúženého úseku v priestore obce Dubová do tzv. Mirošovskej brázdy. Mirošovská brázda má kotlinovitý charakter (obce Vyšný a Nižný Mirošov).

Dolina Ondavy je v úseku medzi Nižným Mirošvom a Svidníkom monotónna, na pravej strane sa naskytujú pohľady na vyvýšené pásmo Makovice (655), Čiernej hory (667) a Ostrého vrchu (599). V priestore mesta Svidník sa dolina značne rozširuje a prechádza v severo - južne pretiahnutú Stropkovskú brázdu. V priestore Svidníka ústi do Ondavy Ladomírka, pritekajúce zo severnejšie ležiaceho prielomového úseku. Jej prítok Kapišovka má takmer úplne severo - južný smer. Z prírodných zdrojov je okrem vysokého podielu lesov zaujímavý výskyt ropy (pokusná ťažba už v minulom storočí) a výskyt prameňov minerálnych vôd.

Tento úsek KCC už vedie územím okresu Svidník, v ktorého národnostnej štruktúre má okrem slovenskej národnosti (81%) významné zastúpenie aj rusínska a ukrajinská národnosť (16,4%). Územie patrilo v minulosti k ekonomicky najzaostalejším regiónom vďaka svojej periférnej polohe. Jediným zdrojom obživy pre obyvateľov bola práca v lesoch. V mnohých obciach regiónu boli umiestnené pily či menšie prevádzky na výrobu výrobkov z dreva – zápalkáreň, výroba šindľov, dreveného náradia a pod. Ďalšie zdroje obživy tvorili práca v poľnohospodárstve – chov dobytka a práca na malých neúrodných poličkách. Nie div, že obyvatelia z tohto územia emigrovali, v 2. pol. 19. stor., ale aj počas prvej Československej republiky, do západnej Európy aj do zámoria. Najvýznamnejším mestom a zároveň aj sídlom okresu je Svidník (61 000 obyvateľov). V meste sa nachádzajú aj dva objekty výstižne charakterizujúce okolitú oblasť – Múzeum ukrajinskej a rusínskej kultúry spojené so životom a kultúrnymi tradíciami týchto národností na území Horného Šariša a pamätník Sovietskej armády (národná kultúrna pamiatka), ktorý pripomína strategický význam tohto regiónu v bojoch 2. svetovej vojny.

Zaujímavosti na trase: Obec Dubová patrila panstvu Stročín, neskôr Makovici. Koncom 18. stor. bola v obci v prevádzke sklárska huť. Počas 1. svetovej vojny sa v chotári odohrávali ťažké boje medzi ruskými a rakúsko-uhorskými vojskami. Tradičným zamestnaním obyvateľov bola práca v poľnohospodárstve, ktoré však neuživilo miestnych obyvateľov a preto sa mnohí, ešte za prvej ČSR vysťahovali. V obci sa pravidelne v júli uskutočňujú Obvodové slávnosti kultúry.

Obyvatelia obce Nižný Mirošov sa zamestnávali poľnohospodárstvom a odchádzali za zárobkom na sezónne práce. V 19. stor. bol v obci v prevádzke kameňolom, v dvadsiatych rokoch tu krátkodobo pracovala píla. Pre nedostatok pracovných príležitostí sa veľa obyvateľov vysťahovalo. Počas 2. svetovej vojny bola obec silne poškodená. Zo západného konca obce sa dá dostať po asfaltovej ceste tretej triedy na severovýchod do obce Roztoky so známou hvezdárnou, v ktorej sa pravidelne uskutočňujú stretnutia hvezdárov - amatérov.

Vyšný Orlík: Obec bola v nedávnej minulosti dvakrát zničená – v období oboch svetových vojen, ktoré sa katastroficky dotkli jej územia. Dôkazom je zachovalý vojenský cintorín z obdobia prvej svetovej vojny. Obec bola pôvodne založená v pol. 16. storočí a jej obyvatelia sa zaoberali najmä prácou v lesoch a chovom dobytka. V obci sa nachádza prameň sírouhličitej minerálnej vody a dve chránené lipy.

Obec Nižný Orlík je považovaná za jednu z najstarších v okolí Svidníka. Prvá písomná zmienka o nej pochádza z roku 1357. Pomenovanie získala podľa svojho zakladateľa – richtára Orlíka. Obyvatelia sa zaoberali poľnohospodárstvom a chovom dobytka. V 19. stor. boli v obci rozsiahle záhrady. Pre nedostatok pracovných príležitostí a zlé životné podmienky veľa obyvateľov emigrovalo. Obec bola tiež značne poškodená počas 1. aj 2. svetovej vojny.

V blízkosti rieky Ondavy bol pred niekoľkými rokmi pozorovaný výskyt bobra. V okolitých lesoch je rovnako množstvo zveri.

Po trojkilometrovom úseku po hlavnej ceste sa dostávame do mesta Svidník, ktoré leží na sútoku Ondavy a Ladomirky. Táto poloha ovplyvnila aj jeho vývoj – pôvodne bola osada založená na pravom brehu Ladomirky, postupne sa však rozrastala a prekročila rieku aj na ľavý breh. Z pôvodne jednej osady tak vznikli dve – Vyšný a Nižný Svidník. Na význame Svidník získava v 17. stor., kedy sa z neho stáva trhové mestečko s jarmočným právom na dôležitej obchodnej ceste smerom do Poľska. Významným medzníkom v dejinách mesta je rok 1914, kedy mesto zachvátil rozsiahly požiar založený ustupujúcimi vojskami rakúsko-uhorského cisárstva. V meste sa prakticky nenachádza žiadne historické jadro či iné pamiatky z obdobia stredoveku.

Pre milovníkov vojenskej histórie bude iste zaujímavé prezrieť si dominantu mesta – 37 m vysoký pamätník s hviezdou na vrchole, ktorý je národnou kultúrnou pamiatkou, pamätníkom sovietskym vojakom, padlým v ťažkých bojoch o Dukliansky priesmyk na jeseň roku 1944. Na pamiatku tejto udalosti sa vždy v októbri konajú vo Svidníku a na Dukle spomienkové oslavy Karpatsko – Dukelskej operácie. V priľahlom parku sa nachádza skanzen vojenskej techniky z obdobia 2. svetovej vojny. V spoločných 12 hroboch je pri pamätníku pochovaných asi 9000 vojakov Sovietskej armády. Znalci vojenskej histórie asi vedia aj to, že v roku 1806 sa vo Svidníku, po víťaznej bitke pri Slavkove a po prechode Duklianskeho priesmyku, zastavil na pár dní aj ruský vojvodca Kutuzov. Dokumentuje to aj pamätná tabuľa umiestnená na budove Okresného úradu vo Svidníku.

Tí, ktorí uprednostňujú ľudovú architektúru, určite nevynechajú návštevu skanzenu, v ktorom sa nachádzajú objekty obytných, hospodárskych a sakrálnych budov z územia Horného Šariša a Zemplína. S Rusínmi a Ukrajincami je spätá aj činnosť tunajšieho Múzea ukrajinskej a rusínskej kultúry. Vo Svidníku sa každoročne v júni uskutočňujú Slávnosti kultúry Rusínov - Ukrajincov Slovenska. V januári sa zasa pravidelne koná súťažná prehliadka spevákov ľudových piesní Makovická struna. Na miestnom cintoríne je pochovaný významný básnik, osvetový pracovník a predstaviteľ Rusínov a Ukrajincov – Alexander Pavlovič.

Po brehu Ladomirky opúšťame Svidník a blížime sa ku križovatke pred Údolím smrti, na ktorej si nemôžeme nevšimnúť pamätník najväčšej tankovej bitky karpatsko-dukelskej operácie, ktorá sa odohrala na jeseň roku 1944. Túto historickú udalosť nám pripomínajú dva dobové tanky: sovietsky T-34 a nemecký PZ-4. Celé údolie medzi obcami Kapišová, Nižná Pisaná a Vyšná Pisaná je veľkým prírodným múzeom, v ktorom je nainštalovaná bojová technika z bojov o Karpaty – jeseň 1944. Expozícia obsahuje tanky, delá, obrnené vozidlá, protitankové zátaras, betónové ihlany, ale aj obrnené vozidlo nemeckej armády zn. Hackel a delo kalibru 150 mm a iné pamiatky. Prehľad o Karpatsko-duklianskej operácii poskytuje prehľadná mapa s legendou a výkladovým textom umiestnená pri Vyšnej Pisanej, aj na iných miestach.

Samotná obec Kapišová sa spomína už v 16. storočí. Za 1. svetovej vojny bola obec obsadená ruským vojskom. Ako už naznačil predchádzajúci text obec najvýraznejšie

poznamenali udalosti 2. sv. vojny, v jej bezprostrednej blízkosti sa v dňoch 25. až 27. októbra 1944 odohrala najväčšia tanková bitka Karpatsko-duklianskej operácie. Na okraji obce sa nachádzajú dva tanky sovietskej výroby T-34 a vedľa nich je hrob nadporučíka SA Poľsteľa, ktorého telo sa podarilo identifikovať len podľa identifikačných čísel nájdených vyznamenaní.

Aj v Kapišovej môžeme nájsť prameň minerálnej vody. Z tradičných zamestnaní obyvateľstva je pozoruhodné, že ešte v polovici 20. stor. sa v obci šili krpce, tkalo sa tu plátno, plietli košíky a vyrábali sa handričkové „pokrovce“ (koberce). Obec Nižná Pisaná sa tak ako Kapišová nachádzajúca v doline riečky Kapišovka, ako sme už zmienili vyššie známej ako Údolie smrti. Obec sa taktiež výrazne zapísala do dejín 2. svetovej vojny. Pri obci Nižná Pisaná sa sovietskym tankom podarilo prelomiť obranné pozície nemeckej armády a preniknúť do obce Kružľová. Toto víťazstvo otvorilo cestu aj pre konečný nápor pri Krajnej Poľane a definitívnu porážku nemeckých vojsk v regióne Dukly. Nižná Pisaná bola zničená, ale po vojne bola opäť obnovená.

Vzájomným prepojením Čergovskej, Prešovskej cyklotrasy, vzájomné prepojenie na poľskú časť cyklotrás 1. Beskydský úsek (Barwinek - Komańcza) Cestný hraničný prechod Vyšný Komárnik - Barwinek 0,00 Poľsko-slovenský hraničný prechod. Ihneď za prechodom je veľké parkovisko, kaviareň, reštaurácia a zmenáreň. Na konci prechodu sa cesta zužuje a prechádza do dvojpruhovej štátnej cesty č. 9. Premávka osobných a nákladných vozidiel je väčšia. Povrch vozovka je výborný kvalitný asfalt. Prvých šesť kilometrov je mierny zjazd. Široké okraje cesty dávajú cyklistom väčšiu bezpečnosť a poskytujú prevenciu pred možnými kolíziami s početnými nákladnými vozidlami. Na úseku do Tylawy je treba zachovať mimoriadnu opatrnosť a chodiť na bicykloch len v rade za sebou.

Barwinek 2,18 Križovatka na zákrute v ľavo, na konci obci Barwinek. Doprava odbočuje neoznačená cesta do obci Zyndranowa. V obci sa nachádza Múzeum lemkovskej kultúry (2,1 km). V budovách patriacich voľakedy dvornému pisárovi sú zhromaždené exponáty z dejín Lemkov a vojenské predmety z obdobia 1. a 2. svetovej vojny. V Zyndranowej, koncom júna sa koná lemkovský sviatok „Od Rusal do Jana“. V jednej z chalúp sa nachádzajú zbierky židovských pamiatok. Na druhej strane štátnej cesty č. 9, vo vzdialenosti zhruba 750 m pod lesom, sa nachádza prírodná rezervácia „Modrzyna“ jediné prírodné stanovište smrekovca v poľských Karpatoch.

Tylawa	4,58	Križovatka v pravo do Zyndranovej - 4 km
	5,14	Reštaurácia, hotel „Domenico“ na pravej strane cesty
	5,30	Na ľavej strane murovaný kostolík Narodenia Bohorodičky z 18. stor.
	6,70	Na pravej strane hostinec „Bartnik“. Ubytovanie a stravovanie.
	6,90	Zákruta do prava . Ideme smerom na Komanczu.
Stosiana	8,85	Na pravej strane oplotený camping - táborisko. Ihneď za ním začína prírodná rezervácia „Prelom Jasiolki“.
	11,62	Na pravej strane na konci malého zjazdu parkovisko.
Daliová	12,78	Kostolík sv. Paraskev z 20.stor., murovaná kaplnka, agroturistické zariadenie. Od Daliovej začína stúpanie. Čaká nás dlhé, ale mierne stúpanie.
Posada Jaslika	14,35	Cesta do prava k sezónne otvorenému hraničnému prechodu Priesmyk Beskyd nad Čeremchou - Čertižné malý pohraničný styk.
Wislok Wielki	28,80	Začiatok obce. Povrch vozovky cesty má veľmi zlý stav. Nedostatok označených okrajov cesty. Od Wisloka Wielkiego až po Czystogarb

nasleduje 6 km stúpanie. Výškový rozdiel činí cca.100 metrov . Cesta je asfaltová, niekoľko dier a priečných vypuklostí nevadia bicyklom, ale vodičov nútia znížiť rýchlosť. Po ceste vidíme množstvo malých kaplniek a prícestných krížov, ktoré postavili Lemkovia.

30,03 V pravo odbočka do kostola sv. Onufra z 1853 r. zo zachráneným ikonostasom. Ihneď za cestou do kostola sa nachádza, agroturistické hospodárstvo postavené v horalskom štýle a vedené kňazom. Snaží sa veľmi vyhovieť požiadavkám hostí. Ideme medzi lúkami cez len zriedka obývanú oblasť. Cesta mierne stúpa.

31,36 Na pravej strane je predaj kozích syrov v hospodárstve.

33,19 Na ľavej strane cintorín s niekoľkými starými hrobmi z kameňa medzi stromami.

33,62 Na pravej strane medzi stromami smrekovca prícestný kríž na kamennom základe. Pred nami ľahký zjazd. Konečne si môžeme oddýchnuť. Moment oddychu a zase jemné stúpanie. Až do 35 kilometra trasy. Potom zjazd, krátke, mierne stúpanie a zase zjazd. Tento krát dlhší. Povrch cesty je asfaltový, s niekoľkými dierami.

Czystogarb 37,79 Na ľavej strane oplotený camping - táborisko s prístreškom na oheň.

38,90 Na pravej strane „Galéria”.

Komancza 39,51 Začiatok obce

Cyklotrasa sa na území Poľska začína na Duklianskom priesmyku v nadmorskej výške 500 m. Toto miesto je najnižší priesmyk v hlavnom oblúku Karpát, preto už po stáročia tadiaľto prechádzala jedna z najdôležitejších obchodných ciest spájajúcich sever s juhom Európy Jantárová cesta. Táto časť Nízkych Beskýd sa nazýva Duklianske Beskydy. Charakteristické pre túto oblasť sú úzke, rovnobežne prebiehajúce hrebene v smere zo severozápadného na juhovýchodný . Je tu veľa strmých, severných a severovýchodných svahov. Pozornosť si zasluhujú najmä: Piotrus (728 m n.m.), Cergowa (716 m n.m.), Ostra (678 m n.m.), Mszana (649 m n.m.). Najväčšou zaujímavosťou okolia Dukly sú tektonické a veterno-osuviskové jaskyne . Ich najväčšie sústredenie sa nachádza na svahoch Cergowej. Vytvára ju okolo 10 jaskýň, ktorých dĺžka neprekračuje 50 m. V ďalšej časti cyklotrasa prebieha nížinatým terénom Jaślisk a Surowici, položeným medzi skupinou Jawornika - 761 m.n.m., pásmom Bukowici, dlhým pohorím s nadmorskou výškou 700 až 750 m a hraničným hrebeňom s najvyšším vrchom na Kameňu (857 m.n.m.). Západný úsek tejto časti Nízkych Beskýd sa na poľskej strane nachádza na území gminy Dukla v Krosnianskom okrese a východný úsek v gmine Komancza v Sanockom okrese. Gminy sú združenia niekoľkých obcí, geograficky menšie ako okresy, ale vystupujúce ako jeden celok. Pri cyklotrase smerom na juh sa rozprestiera Jasliský Park Krajobrazowy (chránená krajinná oblasť) s rozlohou 25 288 ha. Pre túto oblasť sú charakteristické lúčno-pasienkové komplexy, zostatky po už neexistujúcich obciach, a to: Jasiel (prírodná rezervácia „Prameň Jasiolky”), Čeremcha a Lipowiec. Rozsiahle lúky vytvárajú výborné prostredie pre hniezdenie dravých vtákov. Žijú tu: orol skalný, orol krikľavý, myšiak obyčajný a jastrab. Na území CHKO sa objavujú tis obyčajný - chránený v prírodných rezerváciách: „Modrzyna” a „Wadernik”. Prírodnou rezerváciou je aj prielom rieky Jasiolky medzi vrchmi Piotrusiom a Ostrou, a lesný komplex „Kameň nad Jasliskami”.

Kultúrne, etnické a turistické zaujímavosti na trase:

Z hľadiska etnického toto územie je časťou tzv. Lemkoviny, bohužiaľ v dôsledku povojnových vysídlení tvorí pôvodné obyvateľstvo Lemkovia - len nepatrnú časť

súčasnej populácie regiónu. Sídлом a spomienkou bývalej lemkovskej kultúry je hospodárstvo - skanzen Teodora Gocza v Zyndranowej, miesto organizovania každoročných slávností „Od Rusal do Jana” v polovici leta. Kultúru pôvodných obyvateľov dokazujú len malo početné kostolíky východného obradu roztrúsené po kraji. V septembri roku 1944 sa začala jedna z najkrutejších vojenských operácií 2.svetovej vojny „Prešovsko-duklianska operácia”, ktorá mala za cieľ sprístupnenie cesty na Slovensko cez Duklianský priesmyk. Nemci poznali strategický význam priesmyku a preto sústredili na tomto úseku značné sily vytvárajúc tzv. "Karpatenfestung". Najťažšie boje sa uskutočnili na vršku Frankov a v okolí obci Iwla a Glosce. Údolie, v ktorom sa uskutočnili najťažšie boje sa dnes nazýva Údolím smrti. Až 6. októbra sovietske a československé jednotky dobyli Duklianský priesmyk. V dôsledku krutých bojov sovietska armáda stratila okolo 70 tisíc vojakov a Československý armádny zbor okolo 6 tisíc vojakov. Nemci utrpeli straty dosahujúce 52 tisíc padlých a ranených. Týmto bojom sú venované pamätníky a múzea na obidvoch stranách štátnej hranice. Prvou obcou na poľskej strane je Barwinek. Počas hore spomenutých bojov táto obec bola takmer úplne zničená . V lese „Bludna”, na sever od dedinky, sa nachádza pamätník venovaný 500 Židom z Dukly, Jaslik a Rymanowa, ktorých Nemci zavraždili 13. augusta roku 1942. V blízkosti tohto miesta sa začína prírodná rezervácia „Modrzyzna”. V centre sa nachádza filiálny rímsko katolícky kostol. Cez obec prebieha hraničný turistický chodník značený modrou farbou, ktorý umožňuje prechod peších po hlavnom hraničnom hrebeni.

Za Barwinkom sa nachádza veľká obec Tylawa, ktorej dejiny siahajú do 15.storočia. Do dejín sa obec zapísala cez tzv. „ tylavskú schizmu” bezprecedentného masového prechodu veriacich z grécko-katolíckej cirkvi na pravoslávnu - ortodoxnú. Priamym dôvodom tejto zmeny vyznania boli „príliš rozsiahle”, podľa obyvateľstva, latinizačné zmeny v liturgickom poriadku. Táto udalosť sa uskutočnila 16. novembra roku 1926. Vzhľadom na to, že kostol nebol vo vlastníctve veriacich, ale cirkevných štruktúr, obyvatelia ho prestali používať a postavili si novú dočasnú kaplnku. Pri starom kostole zostala len malá časť Tylawčanov. Po ukončení 2. svetovej vojny bolo lemkovské obyvateľstvo obce vysťahované na západné územie Poľska. Po 1956 roku sa len niekoľkým z nich podarilo vrátiť do obce. Starobylý grécko-katolícky kostol Narodenia Bohorodičky stojí na pahorku v blízkosti hlavnej cesty. V súčasnosti ju využíva rímskokatolícka cirkev, ale vo vnútri sa zachránil ikonostas zoznačiatku dvadsiateho storočia, pieskovcová dlažba a lavice zo 17. storočia, ktoré pochádzajú z pôvodného kostola v Ivoniči. Tento pravoslávny chrám sa však nezachránil. Na mieste kde bol postavený je dnes umiestnený pamätný drevený kríž. V obci je pošta, zdravotné stredisko, reštaurácia, krčma „Bartnik”, camping a agroturistické hospodárstva. V Tylawe sa začína zelený turistický chodník do pustovne sv. Jána a žltá turistická značka vedie do Olchowca.

Na východ od obci sa nachádza prírodná rezervácia „Prelom Jasiolki”. Z Tylawy Odporúčame navštíviť blízku obec Zyndranowa, kde sa nachádza súkromné Múzeum lemkovskej kultúry, zriadené v 1968 roku známym lemkovským činiteľom Fedorom Gočom. Súčasne je v priestoroch zriadený mini - skanzen s bohatou etnografickou expozíciou. Je tam aj židovská chyža. Každoročne sa tu organizuje sviatok lemkovskej kultúry „Od Rusal do Jana”. V tomto skanzene sa nachádzajú taktiež zbierky vojenských exponátov z tohto obdobia. V obci je aj murovaný, pravoslávny kostol, postavený v roku 1985. Vzhľadom na ťažké boje nad Zyndranovou v roku 1944 bola na návrh gen. Ľudvíka Svobodu obec vyznamenaná v roku 1969 radom Červenej Hviezdy. V Tylawe odbočíme z hlavnej

cesty do Rzeszowa a pokračujeme cestou pozdĺž štátnej hranice smerom na Bieszczady. Ďalšou obcou nad Jasiolkou je Daliowa. Dominantou obce je drevený gréckokatolícky kostol postavený v ukrajinskom národnom štýle z roku 1933. Vnútorná výzdoba sa nezachránila a pobožnosti sa konajú len príležitostne, pretože v obci zostalo len málo veriacich východného obradu. Z povojnového vysídlenia sa späť vrátili žiaľ len tri lemkovské rodiny. Pri hlavnej ceste je aj murovaná kaplnka z 19. storočia. V bývalej časti obce Radow, na mieste, kde v minulosti existoval kaštieľ przemyských biskupov, stojí v súčasnosti pamätník biskupa Jozefa Pelczara. Z Daliowej vedie bočná cesta do známych kúpeľov Rymanów Zdrój. Ďalej prechádzame cez obec Jasliska, ktorá bola voľakedy významným hraničným mestečkom. Zriadil ju už v 1366 roku podľa magdeburského práva Jan de Hanselino, a dal jej názov Hohenstadt. V roku 1434 poľský kráľ Vladislav Jagiello premenoval obec na jej súčasný názov Jasliska a odovzdal do užívania rímskokatolíckym przemyským biskupom. Mesto sa rozvinulo vďaka obchodu z vínom, ktoré sa dovážalo spoza južnej hranice. V šestnástom storočí bolo mesto strediskom biskupského stolného majetku „jasliského kľúča“. V 1474 roku mesto zničil maďarský útok. V 16. storočí sa vybudovali obranné hradby s tromi vežami. Za účelom obrany pred útokmi lúpežníkov si zriadilo mesto rytiersku rehoľu a to „Kongregáciu Prináležiaca Kristovi“, ktorej členovia sa nazývali „križiaci“ z dôvodu ich oblečenia, ktoré pozostávali z červených pelerín s bielymi krížmi. Stanovy kongregácie potvrdil kráľ Jan Kazimír v roku 1657. V devätnástom storočí rehoľa už nemala vojenský význam a jej členovia sa ukazovali len na náboženských slávnostiach. Hlavným poslaním bolo stráženie pri „Kristovom hrobe“ počas Veľkonočného týždňa. Kongregácia bola zrušená biskupom v roku 1905, z návrhu miestneho farára, ktorý sa sťažoval biskupovi, že po omši na Zmŕtvychvstanie „mládenci pijú a s krížom a plastikou Pána Ježiša Krista Zmŕtvychvstalého sa na koňoch naháňajú po poliach...“ Význam Jaslisk, ako obchodného mesta skončil v 19. storočí vzhľadom na presun hlavnej obchodnej cesty z Jaslisk na Duklu. V roku 1846 sa v meste usídlil Jozef Bogdanski, od ktorého sa odvíja línia maliarov zaoberajúcich sa ikonopísectvom a výtvarnou výzdobou kostolov. Ich práce je možné obdivovať dodnes v chrámoch na oboch stranách štátnej hranice. V roku 1934 Jasliska nakoniec stratili mestské práva. Svedectvom bývalej mestskej minulosti je hlavné námestie so zaujímavou drevenou zástavbou. Hlavnou dominantou obce je barokový kostol sv. Kataríny Alexandrijskej, postavený v rokoch 1724-32. Na hlavnom oltári sa nachádza obraz Matky Božej Jasliskie z roku 1634, ktorý podľa ľudovej tradície pochádza zo Slovenska. Na bočnom oltári je obraz svätej Tekly, ktorý bol „zázračne“ zachránený počas požiaru fary v roku 1771. Zachránili sa aj časti mestských hradieb vo východnej časti mestečka. Na mieste kde je križovatka ulíc smerom na Daliovu a na cintorín je „Kaplnka na Kurhane“ z roku 1659. Pravdepodobne práve tu sa nachádzajú telesné pozostatky rytierov padlých v období tzv. „Švédskej potopy“ v bojoch proti armáde Rákocziho. Pri tzv. „Lvovskej ceste“ je „kaplnka na Božiom umučení“ z 19. storočia, kde podľa miestnej tradície stála šibenica s odsúdencami. Pri tzv. „Uhorskej ceste“ je taktiež zaujímavá „kaplnka na Lamanci“ z 19. storočia. Ďalšou obcou na našej trase je Posada Jasliska. V tejto obci v blízkosti zastávky je drevený kríž, ktorý nazývajú „českým“ lebo v septembri 1944 roku tu boli pochovaní vojaci Československého armádneho zboru, ktorí padli počas prešovsko-duklianskej operácie. Po ukončení vojny boli ich telesné pozostatky prenesené na cintorín na slovenskej strane. V ďalšej obci, Woli Nižnej stojí murovaný gréckokatolícky kostol sv. Mikolaja, postavený v roku 1812, ktorý v súčasnosti plní úlohu rímskokatolíckeho kostola. Vo vnútri sa zachránil ikonostas a nástenné maľby z roku 1905. Autorom

ikonostasu bol už vyššie spomínaný M. Bogdanský z Jaslisk. Ďalšie pamätané miesto na ceste do Jasiela pripomína kaplnka sv. Jána Krstiteľa ako pamätník na vojakov Zboru Pohraničnej ochrany zavraždených v Jasieli. Po niekoľkých kilometroch prichádzame do Moszczanca. Pôvodné obyvateľstvo tejto bývalej lemkovskej obce bolo po 2.svetovej vojne vysídlené na Ukrajinu. Na prelome šesťdesiatych a sedemdesiatych rokov bol v obci zriadený zvláštny poľnohospodársky podnik, v ktorom pracovali len odsúdení väzni. Z obce vedie zelená turistická značka do oblasti Bukowica na kopec Kanasiovku (823 m. n.m.). Aj v tejto obci na mieste niekdajšieho grécko katolíckeho kostola stojí nový rímskokatolícky kostol. Po prekonaní nevelkého stúpania cez masív Kičera Dluhá, schádzame do údolia rieky Wisloka, do obce Wislok Wielki. Pred 2. svetovou vojnou to bola veľká obec pozostávajúca s dvoch častí : Wislok Dolný a Wislok Gorný, z ktorých každá mala svoju vlastnú rímskokatolícku faru. V roku 1918 tunajší farár Pantalejmon Szpylka vyhlásil vznik Ukrajinskej Republiky Komanczanskej, ktorá združovala okolo 30 obcí z územia v okolí Komancze. V období 2. svetovej vojny zriadili Nemci na území obce hraničnú stráž, ktorá sa bezúčinne snažila zničiť jednotky Krajovej Armády v septembri roku 1943. Aj tejto obce sa dotklo vysídlenie obyvateľov po vojne, kedy obec spustla. Na miesto Lemkov sa nasťahovali noví osídlenci poľskej národnosti. V obci sa zachovalo ešte niekoľko starých lemkovských chalúp, ktoré však nie sú udržiavané. Mimoriadnu pozornosť si zaslúži drevený gréckokatolícky kostol sv. Onufra, z roku 1854, ktorý je v súčasnosti rímskokatolíckym kostolom. Terajší farár nielenže zachránil a dal obnoviť pôvodný ikonostas, ale aj rekonštruoval autentickú drevenú šindľovú krytinu a v priestore nad predsieňou zriadil mini múzeum, kde je možné pozrieť zaujímavé zbierky spojené s dejinami tejto časti Lemkoviny Zeme Lemkow.

Obnova tunajšieho cintorínu, ako aj mnohých ďalších vo vysídlených beskydských obciach, je zásluhou Neformálnej skupiny kamenárov „Magurycz“, ktorá má členov z mládeže celého Poľska a pracuje pod vedením Szymona Modrzejewskiego. Skupiny dobrovoľníkov každoročne v období prázdnin opravujú kamenné kríže na cintorínoch a pri cestách bez nárokov na odmenu. Pracujú predovšetkým v obciach postihnutými vysídlovacou politikou vlády po 2.svetovej vojne, a ktoré sa nachádzajú v horských údoliach Beskýd. Na druhej strane riečky Wisloka sa týči tzv. „Havajská hora“. Podľa rozprávania miestnych ľudí tu stál kedysi dávno hrad s medeným nádvorím. V legende sa neočakávane prepadol pod zem a nezostalo po ňom ani stopy. Okrem kostola sa vo Wisloku Gorným zachránil už len cintorín a kríž. Vo Wisloku začína žltá turistická značka, ktorá vedie do pohoria Bukowica a na kopec Kanasiovkou (823 m. n.m.). V obci sa nachádzajú agroturistické zariadenia, z ktorých jedno riadi miestny farár. V letnej sezóne je tu možnosť jednoduchého a nenáročného ubytovania v škole. V blízkosti cesty je možnosť zakúpiť si domáce kozie syry. Pokračujeme ďalej smerom na Komanczu a prechádzame cez dnes už neexistujúcu obec Czystogarb, v minulosti nazývanú Czystohorb. Po vysídlení Lemkov tu pôsobil štátny majetok roľníckeho družstva a do obce sa nasťahovali noví obyvatelia. Dodnes tu stojí niekoľko chalúp z 19. storočia a otvorená rímskokatolícka kaplnka. Pri ceste sa nachádza obchod s potravinami. Neskôr prechádzame do údolia prítoku potoka Barbarka, ktorý ústi do riečky Oslawicy, v centre Komancze. Odtiaľto vychádza ďalší turistický chodník: Bieszczadský.

2. Bieszczadský úsek (Komancza - Roztoki Gorne)

Názov obce celkovo Km Km Popis povrchu a profilu trasy

Komańcza 39,51 Začiatok obce.

39,74 Na pravej strane cesty, ihneď za čerpacou stanicou je camping. Po niekoľko sto metroch vychádzame medzi zástavbu, dva krát prechádzame cez mostíky na potoku Barbarka. Ihneď za druhým na ľavej strane cesty v budove školy sa nachádza mládežnícka ubytovňa, ktorá je otvorená v období prázdnin.

40,80 Na ľavej strane cesty na kopci medzi starým stromami je drevený kostolík Opatery Bohorodičky. Za kostolíkom na oboch stranách cesty je niekoľko agroturistických zariadení.

41,36 Na pravej strane cesty gréckokatolícky kostol postavený v r. 1988. Za ním je možnosť sa ubytovať v mnohých agroturistických hospodárstvach. Na pravej strane križovatka na Dolžicu. Prechádzame vedľa pamiatkovej, drevenej kovárskej dielni na ľavej strane budova úradu gminy, v ktorej pôsobí aj turistická informačná kancelária a galéria vystavujúca diela bieszczadských remeselníkov a umelcov. Ihneď za ňou Zdravotné stredisko. Nad nami vidno viadukt postavený v roku 1872 na železničnej trati spájajúcej Budapešť s Haličom.

42,1 Trasa sa zatáča do prava. Ideme smerom na Cisnu krajskou cestou č. 897. Povrch cesty bez zmien. Po niekoľkých sto metroch, hneď za železničným priecestím, nás čaká krátke, ale intenzívne stúpanie pozdĺž kamenného múriku zaisťujúceho cintorín pred zosuvom.

Radoszyce 46,00 Medzi Komanczou a Radoszycami ideme medzi železničnou linkou a vrchom Rakovec, ktorý sa týči strmo na pravej strane cesty. Cesta mierne stúpa. Na 46 kilometri vchádzame do križovatky vedúcej k hraničnému prechodu na Slovensko - na Radošický horský priesmyku Palota. Ihneď za križovatkou je krátky oddych pri zjazde. Na konci klesania je agroturistické hospodárstvo ponúkajúce aj rybolov. A opäť je pred nami stúpanie. Na oboch stranách cesty sa rozprestierajú krásne široké lúky.

48,30 Prichádzame do bývalej obce Oslawica. Je tu možnosť ubytovania v hospodárstve „Wojtasiowka” na ľavej strane cesty na kopci. Začína sa objavovať nádherný výhľad na hraničné pásmo a zhruba kilometrový zjazd. Po prejdení druhého mostu nad Oslawicou prichádza opäť stúpanie.

49,92 Približujeme sa k oblastiam kde je rozvinutý chov oviec a kde je priamo pri ceste salaš, v ktorom je možné ochutnať ovčí syr priamo od výrobcu. Bohužiaľ cesta celý čas stúpa. Na 51 kilometri krátky a prudký zjazd umožní na moment chvíľu si oddýchnuť. Zase stúpanie a zjazd. Na konci dlhšieho zjazdu sa na obzore objaví veža, ktorá signalizuje, že sa približujeme do Nového Lupkova. V obci sa nachádza železničný hraničný prechod na Slovensko.

52,62 Pred ukončením prudkého stúpania odbáča cesta do prava do Nového Lupkova a Lupkova. Na ľavej strane cesty obchádzame cintorín a blížime sa k vrcholu kopca. Pred nami je v diaľke viditeľné hraničné pásmo, ktoré sa tiahne pozdĺž poľskoslovenskej štátnej hranice. Môžeme si na krátko oddýchnuť. Na krátko stúpanie končí. Pred nami mierne prudký zjazd, až po Smolnik, t.z. vyše 2 kilometrov.

54,8 Prichádzame na križovatku s poľnou cestou na pravej strane. Tadiaľ je možné prejsť peši čierno-žltým turistickým chodníkom „Po stopách Švejka” do ubytovni v Starom Lupkove.

Smolnik 55,35 Križovatka do obce. V nej sa nachádza murovaný kostol východného obradu sv. Michala Archaniela z roku 1806 so zachráneným ikonostasom a bočnými oltármi.

57,56 Ideme mierne rovnou cestou medzi lúkami. Na horizonte vidno Bieszczady. Na pravej strane cesty v diaľke sa ťahá hraničné pásmo. Trasa vedie

pozdĺž rieky Oslawy. Na pravej strane v zákrute rieky majú svoj tábor skauti. A zase sa začína mierne stúpanie.

Wola Michowa 58,92 Prichádzame k tabuli s názvom obci.

59,30 Križovatka vo Woli Michowej. Na ľavo je odbočka na cestu k priesmyku Źebrak. Vede ňou cyklotrasa „Zelený bicykel- Bieszczady” značená modrou farbou. Ihneď za ňou je možné nakúpiť med. Na pravej strane stanica úzkorozchodnej železnice. Cesta celý čas mierne stúpa, povrch je asfaltový avšak s občasnými výtlkmi po zime. A tak už bude až do priesmyku Przyslup na 66 kilometri.

59,85 Na ľavej strane vidíme ojedinele budovy. Prechádzame vedľa penziónu „Kira”. Ihneď za nim budova nového, dreveného kostola.

60,40 Na ľavej strane „Latarnia Wagabundy” turistická ubytovňa, krčma a chov koni. Možnosť previesť sa prenajatým kočom po ceste pozdĺž Oslavy do Dušatína alebo jazdiť na koni z inštruktorom.

Maniov 60,91 Začiatok obce. Na pravej strane osamelé budovy.

61,25 Doprava odbáča cesta do obci Balnica - 7,5 km a ku turistickému, hraničného prechodu so Slovenskom. Pokračujeme na spoločnom úseku cyklotrasy „Zelený bicykel Bieszczady”. Postupne začína mierne stúpanie, od 63 kilometra je čoraz strmšie a posledné 2 kilometre na vrchol rozhodne sťažia život cykloturistu.

66,15 Konečne sa podarilo. Dosiahli sme priesmyk Przyslup a môžeme si oddýchnuť na parkovisku na ľavej strane cesty. Pred nami v diaľke sú vysoké hory a krásny dlhý zjazd 6 km. Až po obec Majdan. Na začiatku serpentín je potrebné zvýšiť pozornosť najmä na zákrutách lebo sú tam po zime zbytky piesku a posypových materiálov na cesty.

67,87 Doprava odbočuje cesta pozdĺž rieky Solinki. Tu tiež odbáča aj modrá cyklotrasa smerom do Roztokov Gorných.

68,60 Prichádzame do obci Źubracze. Toto je lesná osada pri trati lesnej železnice medzi malebnými lesnatými vrchmi. Nachádzajú sa tu agroturistické hospodárstva, v ktorých je možnosť ubytovať sa. Celý čas zjazd. Asfaltová vozovka. Ideme pozdĺž trati bieszczadskej lesnej železničky, ktorá je turistickou atraktivitou najmä v letnej sezóne. Ku konci obce sa údolie zužuje a ponecháva priestor len pre železničnú trať, cestu a potok Solinka. Na oboch stranách sa strmo dvíhajú bieszczadske svahy.

71,38 Na ľavej strane nástup ku Hlavnej Stanicu Bieszczadskej lesnej železničky. Možnosť prehliadky historických vozňov a lokomotív pre úzkorozchodnú železnicu.

71,92 Na ľavej strane obchodík s občerstvením a suvenírmi, v okolí ktorého sú modely zvierat z košíkárskej vĺby v prirodzenej veľkosti.

72,03 Cesta sa točí do prava. Schádzame s krajskej cesty smerom na turistický, hraničný poľsko-slovenský prechod v Roztokoch Gorných Ruské sedlo. Na križovatke občerstvenie a obchod. Bohužiaľ vozovka sa zhoršuje. Začína sa úsek plný dier a nerovností, zároveň aj koniec zjazdu. Začína stúpanie až po horský priesmyk nad Roztokami Gornými. Tento krát ideme súbežne so spoločným úsekom medzinárodného cykloturistického chodníka Eurovelo R-61 „Greenway Východne Karpaty”, ktorý vedie okolím Medzinárodnej biosférickej rezervácie Východne Karpaty cez Poľsko, Slovensko a Ukrajinu.

Liszna - 72,55 Začiatok obce. Povrch cesty je rozbitý asfalt s kameňmi.

72,80 Na ľavej strane občerstvenie „Pandroza”, camping. Prechádzame po početných drevených mostíkoch nad potôčkmi privádzajúcimi vodu do potoku Roztoczky, ktorý nás cestou sprevádza.

73,54 Na pravej strane sú možnosti ubytovania v agroturistickom hospodárstve „Dybasiowka”. Už rozbitá vozovka sa ešte viac zhoršuje. Veľa blata a piesku naneseného vozidlami a traktormi ťahajúcimi drevo z lesa na sklady pri ceste. Veľmi prudký stúpanie. Končia sa lúky a začína les, ktorý bude až po vrchol horského priesmyku na poľskej strane.

76,1 Na pravej strane vidíme vypaľovanie dreveného uhlia. V kovových peciach, ktoré sa nazývajú retorty sa spaľujú drevené kldy na drevené uhlie používané v chemickom a farmaceutickom priemysle. Tento proces produkuje bohužiaľ veľa dymu, ktorý obmedzuje viditeľnosť a štípe oči. V blízkosti cesty sú vyrúbané stromy.

76,4 Zmena povrchu vozovky. Ako mihnutím čarovného prúťiku sa cesta mení na vysoko kvalitný asfalt. Rekonštrukcia cesty bola podporená zo zdrojov Európskej únie. Opäť ideme po hladkej vozovke.

Roztoky Gorné 77,95 Začiatok lesnej osady.

78,0 Križovatka. Do prava odbočuje cesta do Solinky. Po nej pokračuje cyklotrasa „Zelený bicykel” gminy Cisna

78,15 Na pravej strane možnosť ubytovania v ubytovni „Cicha Dolina” a camping.

79,45 Kým dosiahneme hranicu, čakajú nás ostré zákruty s bezpečnostnými zábranami. Štátna hranica 80 Pri nej informačná tabuľa Poľskej turistickej spoločnosti označujúca miesto prekračovania štátnej hranici na turistickom chodníku: Roztoky Gorné Ruské Sedlo. Otvorené 1.04 20.09 od 9 do 18 hod. Určené na premávku invalidných vozíkov, peších a cyklistov. Na území Poľska z tohto bodu vychádzajú pešie turistické chodníky do Cisnej a údolím Roztoczka 3 h 30', modrý na Okraglik 2h a Czerenin 2 h.

Úsek trasy začína v Komanczi a pokračuje smerom na východ, kde leží časť Beskýd, ktorú obvykle nazývajú Západné Bieszczady. Tvoria juho-východný „klin” Poľska, ktorý je medzi štátnou hranicou so Slovenskom a Ukrajinou. Na ukrajinskej strane je pohorie vyššie najvyšší vrch Pikuj dosahuje výšku 1405 m n.m. Na poľskej strane sa Bieszczady rozprestierajú medzi Lupkovským a Užockým priesmykom. Najvyšším vrchom Bieszczadov je Tarnica, s nadmorskou výškou 1346 m. Najvyššiu časť Bieszczadov tvoria tzv. poloniny, horské lúky začínajúce v nadmorskej výške okolo 1150 m . V centre Bieszczadov sa nachádzajú dve umelé vodné nádrže - jazerá: Myczkowce a Solina, obľúbené strediská vodných športov. Solinské jazerá sú vytvorené vďaka najvyššej priehrade v krajine, s výškou priehradného múru 82 m a dĺžkou 664 m. Karpatská cyklistická cesta vedie západným okrajom týchto hôr, medzi hraničným pásmom od Lupkovského priesmyku po vrch Kremenec, na ktorom sa stretávajú štátne hranice Slovenska, Poľska a Ukrajiny. Najvyšším vrchom tohto hrebeňa je Veľká Ravka 1304 m n.m., s hrebeňom Vysokého Dzialu, s kulmináčnym bodom na Volosani (1071m n.m.) a Chryščatej (997 m. n.m.). Údolia riek Oslawy a Oslawici na úseku od Nového Lupkova do Rzepedzi, predeľuje malé pásmo Dyšovej (719 m n.m.) a Jasieniovej (736 m n.m.). Značná časť trasy prebieha oblasťou, ktorá sa nazýva „Obniżenie Woli Michowej”. Väčšina popísanej oblasti je časťou Cisniaňsko Wetlinskej chránenej krajinej oblasti, s plochou 51 013,75 ha ktorý vytvára ochranné pásmo pre Bieszczadský národný park. Zvláštnosťou parku sú skalné prahy, prelomy a ojedinelé skalky. Najhodnotnejšie , vzhľadom na prírodu sú miesta, ku ktorým nás privedú turistické chodníky, a ktoré sú chránené ako prírodné rezervácie. Prísna prírodná rezervácia „Zwieszlo” a prírodné rezervácie: „Tisy na vrchu Jawor”, „Woronikowka”, „Goloborze”, „Sine Wiry”, „Olszyna legowa v Kalnici”, „Prielom Oslawy pod Dušatinom”.

Kultúrne, etnické a turistické zaujímavosti na trase:

Toto územie bolo hraničným etnickým územím Lemkov a Bojkov. Obe etnické skupiny patria do národa Rusínov Karpatských Slovanov, pričom geograficky Lemkovia obývali časť severných Karpát Beskýd dnešné južné Poľsko, Bojkovia časť východných Karpát dnešná Ukrajina. Ďalšími skupinami patriacimi do tohto národa sú Rusíni juhozápadnú časť Beskýd dnešné Slovensko a Huculovia časť Bukovina dnešné severné Rumunsko. Obce, ktoré ležia v údolí Oslawy a Oslawici boli osídlené Lemkami, a oblasti údolia Solinki Bojkami. Táto časť Bieszczadov a rozprestiera na území dvoch okresov západná sa nachádza v gmine Komancza v okrese Sanok, a východná v gmine Cisna v okrese Lesko. Povojnové vysťahovalecké aktivity, podobne ako v Nízkych Beskydách takmer úplne zničili celé stáročia existujúcu kultúru Lemkov a Bojkov.

Najvýraznejšou lemkowskou obcou celého tohto územia je Komancza. V obci sú dodnes živé miestne tradície a folklór. Obec vznikla v roku 1512. Bola súčasťou kráľovského majetku v Sanoku a preto mala veľa príležitostí na rozvoj, čo sa prejavovalo v raste bohatstva jej obyvateľov. Neskôr k rozvoju obce prispelo aj vybudovanie železničnej trate, ktoré zabezpečovalo železničné spojenie medzi Ľvovom a Prešovom a ďalej Košicami, Budapešťou a Viedňou. V novembri roku 1918, sa obec stala na krátke obdobie hlavným centrom tzv. Ukrajinskej Komanczskej Republiky, do ktorej sa prihlásilo okolo tridsať obcí. Počas tzv. „Akcii Wisla“ z 1947 roku, sa mohli členovia len troch lemkowských rodín z obce, ktorí boli zamestnaní na železnici sa vyhnúť deportácii do západného Poľska. Ostatní sa až po 1956 roku mohli vrátiť do svojich domovov, i keď s veľkými ťažkosťami a obštrukciami. Vlastné domy si museli spätne odkúpiť do svojho vlastníctva. Najzaujímavejšou pamiatkou je drevený kostolík Opatery Božej Matky z roku 1802, ktorý bol postavený ako gréckokatolícky a v súčasnosti je využívaný pravoslávnu ortodoxnou cirkvou. Je to jeden s troch kostolov v oblasti postavený v štýle východo lemkovskom bez veži. Vo vnútri sa nachádza kompletný ikonostas z roku 1832, ktorý preniesli z obce Wlosianka, ležiacej na južnej strane Karpát. V dolnej časti obce sa nachádza nový gréckokatolícky kostol, postavený v roku 1985. Najväčšou ozdobou nového kostolíka je ikonostas z 19. storočia pochádzajúci z múzea v Lancucie. V chráme, na pravej strane od ikonostasu, sa nachádza zázračná ikona Bohorodičky, pochádzajúca z kostola v Sliwnicy, pod Przemyslom. Pri hlavnej ceste zo Sanoka do Lupkova stojí malý drevený rímskokatolícky kostol sv. Jozefa, postavený v rokoch 1949-50. Dole v obci, v miestach kde v medzivojnovom období bolo letisko, sa nachádza kláštor rehole sestier Nazaretiek, zriadený v roku 1928. V kláštore bol v rokoch 1955 - 56 uväznený Prymas Poľska kardinál Stefan Wyszynski. Na jeho pamiatku je v priestoroch zriadené malé múzeum venované jeho životu. V Komanczi pôsobia manželia Daria a Stefan Boiwkocci, ktorí zriadili malé lemkowské múzeum s veľkou zbierkou tradičných výšiviek, ozdôb a oblečenia komanczských Lemkov. Múzeum je živou tradíciou, pretože manželia Boikowci nielenže zbierajú exponáty pre svoje múzeum, ale aj pokračujú v udržiavaní miestnych tradícií stále vyšívajú a vytvárajú typické ženské ozdoby tzv. kryvulky, ktoré nosia ženy ako veľkolepé náhrudné ozdoby ku tradičným krojom. Kryvulky sú tvorené spájaním drobných goráľkov do drobných očiek, ktoré tvoria hustú sieť veľmi dekoratívne pôsobiacu na hrudi. V obci je možné vidieť aj niekoľko starých, lemkovských chalúp. Komancza je sídlo samosprávnych orgánov gminy - združenej obci. Pri obecnom úrade funguje informačné centrum, kde Vám ochotne poradia a poskytnú turistické informácie. V dedine je železničná stanica, obchody, polícia, pošta, Hraničná stráž, lekáreň, zdravotné stredisko, benzínová stanica, dve možnosti občerstvenia, opravovňa

vozidiel, ubytovne, penzióny, agroturistické hospodárstva a lyžiarsky vlek. Prechádzajú tadiaľto početné turistické pešie trasy (červená, zelená, čierno-žltá Švejkov chodník) a cyklotrasy Po stopách Švejka zelené označenia R63 a miestna cyklotrasa z Komancze do Medzilaboriec. V procese realizácie značenia je cyklotrasa „Cesta Ikon“. Komancza je výborne miesto na exkurzie do horského pásma Chryščatej, na svahoch ktorej sa nachádza prírodná rezervácia „Zwieszlo“ s krásnymi Dušatinskými jazierkami, ktoré vznikli prirodzenou geologickou činnosťou v roku 1907 a síce v dôsledku zosunutia svahov hory a následným zastavením vôd potoku Olchowatý. V okolí je aj niekoľko cintorínov z 1. svetovej vojny.

Z Komacze pokračujeme údolím riečky Oslawica do Radoszyc. Turistický význam obce silne narástol po roku 2005, kedy sa otvoril nový medzinárodný hraničného prechod na Slovensko pre vozidlá do 7,5 tony a pre autobusy. Spoločná colná kontrola sa robí na jednom mieste pre obe krajiny - na slovenskej strane pri obci Palota. Radoszyce patria k najstarším obciam v tejto časti hôr. Prvá písomná zmienka o tejto obci pochádza z roku 1361 roku a v jej katastri sa našli rímske mince z prvej polovici 1. storočia pred n.l. V období Rakúsko-Uhorska tu pôsobila colná správa, po ktorej existencii tu zostal len hraničný kamenný stĺp umiestnený v priesmyku v blízkosti hraničného prechodu. V období bojov v roku 1944 bola veľká časť obytných domov vypálená a obyvateľstvo v rámci deportácii po vojne bolo vysídlené. Po 1956 roku sa vrátila späť len malá časť pôvodných obyvateľov. Väčšinu dnešných obyvateľov tvoria povojnoví osídlenci. Dominantou obce je drevený, gréckokatolícky kostol sv. Dymitra, postavený v roku 1868 ktorý, tak ako vo väčšine prípadov v tejto oblasti bol premenený na rímskokatolícky kostol. Vo vnútri sa zachránila väčšina bývalého vybavenia, a popri inom aj ikonostas. Pred chrámom je zaujímavá, kamenná zvonica. V blízkosti cesty smerom na štátnu hranicu bola pred niekoľkými rokmi postavená kaplnka a pri samotnej ceste upravený prameň pitnej vody, ktorý je podľa ľudovej tradície zázračný. Každoročne sa pri ňom koná tzv. lemkovský kermeš. Podľa legendy voda z prameňa mala vyliečiť chorú dcéru farára s Komacze a dievčaťu sa na tomto mieste ukázala sama Matka Božia.

Pokračujúc v ceste smerom na juh prechádzame cez dnes už v podstate neexistujúcu obec Oslawica. Obyvateľstvo obce bolo vysídlené po vojne a celé územie prešlo pod správu miestneho roľníckeho družstva, stalo sa súčasťou štátneho majetku. Pripomína ho len osada bývalých zamestnancov. V obci je penzión „Wojtasiowka“. Pri ceste sa nachádza aj salaš, v ktorom je možné si kúpiť chutný ovčí syr. Ďalšou pohraničnou obcou je Lupkow, rozdelený na Nový a Starý. V Starom Lupkove je posledná železničná stanica pred hraničným prechodom. Ten tvorí tunel dlhý 642 m postavený v roku 1872, ktorý vedie na slovenskú stranu. Ako zaujímavosť stojí za to spomenúť, že život robotníkov pracujúcich v ťažkých podmienkach pri budovaní tunelu bol inšpiráciou pre jedného z najvýznamnejších ukrajinských básnikov - Ivana Franka, ktorý podľa nich napísal známu poému „Kamenár“. Počas 2. svetovej vojny bol tunel dvakrát zničený a to v rokoch 1939 a 1944. Po vojne tunel opäť zrekonštruovali, ale nebol v prevádzke až do roku 1999, kedy sa obnovilo železničné spojenie medzi Medzilaborcami a Humenným na Slovensku. Po vysídlení obyvateľov tu zostala len budova železničnej stanice a časť cintorínu. V blízkosti spomenutej stanice sa nachádzajú zbytky bývalého pamätníka postaveného Prusmi na pamiatku vojacom padlým v tejto oblasti v rokoch 1914-15. Tento pamätník, ako aj celú obec spomína Jaroslav Hašek v slávnom vojnovom románe „Osudy dobrého vojaka Švejka“. Nový Lupkow je v súčasnosti neveliká dedinka, v ktorej sú zostatky stavieb po bývalom štátnom majetku roľníckom družstve, niekoľko rodinných domov a väznice, v ktorej boli v osemdesiatych

rokoch uväznení významný činitelia „Solidarity“. Je tu postavená železničná stanica z 1890 roku na úzkokolejovej železničnej trati, ktorá na tomto úseku už v súčasnosti nepremáva. Plánuje sa jej obnovenie ako turistickej atraktivity až do Cisnej. Zatiaľ úzkorozchodná železnica premáva na trase: Majdan Przyslup, a Majdan -Wola Michowa.

V Novom Lupkove je postavený rímsko-katolícky kostol, je tu možnosť občerstvenie, obchod, sezónna ubytovňa pre mládež a verejné táborisko- camping. V Starom Lupkove nájdete agroturistické zariadenie : „Radostné Švejko“, kde je tiež mládežnícka ubytovňa a camping. Cez Lupkow prechádzajú dva turistické pešie chodníky značené modrou farbou a čierno-žltá „Cesta Švejka“. Za Novým Lupkovom sa cesta točí na východ a privádza nás k hornej časti bývalej obce Smolnik. Na tomto mieste sa koľaje úzkorozchodnej železnice sa rozdeľujú do smerov na Cisnu a do údolia Oslawy do Rzepedzi. V obci sa zachránilo niekoľko starých, lemkowských chalúp a murovaný, greckokatolícky kostol sv. Mikolaja z roku 1806. Po vysídlení Lemkov a nasťahovaní nových osídlencov aj tento kostol využíva rímskokatolícka cirkev. Vo vnútri sa zachránil ikonostas a nástenné maľby. Oproti chrámu salaš, kde je možné nakúpiť ovčie syry. V obci je možnosť ubytovať sa v agroturistických zariadeniach. Cez Smolnik prebieha značený žltó-čierny, peší turistický chodník „Cesta Švejka“. Ďalšou obcou na ceste je Wola Michová, v minulosti malé mestečko. Po vojne obec bola úplne vysídlená a na jej mieste vznikla malá osada . Podarilo sa zachrániť časť bývalého židovského cintorína, na ktorom je niekoľko náhrobných kameňov macew. V obci je penzión a turistická ubytovňa „Latarnia wagabundy“, ktorá organizuje jazdy „na traperskom koči“ údolím riečky Oslawa a skautské tábory.

Pokračujúc ďalej obchádzame bývalú obec Maniov, v ktorej je malé, lesné sídlo, s turistickým zariadením. Z pôvodných stavieb sa zachránila len murovaná kaplnka zo začiatku 20. storočia, ktorá stojí v blízkosti mostu na Oslawe. Podobne málo zostalo zo susednej obce Szczerbanowka, po ktorej vidno len opustené záhrady a zbytky murovaných základov domov. Za priesmykom Przyslup (749 m n.m.), ktorý spája svahy hory Szczerbanowka (799 m n.m.) z Matragonou (991 m n.m.), schádzame do údolia Solinky, ktorej prvou obcou sú Źubracze. Koľaje úzkorozchodnej železnice sa točia na juh do Balnici, kde sa nachádza kaplnka nad „zázračným prameňom“. Po obchádzke od miernejšej strany svahov Matragony, sa opäť pripájame na našu trasu v Źubraczom. Je to malá osada, v ktorej funguje rekreačné stredisko „Cicha Woda“ pre telesne postihnuté deti, chov koní a agroturistické zariadenia. Po niekoľkých kilometroch prichádzame do obce Majdan, bývalej časti obce Cisna. Atraktivita tejto osady stúpa na tom, že práve tu sa začína známa bieszczadská úzkorozchodná železnica. Na pravej strane cesty je budova železničnej stanici s expozíciou venovanou dejinám železnice, historické vozne a lokomotívy. V poslednom období sa zbierka zväčšila o originálny parný rušeň, ktorý Nadácia bieszczadskej lesnej železnice zrekonštruovala a vrátila mu tak lesk a krásu minulosti. V letnej sezóne v miestnom obchodíku je možné kúpiť suveníry a drobné občerstvenie. Dva kilometre vzdialená Cisna, je veľká turistická obec so širokými možnosťami ubytovania, stravovania a početných obchodov. Pôsobí tu policajná stanica, zdravotné stredisko, pošta , lekáreň, čerpacia stanica, lyžiarsky vlek. Je zároveň sídlom gminy - združených obcí. Nachádzajú sa tu rôzne umelecké a remeselnícke dielne napr. aj dielna písania ikon. Do sa oplatí urobiť malá zachádzka a to nielen vzhľadom na krátku vzdialenosť, ale aj možnosti služieb, ktorá táto poskytuje. Smerovanie našej trasy však Cisnu obchádza a točí sa smerom na juh do údolia potoku Roztoka. Pred nami sa otvára úzke údolie vytvorené

potôčikom medzi masívom kopca Hyrlatá (1103 m n.m.), a masívom Jasla (1153 m n.m.). Prvou obcou tohto údolia je Liszna, dnes malá obec, v ktorej pôsobí agroturistické hospodárstvo, ktoré prevádzkuje jazdu na koňoch, camping a skautský tábor.

Prechádzajúc ďalej údolím sa dostaneme do Roztok Gornych, ktorá je už posledná obec na poľskom úseku Karpatskej cyklistickej cesty. V minulosti to bola veľmi dôležitá, pohraničná obec na horskom priesmyku spájajúcom Poľsko a Slovensko. V roku 1939 tu Nemci zriadili oficiálny hraničný prechod na Slovensko. V roku 1941 navštívil obec aj generálny guvernér Hans Frank. Po skončení vojny boli Roztoky úplne vyľudnené. Dnes je tu malá osada, ktorá je vhodným východným bodom na výlety do pohraničného slovensko-poľského pásma. Pôsobí tu lesná správa a rekreačné stredisko v budove bývalej strážnici Vojsk ochrany pohraničia. V priestoroch obce je zriadené aj verejné táboreisko a camping. Horský priesmyk nad Roztokami tvorí turistický hraničný prechod pre peších a cyklistov, otvorený od 1 apríla do 30 septembra v hodinách od 9.00 do 18.00. Cez priesmyk vedie modrá hraničná turistická trasa.

Prepojenie novovybudovaných turistických chodníkov, cyklotrás, riešiť a prepojiť už s existujúcimi trasami, je potrebné značenie, informácie pre účastníkov a spropagovanie týchto aktivít.

Hlavným motívom domácich i zahraničných návštevníkov je turistika a poznávací turizmus spojený s národnými kultúrnymi pamiatkami.

Osobitne cenný je prínos CR pre horské a podhorské oblasti s nerozvinutým priemyslom a málo priaznivými podmienkami pre intenzívnu rastlinu výrobu, kde je často jedinou najvhodnejšou možnosťou ich rozvoja a zábranou pre neželanú migráciu obyvateľstva z týchto oblastí do miest.

Opis produktu

Riešené územie obce svojou prírodnou scenériou, historickým potenciálom a daným stupňom úrovne turistickej infraštruktúry vytvára podmienky pre podstatne dynamickejší rozvoj cestovného ruchu. Pri navrhovaní produktov cestovného ruchu uplatňovaných v riešenom území, je potrebné vychádzať predovšetkým z jeho geomorfologického charakteru, z klimatických podmienok a z jeho daností. Vychádzajúc z ÚPN-VÚC Prešovského kraja, aktivity cestovného ruchu v regióne Ondavská vrchovina z hľadiska koncepcného sú zamerané predovšetkým na:

- *Rekreačný pobyt v prírode* - v podhorskom prostredí so zameraním na zimné športy a horskú turistiku,
- *Poznávací turizmus* - spoznávanie prírodných krás, atraktivít a kultúrneho dedičstva,- *Vidiecky turizmus* - využívanie chalupárstva, individuálnych chát a prenajímanie lôžok v rázovitom vidieckom osídlení, a vidiecka turistika. Riešené územie má predpoklady pre všetky uvedené možnosti využívania svojho územia.

Je potrebné zamerať sa na zvyšovanie príťažlivosti riešeného územia prostredníctvom kvalitných tradičných i netradičných ponúk, ktoré vychádzajú z podmienok a tradícií riešeného územia. Je možné rozvíjať rodinné dovolenky, ekologické dovolenky, zimné dovolenky, zamerané predovšetkým na agroturistiku, hipoturistiku, skijoring, bežecké lyžovanie a na lyžiarsku turistiku. Veľmi významnú úlohu v rozvoji cestovného ruchu zohráva estetické prostredie. Preto estetizácia obce - autobusové prístrešky, vykášanie voľných priestranstiev

napr. pri turistických informačných zariadeniach, okolia verejných budov, okolia miestnych komunikácií a pod. musí byť súčasťou rozvojového programu obce pre cestovný ruch.

Podobne je tomu aj s informovaním turistu a usmernením do jednotlivých častí obce, či k pozoruhodnostiam, alebo k dôležitým turistickým lokalitám a významným miestam.

Preto je potrebné vytvoriť jednotný informačný systém, ktorý bude zahŕňať

- systém označenia jednotlivých častí obce, resp. dôležitých častí obce,
- systém označenia dôležitých verejných budov (obecný úrad, kostol, a pod.), ubytovacích, reštauračných a pohostinských zariadení,
- systém označenia existujúcich zaujímavostí.

Turistické produkty ako dôležitý marketingový nástroj je možné úspešne vytvárať na základe existencie základných atribútov, predovšetkým je to dobrá technická a turistická infraštruktúra, spoľahlivý turistický informačný systém, koncepcia rozvoja CR v obci, akčný plán rozvoja cestovného ruchu v obci.

Nasledujúca časť kapitoly je zameraná na zhodnotenie, návrh a doporučenia produktov realizovateľných v riešenom území s využitím v letnom a zimnom období a aj s celoročným využitím. Riešené územie je územím vhodným pre celoročné využitie v cestovnom ruchu. Jeho ponuka pre dlhšie, ale i pre kratšie pobyty nie je dostatočná. Preto je nevyhnutné zvýšiť kvalitu, zaujímavosť i pestrosť turistickej ponuky, pritom je potrebné vychádzať z daností územia. V ďalšej časti kapitoly navrhujeme niekoľko produktov, ktoré využívajú danosti riešeného územia.

Z nich by si mala obec vybrať 4 až 5 ako prioritné a ďalšie vytvárať ako doplňujúce, podporujúce prioritné produkty. Jednotlivé produkty navrhujeme v ďalšej časti tejto kapitoly rozdeliť podľa využiteľnosti na produkty:- celoročného charakteru,- pre zimné obdobie,- pre letné obdobie. **Celoročné aktivity, flexibilita** *Vidiecka rekreácia*- dovolenka a rekreácia na horskom vidieku, vidiecka turistika - celoročný produkt v spojení s viacerými formami turistiky. Táto forma trávenia dovolenky a voľného času je čoraz viac vyhľadávanou domácimi i zahraničnými turistami, najmä ľuďmi z rušného a znečisteného mestského prostredia. Túto formu rekreácie obľubujú predovšetkým rodiny s deťmi, preto zariadenia tohto typu odporúčujeme vybavovať nenáročnými zariadeniami pre aktivity detí, skvalitňovať podmienky pre aktívny pobyt rodín v riešenom území, skrášľovať životné prostredie obce a pod. Samotný pobyt na vidieku je pre určité cieľové skupiny turistov žiadaným a veľmi obľúbeným. Vidiek im ponúka iný pohľad na život, poskytuje možnosť prežiť mnoho zážitkov, stáva sa pre nich zdrojom nielen oddychu a rekreácie, ale veľaokrát aj zdrojom inšpirácie. Aj preto má vidiecka turistika značné predpoklady stať sa jedným z najdôležitejších rozvojových prvkov obcí.

Riešené územie má pre túto funkciu vhodné predpoklady, predovšetkým sa jedná

- o využitie staršieho a opusteného domového a bytového fondu na chalupárstvo, ale aj výstavby nových rekreačných chát,- o využitie rozsiahlych lokalít individuálnych chát na katastrálnom území vidieckych sídiel formou prenájmu alebo poskytovania lôžok,- o možnosť ubytovania návštevníkov v rodinných domoch.

Odporúčania, návrhy:

Vzhľad obce je jedným z najvýznamnejších faktorov, ktorý ovplyvňuje dojem turistu a zanecháva príjemný alebo negatívny zážitok. Upravené záhrady, udržiavané fasády objektov s ich okolím vyvolávajú u turistu už pri prvom kontakte s obcou príjemný pocit, ktorý môže mať kladný vplyv na jeho dĺžku pobytu, frekvenciu pobytov

v obci či odporúčenia známym. Toto je veľmi účinná reklama. Preto sa odporúča:

- skrášľovať a udržiavať čistotu verejných priestranstiev,
- zo strany obce vytvoriť motivačné podmienky pre skrášľovanie súkromných zariadení a priestranstiev (súťaž s vyhodnotením a ocenením o najkrajšiu predzáhradku, o najkrajší balkón a pod.),- na vybraných miestach v hlavných turistických častiach vytvoriť jednoduché komplexy pre detské hry a aktivity.

b) Rehabilitácia, regenerácia - preventívno-liečebné pobyty V súčasnosti sa zintenzívňuje preventívna starostlivosť o zdravie organizovaním preventívno-liečebných pobytov v lokalitách vhodných pre takéto pobyty. To znamená, v lokalitách s vhodným ekologickým prostredím, s potrebnou infraštruktúrou, s primeranou ponukou služieb. Za predpokladu zabezpečenia týchto podmienok, obec má predpoklady pre rozvoj tejto ponuky. Aj z pohľadu zdravotníckych poisťovní je prevencia vítaná a finančne zabezpečovaná. Preventívne a liečebné pobyty sa zameriavajú predovšetkým na detského pacienta.

c) História obce – kultúrne dedičstvo Tento produkt môže byť pri dobrom marketingu veľmi významným rozvojovým prvkom cestovného ruchu v riešenom území. Z pohľadu turistu poznávanie histórie patrí k najvyhľadávanejším zaujímavostiam vôbec. Ukážky historických pamiatok zatriktívňujú každé územie. Navrhujeme

- využiť históriu obce na výraznejšie zviditeľnenie, spropagovanie a zatriktívnenie riešeného územia,- na základe zmapovania, sprístupnenia a označenia existujúcich dôkazov histórie

obce, vytvoriť špecifický produkt s prezentáciou historickej činnosti,

- zároveň vytvoriť špeciálne trasy pre peších turistov, cykloturistov a mototuristov

(s ich vyznačením), ktoré by návštevníka viedli a informovali o histórii obce a okolia,

- dokumentáciu, predmety, poprípade zariadenia menších rozmerov doporučujeme sústrediť na jedno miesto v interiéri, poprípade aj v exteriéri. Vhodnou sa javí informačné centrum v obci.

Odporúčania, návrhy:

vo vyššie spomínanej budove informačného centra vytvoriť podmienky pre prezentáciu histórie obce, a to v interiéri, prípadne v exteriéri, zriadiť predaj upomienkových predmetov, informačných materiálov a pod.

- vytvoriť a osadiť systém označenia historicky zaujímavých prvkov histórie obce (informačné panely) - s následným vytvorením informačnej brožúry s mapkou; vytvoriť náučnú trasu zameranú na históriu obce a okolia pre peších turistov, cykloturistov a mototuristov a odborne vyznačiť buď ako miestne značkované trasy alebo ako náučné značkované trasy; v záujmovom území sú tieto historické prvky vhodné na turistické a náučné využitie: *Hipoturistika* (kone Jazda na koni, jazda na saniach a povoze ťahaných konským záprahom by mala byť nielen atrakciou, ale aj súčasťou poznávania obce, jej zaujímavostí. Hipoturistika je obľúbenou a značne sa rozvíjajúcou formou turistiky na Slovensku.

Využívanie tohto produktu v zime odporúčame so zákazom pre jazdu na koni po upravovaných lyžiarskych turistických a bežeckých trasách.

V obci v roku 2007 začína prvý ročník Furmanských pretekov, s medzinárodnou účasťou, ktoré sú predzvesťou rozvoja agroturistiky a vynikajúcou vizitkou pri začiatku rozvíjania agroturistiky v obci. *Rybacie špeciality* Zrealizovaním zámeru rekreačného zariadenia pre prípravu rybacích špecialít pri vybudovanom

oddychovom areále môže značne ovplyvniť rozvoj turistiky v obci. *Poznávanie regiónu, zábava a náhradný program* Cieľom je obohatiť ponuku pre dovolenkujúcich hostí o zábavu a vyplnenie voľného času, aj počas nepriaznivého počasia a súčasne upozorniť na zaujímavosti, možnosti a prednosti riešeného územia v spojení s blízkym okolím. Doporučuje sa, aby boli v dovolenkových centrách ponúkané poznávacie a náučné prehliadky a vychádzky s odborným sprievodcom.

Takýmto odborným spôsobom sa dovolenkujúci hostia oboznámia s územím (história, príroda, tradície, lesníctvo, geológia, atraktivity, život na vidieku, vyspelosť ľudí žijúcich a tvoriacich na tomto území) a rozšíria sa ich poznatky k rôznym témam. Ponuky k tematickým sprevádzaným prehliadkam by mali byť koordinované a spoločne organizované so susednými obcami.

Ako veľmi potrebné sa javí doplnenie ponúk o možnosti:
- večernej zábavy,- premietanie diapozitívov s prednáškou o obci, o faune a flóre, a kultúrnych pamiatkach, a to aj v jazyku najviac navštevujúcich zahraničných hostí,
- premietanie náučných videofilmov (fauna a flóra, história mikroregiónu a pod.), videofilmov letnej, resp. zimnej ponuky s cieľom prípadného budúceho letného pobytu, - prístup k internetu a ďalšie podobné činnosti. **Zimné obdobie**

Hlavnými aktivitami zimnej ponuky sú turistické a rekreačné využitie v zimnom období nedostatočne kvantitatívne a kvalitatívne rozvinutá. Podmienky, ktoré sú v riešenom území k dispozícii, je potrebné v krátkom čase primerane zhodnotiť a využiť pre zdynamizovanie cestovného ruchu. Pri ich rozvoji je potrebné rátať s ich možným celoročným využívaním.

Návrh produktov, podporujúcich rozvoj cestovného ruchu v zimnom období v riešenom území: a) *Lyžiarska turistika - putovanie zasneženou krajinou - hipoturistika*

Putovanie na bežkách po zasneženej krajine a jej spoznávanie, si získava čoraz viac prívržencov. Lyžiarska turistika pozná viaceré formy, napríklad vychádzky na bežkách v blízkom okolí pobytu (strojovo upravené trate), jedno alebo viacdňové náročnejšie výlety na lyžiach po neupravených trasách (spravidla po značených chodníkoch pre pešiu turistiku alebo cykloturistiku) alebo hviezdicové putovanie na lyžiach. *Verejné športové súťaže – hipoturistika*- slalom, beh na lyžiach, diaľkový pochod pre deti, dospelých, pre rodiny. Súťaže plnia funkciu nielen porovnávania sa, ale aj sociálnu funkciu, funkciu zábavy. Jazdenie v zasneženej krajine.

c) *Karneval na lyžiach – hipoturistika* Formou zábavy s prvkami súťaživosti vytvoriť u turistov prostredie pre prežitie príjemných zážitkov. Turisti preoblečení za masku jazdia na miernom svahu a "jury" hodnotí masky podľa viacerých kritérií, napr. námet, vzhľad, vtipnosť, umelecký dojem počas jazdy a pod. Zvláštne čaro má karneval pri umelom osvetlení, alebo pri skijoringu.

d) *Adrenalinové športové aktivity* Vytvoriť ponuku pre fyzicky i psychicky náročné aktivity s komplexným zabezpečením podmienok pre ich uskutočnenie – hipoturistika.

Letné obdobie

V súčasnej ponuke sú v letnom období k dispozícii dobré predpoklady pre:
- pešiu turistiku,- čiastočne cykloturistiku,- jazdu na koni (povoze), a to tak pre

samostatné produkty, ako aj na ich kombináciu v ponuke,

- podmienky pre možnosť spoznávať históriu riešeného územia,
- podmienky pre jazdu na koni (povoze ťahanom koňmi),
- podmienky pre ďalšie voľnočasové aktivity, napr. minigolf, vzdelávacie akcie, pestovanie záľub, detské ihrisko. V ďalšej časti tejto kapitoly uvádzame návrh niekoľkých typov produktov, ktoré je možné v riešenom území uplatniť.

Uvádzané produkty vychádzajú z daností a podmienok v riešenom území, pričom sa poukazuje na možnosti rozvíjania, rozšírenia ponuky a jej význam, na obohatenie územia o potrebné vybavenie pre pokrytie potrieb turistov. *Dovolenky pre rodiny* Predpokladom pre rodinné dovolenky, tzn. pre rodiny predvážne s malými alebo školopovinnými deťmi sú vhodné zariadenia prispôbolené deťom. K nim patria dovolenkové ubytovacie zariadenia pre rodiny, v riešenom území sú vhodné najmä dovolenkové (rekreačné) domy a penzión. V obci je zatiaľ iba sporadicky využívané ubytovanie na súkromí v existujúcom obývanom domovom fonde. Dôležitú úlohu pri tomto druhu dovolenky zohrávajú zariadenia pre voľné chvíle a ihriská pre deti. V riešenom území môžu byť veľmi atraktívne zariadenia, agroturistika, hospodársky dvor a ihriská vo voľnej prírode, pieskoviská, vo väčších zariadeniach zriadené herne so zodpovedajúcim vybavením a miestnosť s televízorom pre deti s programovou ponukou aj v ich rodnom jazyku (navrhujeme poľský, maďarský, nemecký,

anglický). V ubytovacích zariadeniach typu hotel, penzión a u ostatných prenajímateľov ubytovacích zariadení by malo byť dostatočné množstvo hier pre deti, v stravovacích zariadeniach majú byť v ponuke detské jedlá uvedené v jedálnom lístku, detský jedáľenský kútik s detským nábytkom. *Zelená pre zdravie* Dovolenkové pobyty pre klientov všetkých vekových kategórií, ktorých cieľom je upevnenie zdravia, podľa možností pod dohľadom odborného lekára s usmernením k pravidelnej starostlivosti o zdravie a k správnym stravovacím návykom. Dôležitým prvkom je pohyb na čerstvom vzduchu v estetickom a prírodnom prostredí. Riešené územie má veľmi dobré predpoklady pre takéto pobyty.

c) *Na bicykli za spoznávaním a zdravím* Produkt je zameraný na kombináciu poznávania s rekreačným využívaním bicykla. Pre jeho uplatňovanie v ponuke je potrebné rozšíriť sieť značkových cyklotrás ako je uvedené v odporúčaniach v kap. infraštruktúra, označiť zaujímavosti riešeného územia ležiace na trasách, vydať lokálnu mapku resp. zabezpečiť zakomponovanie cyklotrás do cykloturistickej mapy, vytvoriť návrhy cyklotúr s východiskom z riešeného územia a vydať vo forme brožúry a iné.

d) *Rozvíjanie záľub* Dnešný turista sa oveľa viac ako v minulosti snaží využiť voľný čas aj na vzdelávanie. Veľmi obľúbené sú krátkodobé kurzy jazykov, fotografovania, maľovania, ručných prác. Rovnako rastie obľuba cestovania na miesta späť s hobby. Ako vhodnú aktivitu tohto charakteru odporúčujeme napríklad usporadúvanie 5 až 6 denných kurzov maľovania krajínok pre začínajúcich maliarov alebo amatérov, kurzy práce s drevom (vyrezávanie drobných úžitkových predmetov), kurz tkania kobercov, jazykové kurzy a pod. Pre účastníkov musí byť zabezpečené ubytovanie, stravovanie, možnosti rekreačných a športových aktivít, regenerácia. *Animačné programy* Tento produkt je vysoko variabilný a maximálne sa prispôbuje požiadavkám zákazníka. Podľa jeho želaní sa mu pripraví návrh programu, ktorý sa následne pripomienkuje, upravuje a odsúhlasuje. Tieto programy tvoria vhodný doplnok k pobytom vybraných cieľových skupín. Umožňujú aktívne trávenie voľného času a vytvárajú priestor pre dosiahnutie zážitkov. Základnú ponuku tvoria detské animačné programy, animačné programy spojené s návštevou regionálnych atrakcií, kultúrne a zábavné programy. V rámci programov je možné

zabezpečiť sprievodcovské služby.f) *Organizovanie fakultatívnych výletov*Umožňuje dosiahnutie rovnakého efektu ako pri animačných programoch. Podľa požiadaviek zákazníka sa zabezpečujú výlety do okolia. Bežnú ponuku tvoria výlety do zaujímavých častí Bardejovské kúpele, Svidník, Dukla, drevené kostoliky, s využitím náučných chodníkov, historických miest a lokalít i rekreačná oblasť Domaša, Hanušovice nad Topľou a pod.

Návrh rozvoja:

- podpora nových foriem vidieckej turistiky (hipoturistika – jazda na koni, povoze ťahanom koňmi),
- vybudovanie nových nenáročných rekreačno-športových zariadení pre vyžitie návštevníkov (hlavne pri ubytovacích zariadeniach),
- vybudovanie jazdeckého areálu,
- dobudovanie turistickej športovej infraštruktúry,

- dobudovanie informačného systému v jednotlivých častiach. Spokojnosť návštevníka - dovolenkára je priamo úmerná kvalite, kvantite a pestrosti ponúkaných možností poznávania, rekreácie, zábavy, ubytovania, stravovania i ochoty a srdečnosti ľudí poskytujúcich rôzne služby. Infraštruktúra rekreácie je jednou zo základných súčastí súkolia cestovného ruchu. Jej rôznorodosť, zaujímavosť a kvalita v značnej miere ovplyvňuje rozvoj cestovného ruchu.

Existujúca infraštruktúra rekreácie a športu využiteľná pre návštevníkov riešeného územia nezodpovedá potrebám dostatočného uspokojovania ich potrieb i záujmu.

Avšak z hľadiska možností, ktoré riešené územie má, je pre vytvorenie, rozšírenie primeranej infraštruktúry pre tieto aktivity dostatočný priestor.

Teda ak chceme dosiahnuť zvýšenie návštevnosti a primeranú dĺžku pobytu návštevníka - dovolenkára v riešenom území, nevyhnutným opatrením je rozšírenie, skvalitnenie a pestrosť ponuky pre rekreáciu a šport, ktorá je prepojená s turistickou infraštruktúrou a supraštruktúrou.

Nevyhnutnosťou je, aby plánovanie infraštruktúry rekreácie a športu bolo systémové, prispôbené podmienkam daného územia, odborne spracované a aby následná jej realizácia bola uskutočnená odbornými organizáciami.

Súčasnú infraštruktúru rekreácie a športu na území obce z hľadiska zámerov v rozvoji cestovného ruchu a z hľadiska možnosti a danosti riešeného územia môžeme charakterizovať ako nedostatočne kvantitatívne a kvalitatívne rozvinutú, nezodpovedajúcu potrebám a požiadavkám súčasného návštevníka, resp. dovolenkára.

Regulatívy

Pri riešení jednotlivých aktivít v obci je potrebné rešpektovať tieto regulatívy:

1) Všetky druhy ochranných pásiem od VN el. vedenia, transformačných staníc, PHO vodných zdrojov, zdrojov minerálnych vôd, rozvodov plynu, regulačných staníc plynu, ČOV, lesa, dopravných zariadení v zmysle platných zákonov, vyhlášok

a noriem SR.**2) V oblasti funkčného členenia a priestorového usporiadania:**

- dodržať funkčnú hierarchiu- využiť kvalitné prírodné prostredie a exist. stavebný fond pre rozvoj vidieckého turizmu, chalupárstva,

3) V oblasti ochrany prírody:- nepripustiť nadlimitné zaťaženie jednotlivých rekreačných priestorov,

- dodržať ekostabilizačné opatrenia,- nové rekreačné zariadenia navrhovať

predovšetkým v zastavaných častiach územia a na odsúhlasených plochách,- prednostne dobudovať technickú infraštruktúru, predovšetkým kanalizačný systém s ekologicky nezávadným čistením odpadových vôd,- vykurovanie objektov riešiť nezávadným spôsobom,- pri výstavbe nepripustiť nadmerné zásahy do terénu a maximálne chrániť vzrastlú i nízku zeleň. Niektoré zámery a činnosti v riešenom území (výstavba športových, rekreačných a turistických ubytovacích zariadení, vrátane kempingov a iných objektov, bežecké trate, tematické parky, podliehajú posúdeniu ich vplyvu na životné prostredie v zmysle zákona č. 391/2000 Z.z., ktorým sa mení a dopĺňa zákon NR SR č. 127/1994 Z.z. o posudzovaní vplyvov na životné prostredie.

Príslušný povoľovací orgán: Ministerstvo hospodárstva SR, Ministerstvo pôdohospodárstva SR (zariadenia vodného hospodárstva).**4) Regulačné prvky priestorového a architektonického riešenia:**

Architektonické riešenie objektov:- dodržať mierku,- objekty občianskej a rekreačnej vybavenosti,- maximálne dve nadzemné podlažia a využiteľné podkrovie,- strechy sedlové, valbové, manzardové so sklonom 30° až 45°, s dôrazom na použitý materiál a farebnosť striech,- materiálovo prispôbiť navrhované objekty prírodnému prostrediu,

- chatky a rekreačné domčeky: maximálne jedno nadzemné podlažie s obytným podkrovím,
- v navrhovaných areáloch územie doplniť vysokou zeleňou, sadovými úpravami, drobnou architektúrou, oplotením, ich architektonický výraz a použitý materiál nutne zosúladiť,
- pri výbere rastlinného materiálu je nutné zohľadniť požiadavky pôdne, klimatické, expozičné a zásadne použiť druhy typické pre túto oblasť,
- na oplotenie používať predovšetkým živé ploty a stálozelené kry.

3.1. Vybudovanie systému verejnoprávnych partnerstiev v oblasti cestovného ruchu na miestnej, regionálnej, národnej a medzinárodnej úrovni.

Opatrenia:

- vybudovanie inštitucionálnej siete na podporu rozvoja domáceho a zahraničného cestovného ruchu,   - vytvorenie inštitucionálneho rámca pre vzájomnú kooperáciu všetkých relevantných partnerov v oblasti cestovného ruchu (štátna správa, samospráva, okolité obce, tretí sektor, podnikateľská sféra a združenia),   - podpora rozvoja cezhraničnej a medzinárodnej spolupráce.

Predpokladané prínosy:

- vybudovaná sieť inštitúcií zameranej na podporu a propagáciu cestovného ruchu v obci,   - rozvinutá a účinná cezhraničná spolupráca, úspešné získavanie finančných prostriedkov v oblasti rozvoja miestneho cestovného ruchu.

3.2. Osveta, výchova a vzdelávanie v súlade s potrebami a trendmi rozvoja cestovného ruchu.

Opatrenia:

- zvyšovanie povedomia, výchovy a vzdelanostnej úrovne obyvateľstva k cestovnému ruchu a jeho príležitostiam,
- vytvorenie kvalifikovanosti v oblasti cestovného ruchu.

Predpokladané prínosy:

- vytvorenie nových školiacich inštitúcií v oblasti cestovného ruchu,
- participácia obyvateľstva na skvalitňovanie cestovného ruchu, zvyšovanie životnej úrovne a zlepšovanie hospodársko-ekonomickej bilancie obce,
- odborne pripravený manažment – poskytovanie služieb v oblasti cestovného ruchu.

3.3. Rozvíjať vidiecky turizmus v kombinácii s agroturizmom vo väzbe na kultúrno-historický potenciál, tradície a zvyklosti.

Opatrenia:

- zvyšovanie príťažlivosti vidieka,
- podpora tvorby nových komplexných produktov cestovného ruchu,
- vytváranie imidžu konkrétnych lokalít a atraktivít,
- vybudovanie turistických, cykloturistických, sánkarských a bežeckých trás,
- využívanie grantových programov na rozvoj vidieckych oblastí,
- vybudovanie zóny oddychu a stredísk pre letné a zimné športy.

Predpokladané výnosy:

- existencia špecifických produktov CR zameraných na agroturistiku, poľovníctvo,
- propagáciu historických, folklórnych a náboženských podujatí, zachovanie tradičných remesiel,
- zvýšený prísun turistov,
- príliv finančných prostriedkov do obce, jej zveľaďovanie a budovanie atraktívneho povedomia pre trvalo udržateľný rozvoj cestovného ruchu v obci,
- tvorba pracovných príležitostí,
- využívanie grantových programov zameraný na rozvoj vidieckej oblasti agroturistiky.

3.4. Zlepšenie podmienok pre rozvoj MSP v oblasti služieb cestovného ruchu.

Opatrenia:

- zabezpečenie jednotného prístupu k informáciám o možnostiach podpory MSP v cestovnom ruchu vrátane podporných programoch a štrukturálnych fondov,
- skvalitnenie propagácie obce v záujme získavania investorov a prílevu turistov,
- zvýšenie informovanosti o podporných programoch MSP.

Predpokladané prínosy:

- ľahšia orientácia pre podnikateľov v oblasti podpory CR,
- príprava projektov a príviv finančných prostriedkov z grantových schém a podporných programov.

3.5. Zachovať kultúrno-historické dedičstvo.

Opatrenia:

- ochrana a obnova pamiatkového fondu,
- podpora živej kultúry - folklór, ľudové remeslá, ochotnícke divadlo, literatúra, výtvarné umenie a iná kultúrno-záujmová činnosť,
- podpora CR v oblasti kultúry,
- iniciovanie vzniku informačného systému kultúry.

Predpokladané prínosy:

- zlepšenie technického stavu objektov zapísaných v zozname kultúrnych pamiatok,
- udržanie a rozvoj tradícií – folklór, ľudová tvorivosť a iné,
- zvýšenie úrovne poznania a budovania vzťahu k svojej obci,
- zlepšenie kvality života obyvateľstva, rozvoj kultúry v obci, zvýšenie atraktivity obce z pohľadu CR,
- zvýšenie informovanosti obyvateľov o kultúrnych podujatiach,
- systematická propagácia k vylepšeniu imidžu obce.

3.6. Skvalitniť informačný a orientačný systém.

Opatrenia:

- zvýšiť dostupnosť informácií o zaujímavostiach a atraktivitách služieb v obci,
- vybudovanie siete infraštruktúry turistických, cykloturistických, sánkarských a bežeckých trás.

Predpokladané prínosy:

- existencia informačného systému zabezpečujúci veľmi rýchle, lacné a aktuálne služby pre turistov a návštevníkov obce zo všetkých oblastí súvisiaci s ich momentálnym pobytom, pohybom a potrebami.

3.7. Rozvoj cezhraničnej spolupráce.

Opatrenia:

- nadviazanie cezhraničnej spolupráce s Poľskou republikou,

- rozvoj komunikačných spojov, modernizácia a výstavba základne pre CR za jej súčasného prispôsobovania sa k štandardom EÚ,
- rozvoj alternatívnej turistiky.

Predpokladané prínosy:

- využívanie fondov cezhraničnej spolupráce na rozvoj obce,
- zvýšenie konkurencieschopnosti trhu,
- zlepšenie imidžu.

4. PODPORA A ROZVOJ PODNIKANIA

Strategické ciele:

Vytvorenie pozitívneho podnikateľského prostredia zosúladeného s prirodzenými danosťami a možnosťami obce a vývojovými trendmi. Znamená to zabezpečenie trvalo udržateľného rozvoja prostredníctvom ekonomického rozvoja v oblasti služieb, poľnohospodárstve, v drevospracujúcom priemysle v návaznosti s výrobou výrobkov z dreva, cestovnom ruchu, agroturistike, stavebníctve a v iných hospodárskych odvetviach. Rozvoj ľudských zdrojov.

Posilnením rekreačnej funkcie je predpoklad ďalšieho zamestnania obyvateľov v smere cestovného ruchu. Preferovať podnikanie v cestovnom ruchu - penzióny, súkromné ubytovanie a prevádzky spojené s poskytovaním týchto služieb.

Vytvoriť podmienky ďalšieho rozvoja podnikania v obci ponukovou miestnych prevádzok spracovateľského priemyslu týkajúci sa spracovania prírodného bohatstva územia obce, vybudovanie drevospracujúceho priemyslu. Vybudovanie športovo-relaxačnej zóny. Plochy výroby a služieb treba modernizovať a reštrukturalizovať podľa aktuálnych výhľadových potrieb s dostatočnými rezervnými plochami pre ďalší rozvoj.

4.1. Stabilizácia a rozvoj existujúcich výrobných kapacít remeslá a poľnohospodárstvo a progresívne prispôsobovanie ich profilu vývojovým trendom.

Opatrenia:

- zvýšenie využitia a vyťažnosti existujúcich perspektívnych, výrobných kapacít,
- zvýšenie finalizácie výroby.

Predpokladané výnosy:

- stabilizácia existujúcej výrobnéj základne,
- udržanie zamestnanosti,
- príležitosť pre uplatnenie domácich odborníkov.

4.2. Optimalizácia obecnej štruktúry a kvality podnikateľských subjektov v oblasti výroby.

Opatrenia:

- intenzívne využívanie podporných programov pre malé a stredné podnikanie,
- podpora a zvyšovanie úrovne podnikov.

Predpokladané výnosy:

- príchod zahraničných investícií k zvýšeniu efektivity a kvality výstupov podnikov,
- rozvoj efektívnejšieho systému podpory začínajúcim podnikateľom.

4.3. Vybudovanie a rozvoj dopravnej infraštruktúry.

Opatrenia:

- modernizácia miestnych komunikácií a zabezpečenie adekvátneho technického stavu dopravnej infraštruktúry, vybudovanie chodníkov,
- modernizácia autobusových zastávok.

Predpokladané prínosy:

- mobilita turistov a domácich obyvateľov,
- zníženie rizika nehodovosti.

4.4. Dobudovanie a rozvoj inžinierskych sietí

Opatrenia:

- výstavba nových inžinierskych sietí k novým IBV a k novovybudovaným strediskám.

Predpokladané prínosy:

- pripravenosť územia obce pre rozvoj podnikateľských aktivít v oblasti cestovného ruchu ale aj v poľnohospodárstve a priemysle.

4.5. Rozvoj telekomunikačných sietí

Opatrenia:

- dobudovanie a výstavba nových telekomunikačných sietí,
- modernizácia telekomunikačných sietí.

Predpokladané prínosy:

- priblíženie sa moderným zahraničným investorom a obchodným partnerom,
- zvýhodnenie a zatriktívnenie obce a jej podmienok pre podnikanie.

4.6. Efektívne umiestňovanie nezamestnaných na trhu práce

Opatrenia:

- vytvorenie komplexného systému rekvalifikácie reagujúceho na aktuálne problémy trhu,
- vytvorenie efektívneho systému umiestňovania nezamestnaných na trhu práce v oblasti samozamestnávania,
- osвета v oblasti samozamestnávania.

Predpokladané prínosy:

- znižovanie nezamestnanosti,
- znižovanie miery práce na trhu.

4.7. Posilňovanie sociálneho kapitálu

Opatrenie:

- podpora sociálnych infraštruktúr smerujúcich k zvyšovaniu kvality života,
- podpora využitia miestneho potenciálu na sociálno-ekonomický rozvoj (cestovný ruch, kultúra, prírodné zdroje a rozvoj MSP).

Predpokladané prínosy:

- spôsobilosť obce úspešne implementovať programy rozvoja,
- možnosti využívania finančných prostriedkov z EÚ,
- konkurenciaschopnosť pri využívaní miestneho potenciálu.

5. POĽNOHOSPODÁRSTVO, LESNÍCTVO A VIDIECKY ROZVOJ

Poľnohospodárska činnosť v katastrálnom území je daná prírodnými podmienkami, geografickou polohou a možnosťami ekologických vzťahov.

V súčasnej dobe PD pokračuje v poľnohospodárskej výrobe, tu zo strany samosprávy je potrebné poskytnúť najlepšie podmienky a umožniť čo najracionálnejší rozvoj pôdohospodárstva a agroturistiky.

V osobitnej prílohe v zmysle vyhlášky MŽP SR 55/2001 Z.z. podrobne vyhodnotiť štruktúru poľnohospodárskeho a lesného fondu s uvedením plošných výmer, skupín BPEJ a všetkých potrebných údajov za celý kataster aby zodpovedné orgány štátnej správy mohli udeliť súhlas na nepoľnohospodárske využitie poľnohospodárskej pôdy resp. zábery LPF.

V lesnej výrobe akceptovať vyhlásené ochranné lesy v území a lesy osobitného určenia. Zachovať všetky zvyšky lesných porastov a rozptýlenej zelene

a rešpektovať vyhlášku MK SSR č. 149/80 o ochrane stromov rastúcich mimo lesa. V žiadnom prípade nepripustiť náhradné rekultivácie na úkor posledných zvyškov vodných biotopov a lesných remíz v poľnohospodárskej krajine a tých, ktoré tvoria ekologické zázemie sídla. V katastri obce je výskyt zaujímavých druhov rastlín a živočíchov, je tu aj chránená hniezdiaca kolónia volaviek popolavých.

Zeleň: vzhľadom na obnovenie a posilnenie ekostabilizačných prvkov je potrebné spracovať plán ozelenenia celého intravilánu obce.

5.1. Zabezpečenie racionálneho obrábania PPF so zohľadnením na vytvorenie trvalo udržateľnej sústavy hospodárenia.

Opatrenia:

- zabezpečenie preverenia bonity pôdy z hľadiska výrobných konkurencieschopnosti,
- vysporiadanie vlastníckych vzťahov s pôdou, vysporiadanie pozemkov v rámci katastra obce,
- zabezpečenie racionálneho PPF,
- návrh na racionálnu dotačnú politiku.

Predpokladané prínosy:

- racionálne využitie pôdy,
- odstránenie neefektívneho PPF.

5.2. Podpora dynamického rozvoja prvovýroby a spracovateľského priemyslu.

Opatrenia:

- podpora modernizácie a technologickej inovácie prvovýroby,
- podpora zavedenia medzinárodných noriem kvality (ISO 9001 – normy EÚ),
- podpora vzdelávania pracovníkov v agrosektore.

Predpokladané prínosy:

- zvýšenie produktivity práce a kvality potravín,
- dosiahnutie konkurencieschopnosti a výrobných intenzít,
- znižovanie výrobných nákladov.

5.3. Ochrana PPF.

Opatrenia:

- zvyšovanie ochrany PPF pred povodňami a záplavami,
- znižovanie znečistenia pôdy a vody z poľnohospodárskej výroby,
- znižovanie vodnej a veternej erózie.

Predpokladané prínosy:

- stabilizácia hospodárenia na pôde,
- zvýšenie ochrany majetku,
- zabezpečenie ekologickej čistoty a kvality životného prostredia.

5.4. Rozvoj turizmu a agroturizmu vo vidieckom priestore.

Opatrenia:

- zvyšovanie vedomia vidieckeho obyvateľstva na využívanie jestvujúcich stavieb, budov na vidieku,
- zabezpečenie marketingu, propagácia vidieka – vidieckeho turizmu a agroturizmu,
- zabezpečenie dotačnej politiky štátu na budovanie agroturistických zariadení.

Predpokladané prínosy:

- efektívne využívanie vidieckej krajiny pre domácich a zahraničných hostí,
- zvyšovanie príjmov obyvateľov,
- stabilizácia osídlenia vidieka.

5.5. Zalesňovanie poľnohospodárskych ťažko prístupných pôd.

Opatrenia:

- pozemky s ťažkým terénnym reliéfom začleniť do lesnej pôdy,
- vysporiadať hranice medzi PPF a LPF.

Predpokladané prínosy:

- definitívne vysporiadanie pozemkov medzi PPF a LPF,
- možnosť intenzívneho hospodárenia na lesnej pôde.

5.6. Podpora pri ozdravných opatrení v lesoch.

Opatrenia:

- získanie finančných prostriedkov od štátu, z fondov EÚ na vápnenie, postrekov chorých porastov,
- výsadba poškodených lesných pôd – drevinami s požadovaným genofondom.

Predpokladané prínosy:

- bohaté lesné porasty, bohaté na lesné plody a huby, plné zdravej zveriny, vyhľadávané domácimi a zahraničnými turistami.

5.7. Podpora rozvoja poľovníckej turistiky ako súčasť rozvoja vidieka.

Opatrenia:

- využívať granty pre rozvoj Poľovníckeho združenia, (vybudovanie obory, zazverovanie, ochrana lesného fondu, spolupráca v CR),
- vytvorenie informačnej siete, propagačného materiálu pre domácich a zahraničných hostí,
- poskytovanie možnosti poľovačky,
- nárast turistickej, poľovníckej verejnosti na vidieku,
- možnosti prílevu finančných prostriedkov na vidiek .

Predpokladané prínosy:

- bohaté lesné porasty, bohaté na zver, vyhľadávané domácimi a zahraničnými turistami.

5.8. Stabilizácia a zlepšenie obhospodarovania poľovných revírov.

Opatrenia:

- intenzívna starostlivosť o zdravotný stav zveriny,
- dodržiavanie ročného povoleného odstrelu poľovnej zveriny,
- pravidelné zabezpečovanie objemových a jadrových krmovín na zimnú sezónu pre zverinu.

Predpokladané prínosy:

- poľovný revír bude vyhľadávaný domácimi i zahraničnými poľovníkmi pre hojnosť poľovnej zveriny v jednotlivých poľovných revíroch.

6. SOCIÁLNA OBLASŤ A ZDRAVOTNÍCTVO

Strategické ciele:

Zdravotná starostlivosť pre občanov je poskytovaná v Stropkove a v meste Svidník. V oblasti sociálnych služieb nie je v obci žiadne zariadenie.

6.1. Zvýšenie kvality sociálnych služieb

Opatrenia:

- spracovanie štandardov kvality a finančnej náročnosti služieb.

Predpokladané prínosy:

- spokojnosť prijímateľov služieb.

6.2. Dosiahnutie aktívnej účasti na starostlivosti o zdravie.

Opatrenia:

- zlepšiť prístup občana k informáciám o ochrane zdravia.

Predpokladané prínosy:

- prostredie podporujúce rozvíjanie zdravého životného štýlu občana.

7. ŽIVOTNÉ PROSTREDIE

Strategické ciele:

Ochrana a skvalitňovanie životného prostredia. Vybudovanie vysokej kvality ŽP, ktorá je prirodzenou a neoddeliteľnou súčasťou rastu kultúry života a ekonomických aktivít obyvateľov. Stav životného prostredia v riešenom území je menej uspokojivý. Za najväčšie znečistenie a nevhodnosť územia je rozloženie obce popri hlavnom ťahu cesty I/15. Veľkým počtom prejazdov osobných a hlavne nákladných áut je toto územie značne znečisťované.

Ovzdušie: Riešene územie z hľadiska čistoty ovzdušia predstavuje v prevažnej miere postihnuté lokálnymi zdrojmi znečistenia, splodín výfukových plynov a splodín. Relatívnu homogénnosť územia narúšajú prejazdy automobilov spôsobujúcich znečistenie ovzdušia.

Voda: Je nevyhnutnou súčasťou životného prostredia všetkých rastlinných a živočíšnych ekosystémov. Zabezpečenie dostatku kvalitnej čistej vody je preto jednou zo základných požiadaviek existencie človeka. Povrchové vody patria do povodia Bodrogu, katastrom obce preteká Olšavka. Pri hodnotení kvality povrchovej vody môžeme konštatovať, že na tomto území sa predpokladá zaťaženie toku predovšetkým biologickým a mikrobiologickým znečistením v následnosti chýbajúcej kanalizácie. Akútna úprava koryta a jeho miestnych prítokov z dôvodu záplav konzultovať s povodím Bodrogu a vypracovať protipovodňový plán. Zlepšenie kvality pitnej vody pre občanov zmodernizovanie vodovodu.

Kontaminácia pôdy: Z cudzorodých látok do pôd prispievajú najmä priemyselné, energetické a dopravné emisie, agrochemikálie. Z hľadiska kontaminácie pôd sú v riešenom území zastúpené pôdy nekontaminované a pôdy mierne kontaminované. Je potrebné rekultivovať divokú skládku v obci. V súlade s návrhom ministerstva životného prostredia vybudovanie obecných kompostovísk.

Hluk: Je akustický fenomén hluku. Podľa poznatkov zdravotníctva 65 dB predstavuje hranicu, od ktorej začína byť negatívne ovplyvňovaný vegetatívne nervový systém. Vzhľadom na zvýšenú intenzitu dopravy cesty I/15 je zvýšená miera tejto záťaže, nakoľko je táto cesta významnou spojnicou medzi hlavnými cestnými spojeniami.

Ochrana prírody: Napriek zložitým podmienkam sa v riešenom území zachovali prírodné lesy. Celé územie je s ekologického hľadiska kvalitné s veľkým potenciálom pre rozvoj rekreácie a turistiky.

V obci je potrebná výsadba izolačnej, filtračnej, verejnej, obytnej a vyhradenej zelene a doplniť aj na vhodných miestach aleje, stálu zeleň, okrasné kry a kvety.

Ochrannú izolačnú zeleň je potrebné doplniť pri kostole, po obvode cintorína, pri budove obecného úradu, futbalovom ihrisku, priestory s adekvátnou parkovou zeleňou najmä v centre obce v súčasnom parčíku a štruktúru zelene začleniť do vidieckej prírody.

Pásma hygienickej ochrany:

- okolo cintorína 50 m od hranice cintorína,

- okolo ČOV a verejnej kanalizácie od 1,5 m do 50 m,
- hospodárskej a živočíšnej výroby 200 m,
- ochranné pásma elektrických vedení a komunikácií od 1 m do 35 m,
- ochranné pásma plynovodov od 1 m až do 300 m,
- ochranné pásma vodovodu od 1,5 m do 2,5 m,
- 6 m ochranné nezastaviteľné pásma okolo potokov,
- 5 m obojstranne nezastaviteľné pásma okolo melioračných kanálov,
- ochranné pásma lesa 50 m od hranice lesného pozemku.

7.1. Ochrana a racionálne využívanie vôd, zabezpečenie dostatku pitnej vody.

Opatrenia:

- modernizácie vodovodnej siete,
- vybudovanie kanalizačnej siete, riešiť domovými čističkami,
- zlepšenie kvality povrchových tokov a podzemných vôd,
- zabezpečenie protipovodňovej ochrany a vododržnosti územia – vypracovanie protipovodňového plánu,
- v celej obci úprava nekrytej dažďovej kanalizácie, priepustov.

Predpokladané výnosy:

- zníženie miery zdravotného rizika obyvateľov,
- dosiahnutie dobrej kvality povrchových a podzemných vôd,
- predchádzanie povodňiam.

7.2. Minimalizácia vzniku odpadov, ekologické nakladanie s odpadmi.

Opatrenia:

- znižovanie produkcie odpadov,
- zvýšenie podielu separácie odpadov a zhodnocovania separovaných odpadov,
- organizované a ekologické odstraňovanie odpadov,
- propagácia metód moderného odpadového hospodárstva.

Predpokladané prínosy:

- znižovanie produkcie odpadov,
- maximálne zhodnocovanie odpadov,
- znižovanie rizík nebezpečných odpadov.

7.3. Ochrana racionálne využívanie pôd.

Opatrenia:

- zabezpečenie protieróznej ochrany pôd,
- prevencia kontaminácie a eliminácia kontaminovaných pôd,
- zvyšovanie prirodzenej úrodností pôd.

Predpokladané prínosy:

- znižovanie rizika pôd eróziou,
- predchádzanie kontaminácie,
- zvyšovanie úrodností.

7.4. Ochrana ovzdušia.

Opatrenia:

- znižovanie objemu znečisťujúcich látok produkovaných do ovzdušia.

Predpokladané prínosy:

- zlepšenie imisnej situácie v ovzduší.

7.5. Enviromentálna osвета, výchová a vzdelávanie v súlade s potrebami a trendmi ochrany životného prostredia.

Opatrenia:

- rozšírenie a skvalitnenie enviromentálnej výchovy a vzdelávanie v školskom systéme i mimo neho,
- podpora osvety a záujmu širokej verejnosti v problematike ochrany a skvalitňovania životného prostredia,
- zjednodušenie prístupu obyvateľov ku komplexným informáciám o stave životného prostredia v obci.

Predpokladané prínosy:

- dosiahnutie efektívneho systému enviromentálnej výchovy a vzdelávania v školách,
- zvýšenie informovanosti obyvateľov a ich zapojenie do ochrany životného prostredia.

8.VZDELÁVANIE A ŠKOLSTVO

Strategické ciele:

Dosiahnuť kompatibilitu vzdelania a kvalifikácie s požadovanou úrovňou EÚ. Cieľavedomé a kontinuálne prepojenie medzi dopytom na trhu práce v danej lokalite. Využitie zariadenia obecného úradu na rozvoj ľudských zdrojov a v spolupráci s Úradom práce sociálnych vecí a rodiny, viesť rekvalifikačné školenia pre lepšie uplatnenie nezamestnaných na trhu práce. Využiť prostriedky zo zdrojov EÚ

na školenie, vybudovanie komunitného centra. Modernizácia ZŠ a MŠ, zlepšenie úrovne vzdelávania.

8.1. Rozvoj vzdelávania.

Opatrenia:

- zapojenie relevantných partnerov do procesu vzdelávania,
- vybudovanie komunitného centra,
- podpora rozvoja vzdelávania cez rekvalifikačné kurzy.

Predpokladané prínosy:

- vytvorenie možnosti na zvyšovanie a rozširovanie kvalifikácie obyvateľov,
- mnohostranné vzdelanie obyvateľov v záujme zvýšenia kvality ich života.

8.2. Zvýšenie vzdelanostnej úrovne občanov zo sociálne znevýhodneného prostredia.

Opatrenia:

- vytváranie možnosti pre intenzifikáciu prípravy detí zo sociálne znevýhodneného prostredia predškolského veku na vstup do školských zariadení,
- vytvorenie legislatívnych podmienok pre celodenný pobyt žiakov zo sociálne znevýhodneného prostredia v kultúrno pozitívnom prostredí.

Predpokladané prínosy:

- zníženie sociálnej zaťažnosti regiónu,
- zníženie podielu nevzdelaných a nekvalifikovaných obyvateľov.

9. VÝSTAVBA A FINANČNÉ ZABEZPEČENIE

Strategické ciele:

Hlavný dôraz by mal byť kladený na zaujímavé architektonické riešenie a celkový prínos novej výstavby pre nový charakter obce. Pri rešpektovaní katastrálneho územia a rešpektovaní vlastníckych vzťahov vzniká určitá škála pozemkov rôznej veľkosti a orientácie k svetovým stranám. RD môžu stať individuálne. Na pozemkoch RD povoľovať podnikateľskú činnosť bez negatívnych vplyvov na životné prostredie.

Návrh bývania bude akceptovať demografickú prognózu pre navrhovaný rok 2015. Z hľadiska použitia PPF návrh plôch na bývanie bude podmienený súhlasom užívateľov a vlastníkov pôdy ale hlavne kompetentných orgánov samosprávy. Dominantné postavenie bude mať výstavba formou RD v novej IBV, modernizácia plôch a zariadení.

Vytvoriť podmienky pre trvalé osídlenie v súčasnosti neobývaných a nevyužívaných domov:

1. pre návrat pôvodných majiteľov
2. v prípade nezájmu bývalých obyvateľov iniciovať zo strany OcÚ ich odpredaj
3. vytipovať neobývané a nevyužívané domy, pre ubytovanie návštevníkov

Výstavba:

- modernizácia miestnych komunikácií, chodníkov, autobusových zastávok a níké, vybudovanie parkovísk, modernizácia rozhlasu a osvetlenia, výsadba stálej zelene so začlenením do vidieckej prírody,
- modernizácia vodovodnej siete a vybudovanie kanalizácie – riešenie domovými čističkami,
- vybudovanie bytov nižšej kategórie pre rómsku časť obyvateľstva,
- modernizácia budovy obecného úradu a kultúrno-spoločenskú budovu na infocentrum, klub mladých, klub dôchodcov, internetová miestnosť a knižnica, školiace a komunitné centrum,
- modernizácia ZŠ a MŠ,
- výstavba športovo-relaxačnej zóny, viacúčelové ihriská, fitness centrum, altánky, ohniská, lavičky, prepojenie na viacúčelové ihrisko v centre obce,
- úprava a spevnenie koryta Olšavky a miestnych prítokov, vypracovanie protipovodňového plánu,
- modernizácia obecnej budovy s využitím na CR, ubytovanie a riešenie náhradného ubytovania pre občanov,
- vybudovanie turistických chodníkov, cyklotrás, osadenie informačných tabúl,
- vybudovanie malej vodnej elektrárne na rieke Ondave,
- príprava stavebných parciel pre IBV, výstavba základnej infraštruktúry, trafostaníc, elektrického osvetlenia a rozhlasu k novým IBV a novým zariadeniam cestovného ruchu.

Informatívne vymedzenie etapizácie výstavby:

Č.	Výstavba	Pozemok, vlastníctvo	Etepa výstavby
1.	modernizácia miestnych komunikácií, chodníkov, autobusových zastávok a níké, vybudovanie parkovísk, modernizácia rozhlasu a osvetlenia, výsadba stálej zelene	Obecné	I.
2.	modernizácia vodovodnej siete a vybudovanie kanalizácie – riešenie domovými čističkami	Obecné súkromné	I. – II.
3.	vybudovanie bytov nižšej kategórie pre rómsku časť obyvateľstva	Obecné	II.
4.	modernizácia budovy obecného úradu a	Obecné	II.– III.

	kultúrno-spoločenskú budovu na infocentrum, klub mladých, klub dôchodcov, internetová miestnosť a knižnica, školiace a komunitné centrum	súkromné	
5.	modernizácia ZŠ a MŠ	Obecné súkromné	I. – II.
6.	výstavba športovo-relaxačnej zóny, viacúčelové ihriská, fitness centrum, altánky, ohniská, lavičky, prepojenie na viacúčelové ihrisko v centre obce	Obecné súkromné	III. - IV.
7.	úprava a spevnenie koryta Olšavky a miestnych prítokov, vypracovanie protipovodňového plánu	Obecné súkromné	II. – IV.
8.	modernizácia obecnej budovy s využitím na CR, ubytovanie a riešenie náhradného ubytovania pre občanov	Obecné súkromné	III. – IV.
9.	vybudovanie turistických chodníkov, cyklotrás, osadenie informačných tabúl	Obecné súkromné	I. - IV.
10.	vybudovanie malej vodnej elektrárne na rieke Ondave	Obecné súkromné	IV.
11.	príprava stavebných parciel pre IBV, výstavba základnej infraštruktúry	Obecné súkromné	I. – IV.

10. Finančné zabezpečenie

Finančné zabezpečenie hovorí o zdrojoch financovania, ktoré sú vnútorné, štátne, súkromné a zdroje EÚ.

Obec bude plne využívať možnosti čerpania finančných prostriedkov zo zdrojov EÚ a kofinancovanie bude riešiť z vlastných zdrojov, alebo vo forme úveru z bankových a nebankových inštitúcií, zo štátneho rozpočtu a iných zdrojov.

11. Rámec opatrení vlády

Podpora regionálneho rozvoja a cestovného ruchu ako významného zdroja pracovných príležitostí je v Európskej únii považovaná za jeden zo základných prvkov politiky hospodárskej a sociálnej súdržnosti. Jej cieľom je trvalo odstraňovať príčiny hospodárskych a sociálnych rozdielov v rozvoji jednotlivých regiónov a napomáhať postupnému vyrovnávaniu rozdielov v ekonomickej sile regiónov a v životnej úrovni ich obyvateľov. Štrukturálna a regionálna politika by mala byť dlhodobou cieľovo zameraná na vytváranie predpokladov pre racionálne využívanie zdrojov a harmonické usporiadanie všetkých hospodárskych i sociálnych funkcií sídiel a regiónov, vyvážený hospodársky a sociálny rozvoj, ako aj ekologickú rovnováhu územia a ochranu životného prostredia. Slovenská republika ako budúci člen sa plne pripravuje na realizáciu politiky ekonomickej a sociálnej súdržnosti

V Slovenskej republike verejná správa pôsobí a bude naďalej pôsobiť v tzv.

oddelenom modeli (štátna správa a nezávislá územná a miestna samospráva). Vzťahy medzi orgánmi štátu, krajskou samosprávou, obcami a podnikateľskými a mimovládnyimi organizáciami sa budú riadiť na báze vzájomnej spolupráce (princíp partnerstva). Vzhľadom na kultúrno-historický a prírodný potenciál celého územia Slovenska je podpora rozvoja cestovného ruchu oblasťou, ktorá si vyžaduje dlhodobú a sústavnú pozornosť tak zo strany ústrednej štátnej správy, samosprávy, záujmových zväzov a rozvojových združení ako aj podnikateľských subjektov. Existujúci systém podpory rozvoja cestovného ruchu prechádza zásadnými transformačnými zmenami a konkrétne sa premieta v troch základných oblastiach: - v oblasti legislatívy,- v oblasti inštitucionálnej podpory,- v oblasti podporných programov pre rozvoj podnikania i cestovného ruchu. V zmysle zákonov súvisiacich s procesom decentralizácie a modernizácie verejnej správy prešla od 1. januára 2002 časť kompetencií z orgánov štátnej správy na samosprávnú úroveň. Týka sa to i kompetencií v oblasti regionálneho rozvoja a v rámci neho aj rozvoja cestovného ruchu.

11.1. **Oblasť legislatívy**

V tejto časti sú uvedené najdôležitejšie legislatívne normy, ktoré sa týkajú cestovného ruchu ako takého ako aj právne normy, ktoré majú za cieľ podporu podnikania a ekonomické oživenie regiónov.

Stratégia rozvoja cestovného ruchu Slovenskej republiky do roku 2013
schválená uznesením vlády SR č. 632 zo dňa 24. augusta 2005.

Problematika trvalo udržateľného rozvoja patrí ku globálnym problémom súčasného sveta, a preto vláda, mimovládne organizácie i predstavitelia rôznych občianskych spoločností hľadajú koordinovaný prístup na jeho riešenie. Stratégia rozvoja cestovného ruchu Slovenskej republiky predstavuje jeden z koncepčných nástrojov majúcich za cieľ rozvoj príslušného odvetvia, v tomto prípade cestovného ruchu v stanovenom časovom horizonte.

Ciele a dôvody vypracovania stratégie

Stratégia rozvoja cestovného ruchu Slovenskej republiky si kladie za cieľ navrhnúť riešenie nosných, základných otázok postavenia a rozvoja cestovného ruchu na Slovensku v časovom horizonte do roku 2013. Zámerom je preto pokrytie tohto časového obdobia rokov 2007 – 2013 v súlade s plánovacím obdobím v Európskej únii.

Stratégia vychádza z aktualizácie komplexného rozpracovania cieľov programového vyhlásenia vlády Slovenskej republiky, nadväzuje na Národný program rozvoja cestovného ruchu v SR, Regionalizáciu cestovného ruchu v SR a ďalšie dokumenty, ktoré sa týkajú tejto sféry národného hospodárstva.

Dôvodom na spracovanie stratégie je potreba vymedziť víziu postavenia a významu cestovného ruchu v našom národnom hospodárstve s časovým horizontom siahajúcim až na koniec plánovacieho obdobia rokov 2007 - 2013, stanoviť ciele, ktoré chceme dosiahnuť a prijať konkrétne úlohy a opatrenia, ktoré nás priblížia k týmto cieľom.

Stratégia rozvoja cestovného ruchu bude predstavovať jeden zo základných východiskových dokumentov prezentujúcich cestovný ruch ako jednu z rozvojových priorít v ekonomike Slovenska na obdobie nasledujúcich niekoľkých rokov.

Z nej sa budú odvíjať čiastkové koncepcie rozvoja spracované priebežne na kratšie časové obdobia 2-3 rokov, ktoré budú hodnotiť dosiahnutý pokrok a aktualizovať nové úlohy na realizáciu vytýčených cieľov.

Stratégia rozvoja cestovného ruchu bude slúžiť všetkým riadiacim orgánom na najrôznejších úrovniach pri uplatňovaní ich rozhodovacej a koordinačnej právomoci vo vzťahu ku štruktúram cestovného ruchu v procese presadzovania ich zámerov v tejto oblasti ľudskej činnosti.

Slovensko je v súčasnosti v zaostávajúcej pozícii v rámci európskeho cestovného ruchu. Význam cestovného ruchu u nás je značne podcenený, stáva sa, že časť verejnosti ho považuje za zbytočný, dokonca škodlivý jav. Prestíž odborníkov cestovného ruchu je dosť nízka. Chýba legislatívna norma o cestovnom ruchu, ktorá by upravila základné definície a vymedzila organizačnú štruktúru a význam cestovného ruchu v národnom hospodárstve. Absentujú pravidlá pre riadenie, koordináciu a stanovenie zodpovednosti pre jednotlivých aktérov pôsobiacich v oblasti cestovného ruchu. Nedostatkom je aj nedodržiavanie niektorých legislatívnych noriem zo strany niektorých subjektov (sprievodcovská činnosť bez oprávnenia, ubytovanie v súkromí „načierno“, nedodržiavanie podmienok na zatriedovanie ubytovacích zariadení, predaj tovaru nejasného pôvodu, prevádzkovanie nepoistených cestovných kancelárií a podobne). Absencia stratégie hospodárskej politiky a na ňu nadväzujúcej politiky cestovného ruchu sa stali príčinou, že v záplave operatívnych rozhodnutí niektoré orgány štátnej správy i samosprávy zatiaľ ešte nedocenili význam cestovného ruchu pre rozvoj hospodárstva.

Cestovný ruch je medzirezortným odvetvím, ktoré priamo zasahuje do sféry hospodárstva, priemyslu, obchodu a služieb, financií, dopravy, regionálneho rozvoja, kultúry, zdravotníctva, vzdelávania, športu, ochrany životného prostredia, lesného a vodného hospodárstva, pôdohospodárstva, zamestnanosti, vytvárania nových pracovných miest a pôsobnosti samospráv. Pre cestovný ruch je typické, že kým väčšina iných odvetví sa zaoberá relatívne úzkym segmentom svojej pôsobnosti po vertikálnej osi, charakter cestovného ruchu je taký, že spája aj rôzne odvetvia po horizontálnej osi. Zahrňuje teda viaceré problémy, ktoré možno riešiť len spoluprácou na medzirezortnej úrovni. Táto spolupráca v súčasnosti nie je postačujúca.

Rozvoj cestovného ruchu na Slovensku je v posledných rokoch chaotický, nekoordinovaný, roztrieštený a bez strategického smerovania. To je hlavná príčina jeho nestabilného vývoja z hľadiska štatistických ukazovateľov na národohospodárskej úrovni, sprevádzaného stagnáciou na regionálnej úrovni a neistotou podnikateľského prostredia. Chýbajúca stratégia, nerozvinuté marketingové aktivity, nie vždy úspešná privatizácia a nekvalita služieb v rozhodujúcej miere ovplyvnili súčasný stav cestovného ruchu. Rozdrobenosť producentov služieb má za následok nechotu a neschopnosť spolupracovať na tvorbe ucelených produktov (balíkov služieb) v cieľových miestach. Časté zmeny rozhodujúcich hospodárskych zákonov komplikujú podnikateľské aktivity. Ak sa nepodarí prijať legislatívnu úpravu definujúcu dostatočné kompetencie a finančné zdroje na podporu rozvoja cestovného ruchu na úrovni štátu, regiónov, miest, obcí a podnikov pri ich činnosti a združovaní, potom k rozvoju cestovného ruchu na Slovensku nedôjde.

Slovensko sa ocitlo v zložitej situácii na medzinárodnom trhu cestovného ruchu. Na jednej strane tu existuje dostatočný potenciál pre rozvoj cestovného ruchu na strane primárnej i sekundárnej ponuky, na druhej strane tento potenciál väčšinou nemožno využiť ako produkt. V týchto podmienkach cestovný ruch na Slovensku nemôže byť odvetvím s rozhodujúcim vplyvom na posilnenie výkonnosti

hospodárstva, môže však významne napomôcť pri zvyšovaní tvorby hodnôt, znižovaní nezamestnanosti a vyrovnávaní medziregionálnych rozdielov.

Rozvoj cestovného ruchu všade vo svete silne ovplyvňuje verejný sektor. Úspešnosť jednotlivých aktivít závisí od lepšej súdržnosti jednotlivých partnerov, lepšej podpory zo strany štátu a schopnosti prispôbiť sa meniacim podmienkam.

Cestovný ruch nepatrí medzi tie odvetvia, ktoré sa v minulosti podieľali na zlých úveroch v bankách, na druhej strane má vysokú pridanú hodnotu, čo nie je pre súčasnú štruktúru vývozu charakteristické. Podniky cestovného ruchu sú často nútené svoje záväzky uhrádzať vopred v hotovosti, a tak sa ani nepodieľajú na enormnom náraste zadlženosti medzi podnikmi, ani na vysokom objeme rizikových úverov.

Načrtnutie riešenia týchto, ale aj ďalších nespomenutých problémov si kladie za cieľ predkladaná stratégia. Pochopenie prínosu cestovného ruchu pre ekonomiku našej krajiny a stanovenie jasného postupu na odstránenie nedostatkov môže prispieť k výraznejšiemu zhodnoteniu turistickej ponuky Slovenska na medzinárodnom trhu, k väčšiemu prínosu pri tvorbe hrubého domáceho produktu a ku skvalitneniu životnej úrovne všetkých tých, ktorí sa na tejto činnosti podieľajú. Hodnotenie stavu turizmu

Z hodnotenia súčasného stavu aktívneho zahraničného cestovného ruchu (AZCR) SR je zrejmé, že neexistuje žiadny objektívny dôvod na to, aby Slovensko nemohlo dosahovať relatívne porovnateľné výkony v cestovnom ruchu ako naši susedia – Česko, Poľsko či Maďarsko. Porovnanie niektorých ukazovateľov za rok 2004 v nasledujúcej tabuľke ilustruje postavenie Slovenska medzi našimi susedmi.

2004	Výdavky zo ŠR na propagáciu krajiny v mil. USD	Príjmy z aktívneho CR v mld. USD	Počet prenocovaní cudzincov v mil.	Počet zahraničných zastúpení marketingovej agentúry
Slovensko	3,0	0,9	4,6	6
Česko	9,5	4,2	18,9	29
Poľsko	9,3	5,8	9,3	13
Maďarsko	35,2	4,1	10,3	26

Zdroj: WTO

Ak teda aktívny zahraničný cestovný ruch je v susedných krajinách významným zdrojom devízových príjmov, je to pozitívny dôsledok nielen kvality a štruktúry poskytovaných služieb cestovného ruchu, ale v nemalej miere aj väčšieho objemu finančných prostriedkov vyčlenených na štátnu propagáciu cestovného ruchu. Stále významnejšiu úlohu v rozvoji cestovného ruchu, najmä vidieckeho, majú mimovládne organizácie ako sú občianske združenia (časť združení cestovného ruchu), neziskové organizácie poskytujúce verejno-prospešné služby, nadácie podporujúce rôzne projekty rozvoja, vzdelávacie aktivity, projekty ochrany prírodného prostredia, projekty na záchranu kultúrneho dedičstva ako aj ďalšie mimovládne organizácie orientované na poradenskú a výchovnú činnosť v súvislosti s rozvojom cestovného ruchu.

V podnikateľskej sfére cestovného ruchu existuje rozvinuté konkurenčné prostredie prevažne malých a ekonomicky slabých podnikov poskytujúcich predovšetkým ubytovacie a stravovacie služby. Neexistujú žiadne väčšie spoločnosti, ktoré by plnili funkcie trhového vodcu z hľadiska kvality a inovácie služieb a zlepšovania obrazu krajiny v zahraničí.

U cestovných kancelárií a cestovných agentúr prevláda ich výrazná orientácia na pasívny zahraničný cestovný ruch, teda na vycestovanie našich občanov do zahraničia. Bude preto potrebné v budúcnosti motivovať tieto subjekty tak, aby sa viac orientovali na aktívny zahraničný cestovný ruch i domáci cestovný ruch. Podporované by mali byť predovšetkým prostredníctvom štátnej propagácie a prezentácie Slovenska doma i v zahraničí.

Jedným z ťažiskových problémov slovenských hotelov je ich nízka celoročná vyťaženosť. Pružnejšou cenovou politikou a marketingovými akciami v medzisezónne sa môžu prilákať ďalší návštevníci. Rozširovaním ponuky doplnkových služieb a služieb na trávenie voľného času sa dá zvýšiť ich obsadenie. Pokročilo sa v zlepšovaní kvality ich materiálo-technickej základne, viac treba dbať o slovenskú a medzinárodnú gastronómiu, výrobu a predaj jedál v súlade so zásadami racionálnej a zdravej výživy. U slovenských hotelov zatiaľ prevláda absencia medzinárodných štandardov, marketingových aktivít, koncepcií a stratégií. Len veľmi málo hotelov na Slovensku patrí k zahraničným hotelovým sieťam alebo má zahraničný manažment.

V cestovnom ruchu, v porovnaní s ostatnými odvetviami, sa veľmi ťažko uplatňujú systémy riadenia kvality. Význam kvality a jej riadenie najsilnejšie preniklo do priemyselných odvetví, postupne sa uplatňuje i v službách. V podmienkach cestovného ruchu iba Slovenský zväz vidieckej turistiky už viac rokov udeľuje znak kvality pre zariadenia vidieckej turistiky a agroturistiky. Systém vychádza z dlhoročných skúseností štátov EÚ, nie je však akreditovaný. V súčasnosti sa tento systém aktualizuje.

Ponuka Slovenska na trhu aktívneho zahraničného cestovného ruchu (AZCR) sa málo odlišuje od ponuky okolitých krajín. Pre orientáciu ponuky je pritom dôležité poznať, aký je dopyt cieľových skupín návštevníkov po jednotlivých atraktivitách. Dopyt návštevníkov prichádzajúcich na Slovensko sa orientuje najmä na rekreačný pobyt na horách (29 %), zimné športy (22 %, v zime na prvom mieste so záujmom až 47 %), návštevu rodiny, resp. známych a pobyt pri vode (obe po 11 %). Tieto tri preferencie záujmu zahraničných návštevníkov spolu tvoria až 72 % celkového dopytu. Nasledujú okružné cesty a pobyt v kúpeľoch. Všetky ostatné druhy cestovného ruchu sa z hľadiska ich záujmu ocitli pod hranicou 5 %. Najmenší záujem prejavili návštevníci o nákupnú turistiku.

Záujem zahraničných návštevníkov o jednotlivé druhy cestovného ruchu na Slovensku možno charakterizovať prostredníctvom tabuľky:

predmet záujmu	zima	leto	jeseň	2004
zimné športy	29,3	16,0	18,0	19,6
rekreačný pobyt na horách	13,0	18,7	17,8	17,1
rekreačný pobyt pri vode (termálne kúpaliská, vodné plochy)	9,5	18,1	9,9	12,0
návšteva rodiny, známych	10,3	8,7	10,6	10,0
mestské kultúrno-historické pobyty	5,4	9,8	8,7	8,4
nákupná turistika	6,5	6,2	8,2	7,4
iba tranzit	8,7	6,9	7,0	7,3
pobyt v kúpeľoch	5,2	3,2	8,1	6,3

okružné cesty (za poznávaním prírody, kultúry a histórie)	4,2	5,7	5,3	5,2
vidiecka turistika	2,3	2,5	2,6	2,5
neuvažujem o ďalšej návšteve Slovenska	5,6	4,2	3,8	4,2

Zdroj: štatistický prieskum

Domáci cestovný ruch (DCR) spolu s aktívnym zahraničným cestovným ruchom je zdrojom tvorby hrubého domáceho produktu, vytvára pracovné príležitosti a je akcelerátorom regionálneho rozvoja s multiplikačným vplyvom na činnosť nadväzných odvetví. V hospodársky vyspelých štátoch sa domáci cestovný ruch stal základom rozvoja ich zahraničného cestovného ruchu. Ak by na Slovensku existovala dostatočne konkurencieschopná ponuka v domácom cestovnom ruchu, bolo by možné vplývať na čiastočnú zmenu dopytu po pasívnom zahraničnom cestovnom ruchu (PZCR), pretože nemalú časť dopytu by bol schopný absorbovať domáci trh. Z hľadiska vývoja salda cestovného ruchu by to bol nesporný prínos pre slovenskú ekonomiku.

V rámci pasívneho zahraničného cestovného ruchu najviac obyvateľov Slovenska cestovalo do Chorvátska, Grécka, Talianska, Maďarska, Českej republiky, Bulharska, Tuniska, Španielska. Prevládali pobyty na 8 – 14 nocí predovšetkým počas letnej sezóny. Autobusom cestovalo do zahraničia 35,3% dovolenkujúcich, 31,2% využilo súkromné auto, lietadlo 25,4% a vlak 6,2%. Ubytovali sa predovšetkým v zariadeniach hotelového typu a to viac ako 51%, súkromne prenajaté ubytovacie zariadenia využilo 16,6%, súkromne neprenajaté zariadenia 14,4%, kempy 10,7% dovolenkujúcich.

Vízia postavenia cestovného ruchu v roku 2013

- Slovensko je krajinou s dynamicky sa rozvíjajúcim cestovným ruchom, ktorá ponúka širokú paletu produktov a je schopná uspokojiť meniaci sa spotrebiteľský dopyt domácej i zahraničnej klientely.
- Postavenie cestovného ruchu v hospodárstve krajiny je stabilné, široké vrstvy spoločnosti poznajú jeho význam a pozitívny prínos pre štátny rozpočet. Cestovný ruch je tak pre podnikateľov ako aj pre ich zamestnancov prítlačivým sektorom so zárukami existenčnej istoty, rentabilita podnikov sa trvale zlepšuje.
- Cestovnému ruchu sa venuje pozornosť aj na najvyššej úrovni. Na úrovni Národnej rady SR pracuje Výbor cestovného ruchu NR SR, ktorý pokračuje v práci bývalej Komisie pre rozvoj cestovného ruchu v rámci Výboru NR SR pre hospodárstvo, privatizáciu a podnikanie. Výbor zastupuje záujmy cestovného ruchu v zákonodarnom zbore, vykonáva dozor nad zákonným fungovaním tohto odvetvia ekonomiky.
- Legislatívne normy týkajúce sa cestovného ruchu zaručujú dlhodobý stabilný rozvoj odvetvia, vymedzujú organizačnú štruktúru cestovného ruchu, úlohy a kompetencie, stanovujú predpoklady pre tvorbu zdrojov a rozpočtové financovanie odvetvia, riešia ochranu spotrebiteľa v cestovnom ruchu. Deklarujú kritériá a povinnosti pre trvalo udržateľný rozvoj cestovného ruchu. Vymedzujú kontrolné mechanizmy a stanovujú sankcie za porušovanie jednotlivých ustanovení.
- Štát má v rámci schválenej koncepcie štátnej politiky rozvoja cestovného ruchu spracovaný program podpory cestovného ruchu. Na základe neho financuje z centrálnych zdrojov strategické plánovanie rozvoja cestovného

ruchu na národnej úrovni, tvorbu priaznivého podnikateľského prostredia, marketing a štátnu propagáciu Slovenska ako turistickej destinácie, vzdelávanie odborníkov pre cestovný ruch, rozvoj ľudských zdrojov, základný výskum, štatistické informácie a rozvoj strategickej infraštruktúry.

- Zdroje financovania a rozhodovacie procesy vznikajú, resp. sa vytvárajú tam, kde sa konkrétna úloha najlepšie dá vyriešiť v zmysle zásady subsidiarity Európskej únie. Stále významnejšiu úlohu v cestovnom ruchu zohrávajú samosprávne inštitúcie, obce a mestá.
- Finančná podpora všetkých rozvojových zámerov spočíva na dôkladných výskumoch a analýzach, pri výbere uchádzačov sa uplatňuje výberové konanie a verejná súťaž, štátne prostriedky sa vynakladajú maximálne efektívne. Podpora je orientovaná na postupné dobudovanie už existujúcich stredísk cestovného ruchu a budovanie nových stredísk cestovného ruchu v tých oblastiach, ktoré majú pre danú formu cestovného ruchu vhodné podmienky. Veľké celoštátne projekty podporuje štát z centrálnych zdrojov, regionálne projekty podporujú regióny z vlastných prostriedkov stanovených legislatívnymi normami o cestovnom ruchu.
- Vytvorená a stabilizovaná je organizačná štruktúra cestovného ruchu od obce a mikroregiónu cez región až po vyšší územný celok a štát, jasná je medzi nimi deľba práce a koordinácia a fungujú všetky regionálne štruktúry. V cieľových miestach a regiónoch sú spracované plány rozvoja cestovného ruchu.
- Pravidelná komunikácia medzi jednotlivými záujmovými sférami podnikateľov a riadiacich štruktúr na miestnej, regionálnej a celoštátnej úrovni prispieva ku konštruktívnemu dialógu a spoločnému riešeniu aktuálnych problémov.
- Koexistencia medzi záujmami štátu na úseku ochrany prírody a krajiny a záujmami trvalo udržateľného rozvoja cestovného ruchu je vyriešená zásadným spôsobom. Slovensko má zachovaný prírodný potenciál, flóru a faunu, pre pobyty ponúka zdravé prostredie s vysokým stupňom ochrany prírody a krajiny.
- Príjmy z aktívneho cestovného ruchu rastú rýchlejšie ako počet návštevníkov, čo je výsledkom orientácie na vyššiu kvalitu a efektívnosť ako aj získania nových lukratívnych trhov so solventnejšou klientelou. Ekologické zaťaženie krajiny vplyvom aktivít cestovného ruchu nerastie, čím sa prispieva k ekologicky únosnému rozvoju cestovného ruchu nie na báze masovosti ale na báze rastúcej kvality.
- Zamestnanci v cestovnom ruchu disponujú takým vzdelaním a odbornou kvalifikáciou, že môžu poskytovať profesionálne služby aj náročnej klientele. Trvale sa celoživotne vzdelávajú a zdokonaľujú vo svojej profesii. Rozvinutá je intenzívna poradenská činnosť pre podnikateľov.

Definovanie rozvojovej stratégie, hlavné aspekty rozvoja

Cestovný ruch na území celého Slovenska musí byť pripravený na inovačné trendy, na rýchle reagovanie ponuky na dopyt klientov, lebo len tak si zachová schopnosť konkurencie na trhoch cestovného ruchu. Jeho produkty sa musia dať odlíšiť od produktov okolitých krajín, aby si Slovensko zachovalo jedinečnosť svojho turistického produktu. Preto sa musia vyformovať a prednostne rozvíjať tie produkty, ktoré sú príťažlivé, žiadané a dobre predajné na našich zdrojových trhoch. Úlohou bude hľadať a nájsť také nepokryté ale i nové segmenty na zahraničných trhoch, aby sa ich spoznanie využilo na prípravu a predaj turistických produktov Slovenska.

Na trhu domáceho cestovného ruchu treba venovať pozornosť inovácii ponúkaného produktu. Dôkazom nezájmu o rozvoj domáceho cestovného ruchu na rôznych príjmových úrovniach je zatiaľ až 70% podiel dovolenkárov, ktorí uprednostňujú dovolenku pri mori pred dovolenkou na Slovensku. Len malý počet cestovných kancelárií sa venuje organizovaniu pobytov v rámci DCR a AZCR. Väčšina z nich vyváža našich turistov do zahraničia (PZCR). Tento trend treba zmeniť v prospech zvýšenia počtu dovolenkárov tráviacich svoju dovolenku na Slovensku.

Rozvoj produktov sa musí realizovať na dvoch úrovniach – centrálnej a regionálnej. Úlohou centra je podporovať tie formy cestovného ruchu a jeho produkty, ktoré sú z hľadiska podpory zahraničnej návštevnosti krajiny prioritné. Produkt cestovného ruchu má však predovšetkým regionálny charakter. Úlohou regiónov bude rozvíjať tie produkty, pre ktorých ponuku a predaj majú najlepšie podmienky.

Ťažiskovými formami cestovného ruchu, pre ktoré má Slovensko najlepšie predpoklady a ktoré treba v priebehu najbližších rokov prednostne podporovať, rozvíjať a skvalitňovať, sú:

- mestský a kultúrny cestovný ruch
- kúpeľný a zdravotný cestovný ruch
- zimný cestovný ruch a zimné športy
- letná turistika a pobyty pri vode
- vidiecka turistika

V rámci týchto foriem pôjde o ponuku jednotlivých mestských celkov a osídlení (napr. 18 mestských pamiatkových rezervácií) v pôvodnej podobe s ich architektúrou, kultúrou, históriou, zvykmi, folklórom, remeslami, gastronómiou, ktoré nás odlišujú od nášho okolia a robia Slovensko jedinečným. Osobitný význam budú mať rôzne kultúrne podujatia, festivaly, jarmoky a predstavenie kultúrneho a prírodného svetového dedičstva Slovenska. Množstvo hradov a zámkov s ich potenciálom využitia pre cestovný ruch dáva šancu využiť ich po rekonštrukcii a modernizácii na kultúrne a ubytovacie zariadenia.

Tvorba produktov cestovného ruchu sa musí preniesť predovšetkým do regiónov, kde najmä miestne a regionálne združenia v spolupráci s podnikateľskými subjektami sú hlavnými nositeľmi tejto úlohy. Ich úlohou bude budovanie tematických ciest, náučných chodníkov v spolupráci s pracovníkmi z oblasti ochrany prírody a krajiny, ako aj ponuka a predaj výrobkov tradičných remesiel v turisticky navštevovaných oblastiach. V rámci regiónov a v mestských aglomeráciách bude účelná distribúcia tzv. turistických kariet, ktoré budú turistov oprávňovať na čerpanie zliav pri zakúpení rôznych druhov služieb alebo výrobkov. Využívanie tohto systému bude spočívať na podnikateľskej báze, iniciovanie ich zavedenia bude však úlohou miestnych a regionálnych orgánov cestovného ruchu.

Prírodné bohatstvo na termálne pramene a početnosť liečebných kúpeľov dáva Slovensku šancu prilákať k nám klientelu, ktorá vyhľadáva zdravie, oddych a rehabilitáciu osobitne pre každú cieľovú skupinu. Nový celosvetový trend fitness – wellness pobytov je popri tradičných kúpeľných službách výzvou na prípravu nových produktov pre klientov všetkých vekových kategórií. Kúpele treba čo najskôr modernizovať a v zahraničí intenzívne propagovať. V kúpeľnom cestovnom ruchu možno aj najnižšie investície zhodnotiť maximálne efektívne a s vysokým ziskom.

Zimný cestovný ruch a zimné športy sú pre Slovensko nemenej dôležitými formami, pre ktoré má naša krajina veľmi dobré prírodné podmienky. Lyžiarske strediská musia garantovať pre pobytovú klientelu dostatok snehu. Preto umelé

zasnežovanie bude mať z hľadiska udržania návštevnosti zimných stredísk a predlžovania sezóny rastúci význam pri rešpektovaní únosnosti životného prostredia, najmä hydrologických podmienok a ochrany prírody. Orientovať sa treba hlavne na hostí z tých krajín, kde nie sú veľké možnosti na lyžiarske vyžitie a ich obyvatelia až na výnimky väčšinou nepatria ani do kategórie náročných lyžiarov (Maďarsko, Poľsko, Česko, Rusko, Ukrajina, Chorvátsko, Lotyšsko, Litva, Estónsko, Bulharsko a Rumunsko). Týmto cieľovým skupinám treba pripraviť komplexnú ponuku kapacít, služieb a športovej vybavenosti, aby podporila trvalú a opakovanú návštevnosť.

Letná turistika a pobyty pri vode majú v našich klimatických a geografických pomeroch dobré podmienky pre rozvoj. O termálne kúpaliská, nové aquaparky, voľné vodné plochy, jazerá, priehrady a rieky je narastajúci záujem zo strany domácej i zahraničnej klientely. Najmä zariadenia s celoročným využitím môžu v značnej miere prispieť k zníženiu zatiaľ výraznej sezónnosti, k vyššiemu využívaniu lôžkovej kapacity, k predĺženiu letnej sezóny a stabilizácii zamestnancov v nových profesiách.

Rozvoj vidieckeho cestovného ruchu a v rámci neho aj agroturistiky dáva možnosť využiť veľký potenciál slovenského vidieka pre ponuku produktov účastníkom cestovného ruchu. Okrem ponuky ubytovacích kapacít to bude pobyt na gazdovskom dvore, so zachovanou typicky vidieckou architektúrou, rôzna rekreačná činnosť pri poľnohospodárskych prácach, zber úrody či lesných plodín, štúdium folklóru a miestnych zvyklostí, atď. Nemaľý je význam vidieckej turistiky a agroturistiky pre stabilizáciu a ekonomické zabezpečenie vidieckeho obyvateľstva, ktoré sa rozhodne pre takéto podnikanie, čo môže mať priaznivý vplyv na čiastočné zníženie vysokej nezamestnanosti v niektorých regiónoch Slovenska.

Veľký význam bude mať rozvíjajúci sa ekoturizmus, ktorý naplní naše zámery v oblasti trvalo udržateľného rozvoja cestovného ruchu v súlade s trendmi v EÚ. Budovanie cyklistických chodníkov, kempingových plôch, poľovníckych revírov, tematických parkov bude musieť zohľadňovať aktuálne obmedzenia vyplývajúce zo stanovených hraníc únosnosti územia pre danú formu cestovného ruchu. Návštevník musí byť vychovávaný a pripravený na šetrný pobyt a pohyb v prírode.

U väčšiny produktov slovenského cestovného ruchu je výrazná sezónnosť – stále máme málo atrakcií na predĺženie sezónnosti, hlavné sezóny sú krátke, čo prevádzkovateľov núti k snahe o maximalizáciu ziskov za krátke sezónne obdobie. Podnikatelia musia hľadať a nájsť možnosti a spôsoby na predĺženie hlavných sezón a optimálnejšie rozloženie dopytu do ostatných častí roka. Sofistikovanú príležitosť pre celoročné využitie predstavuje kongresový cestovný ruch. Tento si však vyžaduje nielen kvalitu ponúkaných a poskytovaných služieb, ale aj ich oveľa širší sortiment. Vzhľadom na náročnosť kongresového cestovného ruchu najmä na materiálno-technickú základňu je možné v podmienkach Slovenska zatiaľ využívať aj jeho nižšiu formu, tzv. konferenčný cestovný ruch.

Trhy - Pre Slovensko je zatiaľ z hľadiska aktívneho zahraničného cestovného ruchu významných len niekoľko rozhodujúcich trhov. Tradične sú to Česko, Maďarsko, Poľsko, Nemecko, Rusko, Ukrajina. Postupne rastúci podiel na návštevnosti Slovenska zaznamenajú ďalšie krajiny, ako sú Holandsko, Francúzsko, Rakúsko, Taliansko, Veľká Británia, Španielsko, Bielorusko, Estónsko, Lotyšsko, Litva, ale aj Chorvátsko, Bulharsko, Rumunsko. Medzi perspektívne krajiny z hľadiska aktívneho zahraničného cestovného ruchu budú patriť určite aj škandinávské krajiny, najmä Fínsko. Vysoký potenciál pre príchod návštevníkov majú USA, Čína a Izrael. Pritom pre tieto trhy nie sme z ich hľadiska na prvom mieste, ale skôr ako krajina druhej, resp. tretej dovolenky.

Pôsobenie voči zahraničným trhom musí byť viacúrovňové a dôsledne koordinované. Nezastupiteľná je úloha SACR ako marketingovej a propagačnej agentúry pôsobiacej na domacom i zahraničných trhoch. Prostredníctvom zastúpení SACR treba pravidelne organizovať analýzu dopytu v hlavných vysielacích krajinách a na základe jej výsledkov prijímať opatrenia na ponuku produktov, po ktorých je najväčší dopyt.

Slovensku sa nedarí získavať nové trhy a je závislé najmä od tradičných vysielajúcich štátov. Existujúci trh sa teda už viacero rokov rozdeľuje medzi tie isté štáty. V prípade neočakávaného úbytku hostí z ktoréhokoľvek štátu predstavujúceho pre Slovensko kľúčový vysielajúci trh môže dôjsť k vážnym problémom. Napr. počas zimy 2003/2004 to bol výpadok poľskej klientely na našich horách. V spolupráci so susednými krajinami v rámci stredo európskeho priestoru treba preto vyvíjať iniciatívu aj na získavanie novej klientely najmä z Číny, USA, Izraela, Kanady, Japonska, Brazílie, Indie a Austrálie. Slovensko sa pri rozvíjaní trhu z hľadiska cieľov aktívneho zahraničného cestovného ruchu bude musieť v niektorých aktivitách napojiť na trhové ciele EÚ na území mimo EÚ.

Obce, mestá, regióny

V obciach a mestách pôjde o vybudovanie kvalitných, dobre udržiavaných a medzinárodným štandardom zodpovedajúcich ubytovacích a stravovacích zariadení s dostatočnou kapacitou a štruktúrou, s komplexom doplnkových služieb, ktorými musí disponovať každá lokalita, obec, mesto a stredisko, ak sa má stať súčasťou trhu cestovného ruchu. Postupne sa budú spájať aktivity viacerých obcí. Spoločným postupom a plánovaným marketingom dosiahnu obce niekoľkonásobne vyššiu efektívnosť v získavaní turistov, ako pri izolovaných krokoch každej zo zúčastnených obcí. Spojením finančných prostriedkov obcí možno založiť miestne združenia cestovného ruchu a vytvoriť konkurencieschopnú reklamnú kampaň, ktorá pomôže získať väčšie množstvo návštevníkov aj z väčších vzdialeností.

Úlohou regiónov bude v úzkej spolupráci so SACR pôsobiť na zahraničných trhoch. Zahraničie by samostatný región nevedelo odlišiť od ostatných regiónov, keďže územie Slovenska je pomerne malé. Marketing miestnych a regionálnych združení musí byť zosúladený s marketingom SACR, aby sa odlišnosť každého regiónu pri jeho prezentácii v zahraničí týmto spôsobom zvýraznila.

Regionálna politika cestovného ruchu musí prispieť k harmonickému a vyváženému rozvoju jednotlivých regiónov v cestovnom ruchu a k hospodárskemu a sociálnemu rozvoju, najmä pokiaľ ide o aktivizáciu nedostatočne využívaného geografického a ľudského potenciálu. V územiach, kde dochádza k významným stretom záujmov v krajine bude treba spracovať krajinno-ekologický plán na základe rozboru podmienok územia s cieľom stanoviť krajinno-ekologické limity územia a zosúladiť priestorové požiadavky hospodárskych a iných činností v krajine s krajinno-ekologickými podmienkami. Výstupom bude návrh najvhodnejšieho spôsobu využívania územia. Krajinno-ekologický plán treba využiť ako nástroj na stanovenie environmentálnych kritérií.

Regionálna organizačná štruktúra cestovného ruchu musí byť budovaná zdola, musí mať rozhodovacie kompetencie a vlastné zdroje financovania, aby zúčastnené subjekty boli priamo zainteresované na aktívnej spolupráci s centrom. Z tohto dôvodu je potrebné prijatie zákona o združeniach cestovného ruchu. Ustanovenia tohto zákona by mali vymedziť základný rámec pre združovanie podnikateľov, orgánov miestnej a územnej samosprávy, definovať pre členov motivujúce pravidlá financovania a finančných tokov a usmerniť zriaďovanie spoločných orgánov s dodržaním princípu partnerstva.

Úlohou združení bude nielen tvorba spoločného produktu, ale aj zastupovanie záujmov podnikateľských subjektov, spoločný marketing a tvorba obrazu cestovného ruchu daného územia. V období najbližších rokov sa zvýrazní koordinačná úloha regiónu pri rozvoji podmienok pre cestovný ruch, na zváženie bude založené a spravované regionálneho fondu cestovného ruchu. V budúcom plánovacom období narastie význam regionálneho manažmentu využívania štrukturálnych fondov z EÚ. Regióny sa pripravujú na takúto činnosť v priebehu 3 - 4 rokov.

V rámci združení cestovného ruchu bude vymedzený priestor aj pre turisticko-informačné kancelárie, ktoré budú základnými stavebnými prvkami na vytvorenie celoslovenského jednotného informačného systému cestovného ruchu. Rozvoju regiónu pomôže aj budovanie edukačných environmentálnych infocentier.

Pri územno-samosprávnych orgánoch bude potrebné vytvoriť koordinačné komisie cestovného ruchu a v rámci ich aparátov referáty cestovného ruchu. Po vytvorení podmienok na získavanie finančných zdrojov budú môcť vstupovať aj do štátnej propagácie a marketingu doma i v zahraničí.

Významným dokumentom, ktorý člení územie SR na jednotlivé regióny na základe určenia potenciálu cestovného ruchu v strednodobom horizonte a miery nezamestnanosti, je spracovaná Regionalizácia cestovného ruchu v SR. Ďalším nevyhnutým krokom bude zapracovanie limitov a obmedzení z titulu ochrany prírody a únosnosti prírodného prostredia v jednotlivých regiónoch ako aj iných obmedzení alebo príležitostí zo strany zainteresovaných rezortov. Na základe syntézy zisteného potenciálu cestovného ruchu, miery nezamestnanosti v jednotlivých regiónoch, cieľov ochrany prírody a únosnosti prostredia sa určujú ciele rozvoja cestovného ruchu v jednotlivých regiónoch s akcentom na určenie cieľových kapacít a prioritných aktivít cestovného ruchu. Výsledný dokument treba následne využívať pri umiestňovaní investícií cestovného ruchu na území krajiny, pričom je potrebné vypracovať systém monitoringu a vybrať vhodné indikátory na sledovanie efektivity naplňovania stanovených cieľov a získavania kvalitných podkladov pre ďalšie plánovanie. Vyžaduje to aj naplnenie jedného z dôležitých cieľov Agendy 21 ako aj Národnej stratégie trvalo udržateľného rozvoja v SR za oblasť cestovného ruchu. Na rozvoj cestovného ruchu sa použije ekosystémový prístup.

V regiónoch nebude možné všetok potenciál cestovného ruchu rozvíjať naraz a ani všetky regióny nemožno z hľadiska cestovného ruchu rozvíjať rovnakým tempom. Preto je dôležité, aby sa stanovili priority. Prioritizácia sa bude týkať strednodobého horizontu a vo vzdialenejšej budúcnosti sa bude môcť v závislosti od vývoja meniť. Podpora rozvoja cestovného ruchu v jednotlivých regiónoch by mala mať väzbu na tie aktivity, ktoré v danom regióne vykazujú najvyšší potenciál, sú v súlade s cieľmi ochrany prírody a únosnosťou prostredia, a zároveň je reálny predpoklad dostatočného dopytu zo strany návštevníkov.

Komunikácia a distribúcia

Vzájomná komunikácia medzi poskytovateľmi všetkých druhov služieb v rámci jedného cieľového miesta je nevyhnutnosťou. Subjekty musia poznať, že cieľom spolupráce nie je tvorba prekážok pre prácu toho druhého, odkrývanie ich obchodného tajomstva, ale spoločné vystupovanie a prezentácia na trhu, spoločná tvorba a predaj konečného produktu. Táto úloha bude mimoriadne významná pri pôsobení miestnych a regionálnych orgánov cestovného ruchu, ale vyžaduje si aj pozitívny prístup a ochotu spolupracovať zo strany poskytovateľov služieb. Jednotlivé prvky komplexnej ponuky musia byť zladené do jedného celku, aby produkt našiel svoju cestu ku konečnému spotrebiteľovi.

Dôležitým prvkom pre všetky subjekty cestovného ruchu je využívanie internetu. Týka sa to najmä poskytovateľov služieb, ktorí po počiatočnej fáze propagácie svojich služieb budú využívať svoju prítomnosť na webových stránkach najmä na rezerváciu, priamy predaj a on-line transakcie. Využitie internetu ako promočného prostriedku je potrebné aj pre riadiace štruktúry na všetkých úrovniach. Internetová propagácia a marketing zásadne ovplyvnia komunikáciu medzi subjektmi navzájom ale aj medzi poskytovateľom a užívateľom služby.

Pri distribúcii produktov smerom do zahraničia bude patriť nezastupiteľná úloha Slovenskej agentúre pre cestovný ruch. Jej marketingové aktivity musia byť prepracované a pravidelne aktualizované. Edičná a vydavateľská činnosť na úseku propagačných prostriedkov a každoročná účasť na výstavách a veľtrhoch musia byť koordinované s regiónmi a cieľovými miestami. Súčasné zahraničné zastúpenia SACR v Prahe, Berlíne, Viedni, Amsterdame, Varšave a Moskve treba sústavne dopĺňať o ďalšie. Otvorenie ďalších zahraničných zastúpení SACR treba plánovať v tých krajinách, ktoré majú z hľadiska potenciálu pre nás mimoriadny význam – Budapešť, Brusel, Londýn, Paríž, Rím, New York, Peking a ďalšie.

Aj prostredníctvom zamestnancov obchodno-ekonomických oddelení (OBEO) pri slovenských zastupiteľských úradoch v zahraničí možno poskytovať tamojším záujemcom aktuálne informácie o podmienkach trávania dovolenky na Slovensku, ale možno aj získavať informácie o požiadavkách klientov či touroperátorov pre ich pobyty na Slovensku, ako aj iniciovať kontakty medzi podnikateľskými subjektmi cestovného ruchu.

Distribúcia slovenského produktu cestovného ruchu v rámci krajín V 4 si vyžaduje strategické postupy v podmienkach rastúcej konkurencie na globálnom trhu. Pôjde o spoločnú prezentáciu a ponuku najmä pre zámorské destinácie a tretie trhy, cezhraničnú spoluprácu vrátane regionálnych združení cestovného ruchu, spoločnú produkciu programov o atraktivitách cestovného ruchu, vypracovanie spoločných marketingových plánov a o spoluprácu asociácií cestovného ruchu na národnej i regionálnej úrovni.

Prístupy k cenovej politike

Domáci hostia v posledných rokoch presúvajú svoj dopyt do jednoduchších ubytovacích zariadení nižších kategórií a tried. Hlavnou príčinou je nízka solventnosť slovenskej klientely vyplývajúca z nízkej priemernej mzdy a zmenšujúcej sa strednej vrstvy obyvateľstva, ktorá v minulosti rada cestovala. U zahraničných hostí je tento trend zatiaľ pomalší, ale tiež existuje. Svedčí to o tom, že na Slovensko chodia väčšinou menej nároční zahraniční turisti, u ktorých je hlavným kritériom pri výbere dovolenky cena a ktorí sa uspokojia aj so súčasnou nižšou úrovňou poskytovaných služieb.

Nárast cien za ubytovanie v mnohých oblastiach Slovenska nezodpovedá nízkej kvalite služieb a dlhodobej absencii tvorby balíkov služieb v cieľových miestach. Drahšie ubytovanie sa teda nahrádza lacnejším, čo je v protiklade so strategickým záujmom cestovného ruchu. Následkom sú nepriaznivé efekty na národohospodárskej úrovni v podobe znižovania príjmov z cestovného ruchu.

Zárukou úspešnosti slovenského cestovného ruchu v ostrej medzinárodnej konkurencii bude zachovanie priaznivého pomeru kvality k cene. V budúcnosti už dlhodobý rozvoj cestovného ruchu nesmieme budovať na princípe nízkych cien, aj keď v súčasnosti nám to prináša zisk. Zahraničné poznatky ukazujú, že turistov, ktorí majú so službami zlú skúsenosť, neodrádza ani vyššia cena ale najmä nekvalitná služba, ktorá jej nezodpovedá. V tomto zmysle treba, aby sa zmenili postoje poskytovateľov služieb k cenovej tvorbe.

Cena v cestovnom ruchu môže rásť, ale kvalita musí rásť ešte rýchlejšie. Iba tak si podnikateľské subjekty budú môcť zabezpečiť svoju rozšírenú reprodukciu. Nemalý vplyv bude mať na dosiahnutie úspechu aj veľkosť pridanej hodnoty, lebo nie vždy je možné konkurovať cenovou hladinou.

Ľudské zdroje

Cestovný ruch je odkázaný na živú prácu. Ľudský faktor treba náležite pripraviť na túto činnosť a jeho predpoklady k tomu treba sústavne rozvíjať a zdokonaľovať. K tomu smeruje vzdelávanie nielen tých, ktorí už v cestovnom ruchu pracujú, ale aj tých, ktorí sú ešte mimo neho alebo z rôznych dôvodov si nenašli prácu. Schopnosť cestovného ruchu absorbovať voľné pracovné sily je mimoriadne vysoká a to nielen u zamestnancov s vysokou kvalifikáciou ale aj u takých, ktorých kvalifikácia je ešte pomerne nízka. Pri raste alebo hoci len stagnácii nezamestnanosti v celom národnom hospodárstve je rast počtu zamestnaných v hotelierstve a pohostinstve pri všetkých problémoch cestovného ruchu dôkazom vysokej miery životaschopnosti tohto odvetvia a opodstatnenosti potreby jeho podpory.

Potrebné sú výskumy o možnostiach uplatnenia sa absolventov stredných a vysokých škôl so špecializáciou cestovný ruch, o ich umiestnení v praxi a dosiahnutých výsledkoch. Zatiaľ je bežnou praxou, ale nielen v odvetví cestovného ruchu, že mnohí absolventi stredných odborných a vysokých škôl po skončení štúdií odchádzajú do zahraničia, pretože ich práca je tam lepšie ohodnotená. Prehodnotiť treba sieť stredných odborných škôl, zladzovať študijné plány odborných škôl cestovného ruchu s potrebami praxe, umožňovať rekvalifikáciu skupinám nezamestnaných. Nevyhnutná je koordinácia potrieb praxe so študijnými plánmi škôl všetkých stupňov, aby kvalitné vzdelanie zaručilo kvalitnú pracovnú silu. Veľkú úlohu musia mať v tomto vzdelávaní profesijné zväzy zamestnancov cestovného ruchu. Dôraz treba klásť na vysokú úroveň štandardov a skvalitnenie podnikovej kultúry vo firemnej sfére.

Treba stanoviť nové kritériá na získanie akreditácie pre všetky stredné odborné a vysoké školy, ktoré majú v náplni výchovu a vzdelávanie odborníkov cestovného ruchu v rôznych profesiách. Rýchly nárast počtu takýchto vzdelávacích inštitúcií, často pretransformovaných zo škôl úplne iného typu, v posledných rokoch sprevádza zníženie kvality výučby s negatívnym dosahom na teoretické vedomosti a praktické zručnosti ich absolventov. Učebné texty treba prispôbiť moderným metódam výučby používaným v ostatných krajinách EÚ. Na všetkých úrovniach treba zintenzívniť a skvalitniť výučbu cudzích jazykov a rozšíriť možnosti účasti na zahraničnej praxi.

V mimosezónnom období treba vytvoriť doškoloňovacie kurzy pre všetky tie profesie, ktorých pracovný výkon bezprostredne súvisí s cestovným ruchom, aj keď títo ľudia nie sú zamestnaní priamo v podnikoch cestovného ruchu (členovia policajného zboru – aj slúžiaci na hraničných priechodoch, taxikári, vodiči a sprievodcovia vo verejných dopravných prostriedkoch, pracovníci múzeí a galérií, vyberači vstupného, obsluha parkovísk a iní). Zásadná zmena sa musí dosiahnuť predovšetkým v tých mienkotvorných skupinách zamestnancov cestovného ruchu, ktorí prídu do kontaktu s turistami a na ktorých základe správania si turista urobí obraz o slovenskej pohostinnosti.

V školskom systéme a v masovokomunikačných prostriedkoch treba zlepšovať vzťah obyvateľov k cestovnému ruchom i k turistom, aby chápali význam cestovného ruchu ako jedného zo zdrojov prosperity v obci i regióne, s cieľom naplňania ich hospodárskeho a sociálneho rozvoja ako aj plnenia prioritnej úlohy hospodárskej politiky Slovenskej republiky.

Organizácia a koordinácia

V súčasnosti nejestvuje efektívna organizačná štruktúra cestovného ruchu na Slovensku. Charakteristická je nestabilitou, neprehľadnosťou, neurčito definovanými vzťahmi, kompetenciami a zodpovednosťou, ako aj nedoriešenými zdrojmi na financovanie. Ešte sa nevytvorila taká štruktúra, v ktorej by boli jednoznačné kompetencie, na koho sa treba s nejakým problémom obrátiť, kto je zodpovedný za danú problematiku.

Pre súčasné obdobie je charakteristický celkove nesystémový prístup k otázkam rozvoja cestovného ruchu. Rezorty, ktoré majú na jeho rozvoj vplyv, majú rôznorodé záujmy, cestovný ruch nie je pre ne prioritou. Ťažisko jeho rozvoja je zatiaľ stále len v území, čoho dôkazom je starostlivosť, ktorú mu začínajú venovať finančne slabé miestne samosprávy.

V súčasnosti pri vytváraní štátnej politiky cestovného ruchu sú hlavnými nositeľmi rozhodovacích procesov tieto organizácie a inštitúcie:

- Komisia pre rozvoj cestovného ruchu pri Výbore pre hospodárstvo, privatizáciu a podnikanie NR SR
- Vláda SR
- Ministerstvo hospodárstva SR – sekcia podnikania a CR, odbor cestovného ruchu Slovenská agentúra pre cestovný ruch
- samosprávne kraje – útvary pre cestovný ruch
- regionálne a miestne združenia cestovného ruchu
- mestá a obce.

Presné vymedzenie kompetencií jednotlivých stupňov riadenia a vymedzenie zdrojov financovania cestovného ruchu je predpokladom pre bezporuchový chod celého sektora, v ktorom musia pôsobiť korektné kolegiálne vzťahy. Nová organizačná štruktúra musí definovať riadiace štátne orgány cestovného ruchu, ich prepojenie na podnikateľskú sféru, profesijné zväzy, regionálnu a miestnu samosprávu, obce a mestá, vzťahy smerom k zahraničiu a vzájomné vzťahy medzi sebou.

Na Slovensku nemáme takú inštitúciu, ktorá by pre kvalifikované rozhodovanie riadiacich orgánov pripravovala údaje a podklady v potrebnej kvantite, kvalite a štruktúre, ako je tomu u iných štátoch riadených odvetví. To sa odráža aj v tom, že riadiace orgány cestovného ruchu nedokážu podložiť kvalitnými údajmi také iniciatívy, ktoré sú v ich záujme. Chýba kvalifikovaná výskumná základňa, aby sme lepšie poznali tendencie vývoja cestovného ruchu.

Po presune kompetencií z miestnej štátnej správy na vyššie územné celky a samosprávy sa musí koordinovať činnosť VÚC aj v oblasti cestovného ruchu pravidelnými koordinačnými poradami medzi MH SR, MK SR, Pamiatkovým úradom SR, (resp. jeho krajskými pamiatkovými úradmi), ZMOS - om, SACR a všetkými VÚC. Musí sa zmeniť súčasný stav, kedy ani v krajoch s rozvinutým cestovným ruchom nie je zriadené samostatné oddelenie alebo referát cestovného ruchu, pre cestovný ruch nie je vytvorená osobitná rozpočtová kapitola, a teda na tento účel nie sú vyčlenené ani finančné prostriedky. Nastupujúca fiškálna decentralizácia výrazne zvýši pre samosprávu jej právomoci pri rozhodovaní o smerovaní rozvoja cestovného ruchu, čo by sa malo pozitívne odzrkadliť aj v oblasti jeho financovania.

Treba vytvoriť priestor pre pravidelné konzultácie riadiacich orgánov cestovného ruchu so združeniami spotrebiteľov, aby bola zabezpečená aj spätná väzba v záujme skvalitňovania ochrany spotrebiteľa. Rezort potrebuje od reprezentantov spotrebiteľskej verejnosti rýchle a konkrétne informácie o spotrebiteľských nárokoch a požiadavkách.

Profesijné zväzy a asociácie majú zatiaľ obmedzenú schopnosť presadzovať záujmy svojich členov, ich členská základňa nereprezentuje celú profesijnú základňu, členstvo v nich je dobrovoľné. Profesijné zväzy musia trvale skvalitňovať kritériá na členstvo v nich s cieľom zvyšovať úroveň svojej členskej základne, presviedčať ďalšie podnikateľské subjekty o užitočnosti a potrebe spolčovania sa na profesionálnej báze a dosiahnuť vysokú úroveň kvality celej profesie.

Financovanie

Vychádzajúc zo súčasných kompetencií v oblasti hospodárskeho a sociálneho rozvoja územia, medzinárodných poznatkov a skúseností, ako aj potrieb cestovného ruchu, bude potrebné pre budúce obdobie realizovať taký systém financovania jeho aktivít, ktorý bude predstavovať efektívne využívanie finančných prostriedkov rozhodujúcich participujúcich subjektov podieľajúcich sa na cestovnom ruchu. Týmito subjektmi sú štátna správa, samospráva – samosprávne kraje, obce a mestá a podnikateľské subjekty.

Na financovanie potrieb cestovného ruchu v regiónoch treba mobilizovať viaceré zdroje. Impulzom k tomu je decentralizácia fiškálnej politiky. Samosprávny kraj a miestna samospráva budú už finančne samostatné od štátneho rozpočtu s vlastnými zdrojmi potrebnými na výkon svojich kompetencií, medzi nimi aj na podporu rozvoja cestovného ruchu.

Nie je doriešený systém financovania združení cestovného ruchu a turistických informačných kancelárií, kedy väčšina z nich je závislá od miestnych a regionálnych rozpočtov. Prinášajú síce úžitok aj podnikateľom v cestovnom ruchu, ale tí sa na ich financovaní väčšinou odmietajú podieľať. Turistické informačné kancelárie dnes ešte čiastočne nahrádzajú aj činnosť nefungujúcich alebo neexistujúcich združení cestovného ruchu, pričom by mali byť ich súčasťou. Na ich činnosť by mali prispievať aj miestne a regionálne združenia cestovného ruchu. Pôjde teda o viacúrovňový systém, v ktorom subjekty budú plniť nasledovné úlohy a činnosti: Štátna správa

- vytváranie legislatívnych a koncepčných podmienok na rozvoj cestovného ruchu
- tvorba a realizácia podporných programov a schém štátnej pomoci, vytváranie koncepčných a administratívno-technických podmienok na využívanie štrukturálnych fondov EÚ
- tvorba a realizácia marketingu, štátnej propagácie a prezentácie Slovenska ako krajiny cestovného ruchu
- rozvoj dopravnej infraštruktúry vo svojej pôsobnosti
- ochrana prírody a krajiny v záujme trvalo udržateľného rozvoja cestovného ruchu
- zastupovanie Slovenskej republiky v medzinárodných organizáciách cestovného ruchu (WTO, OECD – výbor pre cestovný ruch, Spoločenstvo podunajských štátov Die Donau)
- realizácia bilaterálnej spolupráce v cestovnom ruchu
- vzdelávanie odborníkov v cestovnom ruchu

Krajská územná samospráva (VÚC)

- tvorba programov a plánov hospodárskeho a sociálneho rozvoja na území samosprávneho kraja vrátane stratégií a koncepcií rozvoja cestovného ruchu
- vypracovanie územných plánov

- realizácia programov regionálneho rozvoja a koordinácia subjektov v súvislosti s týmto rozvojom
- rozvoj dopravnej infraštruktúry vo svojej pôsobnosti
- tvorba vlastných finančných nástrojov na realizáciu aktivít v cestovnom ruchu
- zriaďovanie regionálnych združení cestovného ruchu
- zriaďovanie a prevádzkovanie regionálnych turistických informačných kancelárií
- zosúladovanie aktivít podnikateľských subjektov v rámci svojej pôsobnosti
- inštalácia a údržba informačných a propagačných systémov

Miestna územná samospráva (obce a mestá)

- tvorba plánov hospodárskeho a sociálneho rozvoja na území mesta a obce vrátane stratégií a koncepcií rozvoja cestovného ruchu
- vypracovanie územných plánov
- koordinácia subjektov cestovného ruchu v danom teritóriu
- tvorba vlastných finančných nástrojov na realizáciu aktivít v cestovnom ruchu
- zriaďovanie miestnych združení cestovného ruchu
- zriaďovanie a prevádzkovanie turistických informačných kancelárií
- budovanie infraštruktúry podporujúcej aktivity v cestovnom ruchu (cesty, vodovod, plynofikácia, kanalizácia, verejné sociálne zariadenie, atď.)
- zosúladovanie aktivít podnikateľských subjektov v rámci svojej pôsobnosti
- budovanie a značkovanie turistických chodníkov, cyklotrás, bežeckých tratí, odpočívadiel, informačných a orientačných systémov
- vytváranie podmienok na výchovu miestneho obyvateľstva k cestovnému ruchu ako prvku predstavujúcemu pozitívny vplyv na celkový vývoj obce
- inštalácia a údržba informačných a propagačných systémov

Podnikateľské subjekty

- tvorba produktov a služieb cestovného ruchu na komerčnej báze a ich predaj
- vytváranie partnerstva na zabezpečenie aktivít aj neplatených služieb (informácie)

Plnenie horeuvedených úloh si bude vyžadovať od zainteresovaných subjektov podporu v takejto štruktúre: Štátna správa bude financovať

- podporné programy a schémy štátnej pomoci z prostriedkov fondov EÚ a spolufinancovať ich z prostriedkov štátneho rozpočtu vrátane implementačných agentúr
- propagáciu a marketing Slovenska prostredníctvom Slovenskej agentúry pre cestovný ruch
- členské príspevky Slovenskej republiky v medzinárodných organizáciách cestovného ruchu (WTO, OECD, Spoločenstvo podunajských štátov Die Donau)

- tvorbu strategických, koncepcných, územných i plánovacích dokumentov v oblasti cestovného ruchu prostredníctvom rozpočtových kapitol ústredných orgánov štátnej správy
- prevádzku, rekonštrukciu a modernizáciu zariadení vo vlastníctve štátu, ktoré sú využívané na účely cestovného ruchu (predovšetkým kultúrne zariadenia a kultúrne dedičstvo, ochrana prírodných atraktivít a pod.)
- vzdelávanie a ďalšie zvyšovanie kvalifikácie a odbornej prípravy
- záchranné systémy v zimných i letných strediskách cestovného ruchu v záujme bezpečnosti návštevníkov (horská, vodná, cestná a letecká záchranná služba)
- náhrada za obmedzenie bežného obhospodarovania podľa zákona č. 543/2002 o ochrane prírody a krajiny
- štatistiku a satelitný účet cestovného ruchu

Krajská územná samospráva (VÚC) bude financovať :

- tvorbu programov a plánov hospodárskeho a sociálneho rozvoja na území samosprávneho kraja vrátane stratégií a koncepcií rozvoja cestovného ruchu
- zhotovenie územnej plánovacej dokumentácie
- regionálne združenia cestovného ruchu
- regionálne turistické informačné kancelárie
- prevádzku, rekonštrukciu a modernizáciu zariadení vo vlastníctve samosprávy, ktoré sú využívané na účely cestovného ruchu (predovšetkým kultúrne zariadenia a kultúrne dedičstvo, ochrana prírodných atraktivít, kúpaliská a pod.)
- propagáciu a prezentáciu aktivít a atraktivít cestovného ruchu v príslušnom teritóriu
- projekty cestovného ruchu a rozvojové programy podporované z verejných zdrojov a realizované vlastnými inštitúciami alebo podnikateľskými subjektmi

Miestna územná samospráva (obce a mestá) bude financovať :

- tvorbu plánov hospodárskeho a sociálneho rozvoja na území mesta a obce vrátane stratégií a koncepcií rozvoja cestovného ruchu
- tvorbu územných plánov lokalít a zón
- miestne združenia cestovného ruchu
- turistické informačné kancelárie
- inštaláciu a údržbu dopravných informačných a propagačných systémov
- prevádzku, rekonštrukciu a modernizáciu zariadení vo vlastníctve samosprávy, ktoré sú využívané na účely cestovného ruchu (predovšetkým kultúrne zariadenia a kultúrne dedičstvo, ochrana prírodných atraktivít, kúpaliská a pod.)
- infraštruktúru podporujúcu aktivity v cestovnom ruchu (cesty, vodovod, plynofikácia, kanalizácia, verejné sociálne zariadenie, atď.)
- budovanie a údržbu miestneho orientačného a informačného systému cestovného ruchu, vrátane značenia turistických chodníkov, cyklotrás, náučných chodníkov, odpočívadiel, atď.
- aktivity súvisiace s výchovou miestneho obyvateľstva k cestovnému ruchu

- opatrenia na zlepšenie verejnej hygieny, estetického vzhľadu miest, obcí a ich verejných priestranstiev
- Podnikateľské subjekty budú financovať :
- výstavbu, rekonštrukciu a modernizáciu zariadení slúžiacich na poskytovanie služieb cestovného ruchu
  - združenia cestovného ruchu formou členských príspevkov
  - ďalšie vzdelávanie a zdokonaľovanie profesionálnych schopností vlastných pracovníkov poskytujúcich služby cestovného ruchu
  - propagáciu a prezentáciu vlastných služieb a zariadení cestovného ruchu s využitím ďalších atraktivít v danom regióne
  - zavádzanie systémov kvality
  - partnerstvá pre neplatené služby potrebné pre podnikateľskú činnosť

Štatistika

Štatistika cestovného ruchu zabezpečovaná Štatistickým úradom Slovenskej republiky v posledných rokoch prešla harmonizáciou s nariadeniami EÚ. V súčasnosti možno konštatovať, že štatistika ubytovacích zariadení a pasívneho cestovného ruchu je plne harmonizovaná s požiadavkami nariadenia 57/95 EC – Council Directive on the collection of statistical information in the field of tourism a rozhodnutia 35/99/EC Commission Decision on the procedures for implementing CD 57/95/EC. Údaje z týchto zisťovaní sú pravidelne publikované a zasielané zainteresovaným domácim a medzinárodným orgánom a organizáciám, ako aj do databázy Eurostatu. Ako doplňujúce informácie ŠÚ SR publikuje údaje aj za zahraničný cestovný ruch a za služby v cestovnom ruchu.

Významnou časťou cestovného ruchu je aktívny zahraničný cestovný ruch. Údaje za túto oblasť doteraz zabezpečovala sekcia cestovného ruchu MH SR v nepravidelných intervaloch. Bude potrebné docieľiť pravidelnosť v týchto zisťovaniach, aby sa získali seriózne podklady na vyhodnocovanie výsledkov aktívneho zahraničného cestovného ruchu, pričom treba mať na zreteli aj fakt, že súčasné informácie z hraničnej štatistiky po roku 2007 už nebudú k dispozícii.

Zriadenie satelitného účtu v zmysle uznesenia vlády SR 185/2001 je nevyhnutnosťou. Do vykazovania výkonov cestovného ruchu nestačí len zaraďovať tržby za ubytovanie a stravovanie, patria tam aj výdavky turistov za dopravu, zábavu, nákupy, atď. Potrebné je sledovať aj výdavky vyvolané rozvojom cestovného ruchu, ako sú zvýšené náklady na budovanie infraštruktúry, náklady na zabezpečenie ochrany a obnovy prírody, prípadne náklady na odstraňovanie dôsledkov poškodzovania prírody a pod. a odpočítat ich z príjmov cestovného ruchu. Zriaďovateľom satelitného účtu bude Štatistický úrad Slovenskej republiky.

Cieľom je zabezpečiť plnohodnotné a komplexné vykazovanie štatistických údajov, ktoré sa týkajú počtov návštevníkov Slovenska, príjmov z cestovného ruchu, skúmania dôvodov a motivácie k návšteve Slovenska, použitého dopravného prostriedku, dopadu na prírodné prostredie, kvalitu života miestnych obyvateľov, ako aj iných relevantných údajov.

Strategické ciele rozvoja cestovného ruchu Slovenskej republiky

Hlavnými strategickými cieľmi rozvoja cestovného ruchu na Slovensku sú:

posilnenie postavenia odvetvia cestovného ruchu v národnom hospodárstve

1. rast konkurencieschopnosti odvetvia cestovného ruchu Slovenskej republiky v európskom priestore
2. zvýšenie atraktívnosti Slovenskej republiky ako dovolenkového cieľa
3. rast objemu pobytového cestovného ruchu

4. zlepšenie štruktúry návštevníkov skvalitňovaním poskytovaných služieb

V ďalšej časti uvádzame aktivity, ktoré bude treba vyvinúť v záujme dosiahnutia týchto strategických cieľov, ako aj indikátory dosahu, ktorými sa dá merať, resp. vyčíslieť priblíženie k cieľu alebo jeho dosiahnutie. V prípade, že zo strany zodpovedných orgánov a inštitúcií nedôjde k osvojeniu si a splneniu jednotlivých aktivít, uvádzame ohrozenia, ktoré z toho pre slovenský cestovný ruch vyplývajú. V závere každého cieľa uvádzame aj ďalšie opatrenia, ktorých splnenie môže prispieť k eliminácii ohrození.

STRATEGICKÝ CIEĽ 1:

POSILNENIE POSTAVENIA ODVETVIA CESTOVNÉHO RUCHU V NÁRODNOM HOSPODÁRSTVE

Ohrozenia:

- ak nesprehľadníme zodpovednosť a právomoci jednotlivých riadiacich stupňov na rôznych úrovniach za riadenie cestovného ruchu (obec, región, VÚC, centrum), za konečný stav rozvoja cestovného ruchu bude kritizované len centrum
- ak nevzniknú miestne a regionálne združenia cestovného ruchu, nebude mať kto komplexne vytvárať balíky produktov a umiestňovať ich na trhu cestovného ruchu
- ak bude pretrvávajúť živelnosť v rozvoji cestovného ruchu v regiónoch a cieľových miestach, ak nenastúpime na cestu razantného rozvoja cestovného ruchu a zotrváme na súčasnej úrovni, potom proces rastu bude pomalý a zdĺhavý a Slovensko nebude konkurencieschopné voči svojim susedom
- nefunguje medzirezortná koordinácia cestovného ruchu

Opatrenia na elimináciu ohrození:

- prijať ucelené koncepcie rozvoja cestovného ruchu na všetkých stupňoch riadenia cestovného ruchu, hlavné úlohy zapracovať do Národohospodárskej stratégie na roky 2005 - 2013, sformovať štátnu politiku cestovného ruchu
- na úrovni samosprávnych krajov a regiónov začať so systematickou prípravou koncepcných a rozvojových dokumentov zameraných na rozvoj cestovného ruchu v obciach, cieľových miestach a regiónoch
- z centra metodicky pomáhať samosprávnym krajom pri rozvoji CR na ich územiach, postupne prenášať kompetencie na VÚC
- zabezpečiť, aby sa do stratégií a rozhodovacích procesov dostali overené a pravdivé štatistické čísla a informácie, doviest' štatistiku cestovného ruchu SR na úroveň ostatných štátov EÚ
- legislatívne podporovať miestne a regionálne združenia cestovného ruchu, hľadať systémové možnosti financovania ich vzniku a prevádzkovania
- stanoviť zásady medzirezortnej koordinácie cestovného ruchu

STRATEGICKÝ CIEĽ 2:

RAST KONKURENCIESCHOPNOSTI ODVETVIA CESTOVNÉHO RUCHU SLOVENSKEJ REPUBLIKY V EURÓPSKOM PRIESTORE

Slovensko oproti susedným krajinám získava náskok alebo stráca turistov.

Ohrozenia:

- susedné konkurenčné krajiny masívnejšie finančne podporujú štátnu propagáciu, intenzívne rozvíjajú svoje produkty, oslovujú nové cieľové skupiny
- ak štát neprispieje vyššími čiastkami na propagáciu Slovenska ako cieľovej krajiny cestovného ruchu v zahraničí, aktívny zahraničný cestovný ruch bude

stagnovať bez možností osloviť nové trhy a intenzívnejšie sa starať o už existujúce trhy

- rozdrobením finančných prostriedkov z podporných fondov na veľký počet malých akcií nedosiahneme to, aby bol jednoznačný efekt z využitia týchto prostriedkov a aby sa skompletizovala ponuka daného strediska
- marketingové agentúry susedných krajín majú početnejšie zastúpenia v zahraničí, než má Slovensko, ich marketing je dynamickejší a efektívnejší
- Slovensko má zatiaľ imidž krajiny, v ktorej nie je dostatočne zabezpečený majetok turistov proti krádeži
- ak neprehodnotíme a nespružníme našu konzulárnu prax na udeľovanie víz, nezískame nové veľké potenciálne trhy (Rusko, Ukrajina, Čína)
- stagnuje obnova kúpeľných zariadení a znižuje sa ich obsadenie domácou ale aj zahraničnou klientelou
- v podnikoch cestovného ruchu pretrváva nerovnomerná úroveň a nedostatočná kvalita poskytovaných služieb, ktoré nedosahujú európsku úroveň

Opatrenia na elimináciu ohrození:

- v rámci cezhraničnej spolupráce hľadať nové produkty, nové cieľové skupiny a tvoriť spoločné programy pre návštevníkov z tretích krajín
- osloviť zahraničných partnerov všetkých slovenských rezortov v rámci EÚ s ponukou na konanie ich kultúrnych, politických a spoločenských podujatí na Slovensku
- finančne podporiť menší počet veľkých projektov, čím sa výrazne skvalitní pozícia Slovenska na medzinárodnom trhu cestovného ruchu
- pripraviť sa na akceptovanie európskych direktív týkajúcich sa podnikania v cestovnom ruchu
- prostredníctvom zastúpení SACR zorganizovať výskum trhu v hlavných vysielacích krajinách – Česko, Poľsko, Nemecko, Maďarsko, Holandsko, Rakúsko, Rusko a na základe ich výsledkov prijímať opatrenia na zlepšenie ponuky týchto produktov, po ktorých je najväčší dopyt
- ďalšie zastúpenia SACR prednostne vybudovať v Budapešti, Londýne, Bruseli a v ďalšej etape v Kyjeve, Ríme, pobaltských a v zámorských krajinách.
- podnecovať podnikateľskú sféru k zvyšovaniu kvality poskytovaných služieb, zavádzať certifikáty systémov riadenia kvality v podnikoch služieb cestovného ruchu, udeľovať značky kvality

STRATEGICKÝ CIEĽ 3:

ZVÝŠENIE ATRAKTÍVNOTI SLOVENSKEJ REPUBLIKY AKO DOVOLENKOVÉHO CIEĽA

Ohrozenia:

- susedné konkurenčné krajiny už v súčasnosti viacej pokročili v rekonštrukcii kaštieľov, hradov a zámkov na ubytovacie zariadenia, čo znamená potenciálnu hrozbu, že kvalitná klientela vyhľadávajúca takéto zariadenia bude chodiť do týchto krajín
- nerozvíjať všetky aktivity cestovného ruchu živelne všade, pretože potom z pohľadu postavenia Slovenska na medzinárodnom trhu nepresadíme imidž našej krajiny – t.j. dôvod, prečo sa klient má rozhodnúť pre svoju dovolenku práve na Slovensku a nie niekde inde
- nekoordinovanou prácou na vysielacích trhoch môže dôjsť k postupnému poklesu návštevníkov Slovenska z tradičných vysielacích trhov a k ich odlákaniu do iných konkurenčných destinácií

- krajina, ktorá nemá národný produkt a s ktorou si potenciálny návštevník nespája žiadnu konkrétnu dovolenkovú aktivitu, sa presadzuje na trhu len veľmi ťažko (Rakúsko – zimné športy, Maďarsko – gastronómia, Česko – hrady a zámky, Grécko – slnko a more, Taliansko – historické pamiatky, atď.)

Opatrenia na elimináciu ohrození:

- v súvislosti s postupným rozvojom golfového športu na Slovensku je ideálne spojiť tieto športové aktivity s prebudovaním nevyužitých alebo schátraných historických objektov na hotely vysokého štandardu pre náročných hostí
- pri spracovaní marketingových štúdií za každé stredisko a región cestovného ruchu sústrediť pozornosť najmä na to, v čom je potenciál cestovného ruchu strediska či regiónu najsilnejší a v čom spočíva jeho atraktivita
- zahraničné zastúpenia SACR ako aj zamestnancov OBEO pri zastupiteľských úradoch využiť na prípravu analýz cestovateľských zvyklostí obyvateľov danej krajiny
- atraktivitu Slovenska založiť na zostavení jedného až troch národných produktov, s ktorými bude návštevu krajiny spájať každý zahraničný návštevník

STRATEGICKÝ CIEĽ 4:

RAST OBJEMU POBYTOVÉHO CESTOVNÉHO RUCHU

Ohrozenia:

- zaostávanie za kvalitou a rozsahom ponúkaných služieb cestovného ruchu v okolitých krajinách
- veľká konkurencia alpských zimných stredísk s oveľa vyššou kvalitou služieb v prijateľných cenách
- konkurencia diaľkových a prímorských dovolenkových destinácií
- prudký cenový nárast služieb cestovného ruchu na Slovensku nezodpovedajúci tempu nárastu ich kvality
- slovenské cestovné kancelárie sa nedostatočne orientujú na organizovanie aktívneho zahraničného a domáceho cestovného ruchu
- Slovensko je pre zahraničnú odbornú i cestovateľskú verejnosť stále neznámou krajinou

Opatrenia na elimináciu ohrození:

- trvale zvyšovať rozsah a kvalitu všetkých poskytovaných služieb, predávať kvalitné služby za vynaložené peniaze a rozširovať ich výber pre zákazníka
- stanoviť kvalitatívne štandardy a zaviesť ich vo všetkých zariadeniach a vo všetkých oblastiach vrátane tréningu a vzdelávania zamestnancov
- pravidelne hodnotiť kvalitu vnútornými a vonkajšími kontrolnými mechanizmami
- pripraviť ciele balíky ponuky na vzbudenie záujmu lyžiarov z tých krajín, pre ktoré môže byť ponuka slovenských zimných stredísk zaujímavá aj v pomere kvalita – cena
- ponuku Slovenska sústrediť na pobytový CR, mestský a kultúrny CR, kúpeľníctvo a zdravotný CR, zimné športy a letnú turistiku a vidiecky turizmus
- pracovať s prísne vyselektovanými cieľovými segmentmi potenciálnej klientely na tých trhoch, na ktorých je reálny predaj dovolenkových pobytov na Slovensku
- organizovať viac študijných ciest zahraničných predajcov a novinárov na Slovensko

STRATEGICKÝ CIEĽ 5:

ZLEPŠENIE ŠTRUKTÚRY NÁVŠTEVNÍKOV SKVALITŇOVANÍM POSKYTOVANÝCH SLUŽIEB

Ohrozenia:

- nie je rozvinutá ponuka širokej škály doplnkových služieb na aktivity dovolenkárov vo voľnom čase
- zo Slovenska sa stane krajina tzv. lacnej turistiky, kam budú chodiť len jednotlivci alebo zájazdy z nízkych príjmových skupín s malými nárokmi na kvalitu a rozsah ubytovacích a stravovacích služieb, ktorých pobyty budú znamenať záťaž pre životné prostredie ale finančný efekt z nich pre Slovensko bude nízky
- podceňovanie ľudského faktora a profesionálnej prípravy zamestnancov cestovného ruchu bude znamenať pretrvávanie nekvality a neprofesionálneho prístupu ku klientom
- pretrvávajúci stereotypný prístup k marketingu Slovenskej republiky v zahraničí bude znamenať, že ostaneme naďalej neznámou a pre solventnejších turistov nezaujímavou krajinou

Opatrenia na elimináciu ohrození:

- podnikateľské subjekty podnecovať a motivovať k tvorbe produktov a nových atrakcií, rozvíjať doplnkové služby na vyplnenie voľného času dovolenkárov
- účinne zasahovať (až do odobratia licencie) voči tým prevádzkam a podnikateľom, ktorí porušujú zákony, etiku podnikania, nedodržiavajú miery a váhy, nesprávne účtujú, nekvalitou odrádzajú klientelu od ďalšej návštevy a kazia dobré meno slovenskému cestovnému ruchu
- obmedziť zamestnávanie nekvalifikovanej pracovnej sily najmä v manažmente a obsluhu, zintenzívniť nároky na poradenskú a vzdelávaciu činnosť pre začínajúcich podnikateľov
- spracovať novú koncepciu propagácie Slovenska za podmienky výraznejšej finančnej účasti štátu, VÚC aj regiónov, pripraviť nové marketingové aktivity SACR vrátane zbierania a vyhodnocovania očakávaní zahraničných turistov od návštevy Slovenska a prispôsobovania ponuky týmto očakávaniam.

11.2. Oblasť inštitucionálnej podpory

Národná úroveň - V súvislosti s transponovaním celej potrebnej legislatívy Európskej únie do práva Slovenskej republiky sa stáva kľúčovou otázkou schopnosť garantovať implementáciu *acquis communautaire* a jej vymáhateľnosť. Je preto potrebné posilniť administratívne kapacity v oblasti regionálneho rozvoja s cieľom efektívne využívať programy zo štrukturálnych fondov EÚ.

Regionálny rozvoj je od 1.12.1999 v kompetencii Ministerstva výstavby a regionálneho rozvoja Slovenskej republiky. Ministerstvo spolupracuje s ostatnými ústrednými orgánmi štátnej správy. V roku 1999 bol zriadený orgán pre všeobecnú koordináciu regionálneho rozvoja - Rada vlády SR pre regionálnu politiku pod vedením podpredsedu vlády SR pre ľudské a menšinové práva a regionálny rozvoj. Podpredsedom Rady je minister výstavby a regionálneho rozvoja SR. Medziministerské prepojenie je zabezpečené tiež prostredníctvom Prípravného výboru pre štrukturálne fondy EÚ. Hlavnou úlohou tohto výboru je zabezpečenie úspešnej prípravy Slovenska na efektívne využívanie finančných prostriedkov zo štrukturálnych fondov. Dôležitým inštitútom pôsobiacim v oblasti štrukturálnej regionálnej politiky na Slovensku je Monitorovací výbor pre Rámec podpory spoločenstva. Jeho úlohou je prezentovať verejný záujem o sociálno-ekonomickú

súdržnosť v rámci Slovenskej republiky. Prerokúva a odporúča na schválenie Národný rozvojový plán Slovenskej republiky, regionálne operačné programy a sektorové operačné programy pred ich predložením na rokovanie vlády SR. Ďalej monitoruje plnenie cieľov a priorít týchto plánov a programov. Prerokúva a odporúča vláde SR na schválenie výročných a záverečných správ o plnení určených cieľov a tiež prerokúva návrhy na zmenu obsahu národného plánu a operačných programov. Výbor tvoria zástupcovia štátnej správy, samosprávy, podnikateľskej sféry a neziskového sektora. Môže mať maximálne 50 členov a jeho štruktúra je vytvorená pomerne v zmysle princípu partnerstva a s vyváženou participáciou mužov a žien. Momentálne má 32 členov. Výbor bude doplnený aj o zástupcov samosprávnych krajov (po dvoch z každého samosprávneho kraja). V rámci MVaRR SR bola zriadená 1. júna 2001 **Implementačná agentúra regionálneho rozvoja** (Agentúra na podporu regionálneho rozvoja - v zmysle zákona o podpore regionálneho rozvoja). Pripravuje sa zriadenie "**Manažérskeho, konzultačného a poradenského e-business centra, a.s.**" Centrum prevezme odbornú gesciu za praktické školenie, budovanie a využitie e-business v ekonomike SR, vrátane vydávania a registrovania certifikátov pre bezpečný elektronický obchod. Výsledkom činnosti centra by malo byť zníženie zaostávania firiem voči štátom V4 a EÚ pri využívaní progresívnych e-business technológií a tým vytvorenie podmienok rastu konkurenčnej schopnosti firiem SR voči EÚ a svetu. Ďalej pomáhať firmám pri výbere efektívnych e-business riešení a tieto individuálne prispôbovať na konkrétne podmienky SR. V súčasnosti je v štádiu zrodu. **Krajská úroveň** - Prešovský samosprávny kraj (PSK) má na výkon kompetencií v oblasti regionálneho rozvoja zriadený odbor strategického rozvoja, v rámci ktorého pôsobia referáty analýz, prognóz a programov regionálneho rozvoja, referát manažmentu a cestovného ruchu, referát územného plánovania a dopravy. Za účelom podpory rozvoja regiónov a ich ekonomického oživenia sú na Slovensku vytvorené **odborné inštitúcie**, ktoré sa zaoberajú regionálnym rozvojom ako takým, podporou podnikania a samozrejme aj rozvojom cestovného ruchu. Keďže ide o pomerne značný počet inštitúcií so širokým záberom činnosti, v tejto časti je uvedená len stručná charakteristika týchto inštitúcií, pričom je uvedený kontakt, kde je možné získať viac informácií a ďalšie poznatky o realizovaných a pripravovaných podporných programoch. **Inštitúcie zodpovedné za realizáciu regionálnej politiky a politiky cestovného ruchu**

Slovenská agentúra pre cestovný ruch (SACR) - bola zriadená v r. 1995 s cieľom vykonávať marketing, propagačné a informačné pôsobenie v záujme rozvoja cestovného ruchu Slovenska, vykonávať oficiálne zastúpenie v zahraničí. Základným poslaním agentúry je úsilie o rast aktívneho zahraničného cestovného ruchu z hľadiska počtu účastníkov a ekonomických prínosov, vytváranie pozitívneho imidžu Slovenska v zahraničí ako cieľovej krajiny cestovného ruchu, zvyšovanie účasti obyvateľstva na domácom cestovnom ruchu, poskytovanie marketingových poznatkov zo zahraničia a iných dôležitých informácií subjektom cestovného ruchu, profesijným združeniam a zväzom cestovného ruchu, regiónom, orgánom štátnej správy a samosprávy. SACR svoje poslanie zabezpečuje marketingovou a propagačnou činnosťou doma i v zahraničí, pričom využíva rôzne formy, ako je: - oficiálna účasť a propagácia Slovenska na vybraných výstavách a veľtrhoch cestovného ruchu formou národného stánku Slovenska, - samostatné prezentácie Slovenska ako cieľovej krajiny cestovného ruchu, - workshopy, pracovné stretnutia slovenských a zahraničných podnikateľských subjektov cestovného ruchu, - tlačové konferencie v zahraničí, - distribúcia

informačných a propagačných materiálov,- šírenie informácií prostredníctvom internetu,- spolupráca v medzinárodných organizáciách cestovného ruchu.

SACR na domácom trhu spolupracuje s regiónmi a strediskami cestovného ruchu a tiež s nasledovnými združeniami:

- Slovenská asociácia cestovných kancelárií,- Zväz hotelov a reštaurácií SR,- Asociácia informačných centier Slovenska,
- Združenie lanoviek a vlekov - LAVEX,- Zväz kúpeľov a žriediel SR,- Slovenský zväz vidieckeho turizmu a agroturizmu,- Slovenský cykloklub.

SACR je členom nasledovných medzinárodných organizácií: - ASTA American Society of Travel Agents,- CEETB Central and Eastern Europe Travel Board,- CECTA Central European Countries Travel Association,- ETC European Travel Commission,- RDA Internationaler Bustouristik Verband e.V.

Kontakt: **Slovenská agentúra pre cestovný ruch**Nám. Ľ. Štúra 1974 05 Banská Bystrica

tel.: 048/4136146<http://www.slovakiatourism.sk/>

SZVTA - Slovenský zväz vidieckeho turizmu a agroturizmu - združuje právnické a fyzické osoby, ktoré sú spôsobilé poskytovať služby v rámci cestovného ruchu na vidieku. Zväz zastupuje záujmy podnikateľov vo vidieckom turizme a v agroturizme. SZVTA je členom Európskeho zväzu vidieckeho turizmu a dovoleník na roľníckych dvoroch, so sídlom v Štrasburgu.

Kontakt: **Slovenský zväz vidieckeho turizmu a agroturizmu**Dobrovičova 12812 66 Bratislavatel.: 02/59266333

Slovensko-švajčiarske združenie pre rozvoj cestovného ruchu - bolo založené v r. 1994. Hlavným cieľom združenia je ďalšie vzdelávanie v manažmente cestovného ruchu prostredníctvom domácich odborníkov za podpory švajčiarskeho know-how.

Činnosť združenia tvorí:

- vzdelávanie pracovníkov podnikov cestovného ruchu a hotelierstva, štátnej správy a samosprávy, regionálnych a miestnych združení cestovného ruchu,
- poradenská a publikačná činnosť ,
- sprostredkovanie praxe v zariadeniach cestovného ruchu vo Švajčiarsku.

Kontakt: **Slovensko-švajčiarske združenie pre rozvoj cestovného ruchu**

Tajovského ul. 10

974 00 Banská Bystrica

tel.: 048/4152782

AICES - Asociácia informačných centier Slovenska - bola založená v r. 1994 ako dobrovoľné, nepolitické záujmové združenie fyzických a právnických osôb pôsobiacich v oblasti informácií a cestovného ruchu. Asociácia vznikla na ochranu práv a oprávnených záujmov informačných centier Slovenska, na podporu a skvalitňovanie ich činnosti s cieľom propagovať Slovensko v záujme rozvoja domáceho a aktívneho cestovného ruchu.

Kontakt: **Asociácia informačných centier Slovenska**Námestie mieru 1031 01 Liptovský Mikuláštel.: 044/5514449<http://www.infoslovak.sk/>

SACK - Slovenská asociácia cestovných kancelárií - bola založená v r. 1991.

Združuje cestovné kancelárie so sídlom na území SR a ďalšie fyzické a právnické osoby, ktoré sú aktívne na trhu cestovného ruchu. Zastupuje a presadzuje záujmy svojich členov vo vzťahu k orgánom štátnej správy a samosprávy, je členom Svetovej federácie národných asociácií cestovných kancelárií - FUA AV/UFTAA, zabezpečuje spoločnú propagáciu na tuzemských a medzinárodných podujatiach, vydáva mesačník Aktuality pre členov. Kontakt: **Slovenská asociácia cestovných kancelárií** Bajkalská 25821 01 Bratislava tel.: 02/53419058 **e-mail: sack@ba.sknet.sk** **ARVI - Agentúra pre rozvoj vidieka** - je príspevková, nezisková organizácia, ktorej poslaním je podporovať aktivity trvalo udržateľného, vyváženého sociálno-ekonomického rozvoja vidieckych sídiel, tvorbu zamestnanosti a dodatočných príjmov pre vidiecke obyvateľstvo, pomáhať obciam pripravovať a realizovať projekty v týchto oblastiach a asistovať potencionálnym a existujúcim podnikateľským subjektom na vidieku v ich činnosti. Kontakt: **Agentúra pre rozvoj vidieka** Akademická ul. 4949 01 Nitra tel.: 037/6537259 <http://www.arvi.uvtip.sk/>

NARMSP - Národná agentúra pre rozvoj malého a stredného podnikania - vznikla spoločnou iniciatívou programu Európskej únie PHARE a vlády SR. Hlavným cieľom agentúry je iniciovať rozvoj a rast existujúcich a novozaložených malých a stredných podnikov. Agentúra zabezpečuje koordináciu všetkých aktivít na podporu malého a stredného podnikania v SR, vrátane finančných na medzinárodnej, národnej a lokálnej úrovni. Kontakt: **NARMSP** Prievozská 30821 05 Bratislava tel.: 02/53417328, 53417333, <http://www.nadsme.sk/>

Podnikateľské inovačné centrá /BIC/ a Regionálne poradenské a informačné centra /RPIC/ - podporujú hospodársky rozvoj na regionálnej úrovni prostredníctvom rozvoja malého a stredného podnikania. Ich dominantnou úlohou je poskytovať komplexné služby pre sektor malých a stredných podnikateľov v jednotlivých regiónoch Slovenska, v prípade BIC sa aktivity sústreďujú predovšetkým na podporu podnikateľov s inovatívnym zameraním. V súčasnosti sieť BIC pozostáva z BIC v Bratislave, Prievidzi, Spišskej Novej Vsi, Košiciach a Banskej Bystrici. Štruktúru RPIC tvorí 12 centier rovnomerne rozmiestnených po celom území Slovenska. Činnosť týchto inštitúcií je koordinovaná Národnou agentúrou pre podporu malého a stredného podnikania.

Kontakt: **BIC Spišská Nová Ves, s.r.o.** Zimná 72052 01 Spišská Nová Ves tel.: 053/4426254 **SARIO - Slovenská agentúra pre rozvoj investícií a obchodu** je akciová spoločnosť, poskytujúca komplexné poradenské a investorské služby. Jej hlavnou úlohou je podporovať vstup zahraničného kapitálu na Slovensko a vytvárať v zahraničí pozitívny obraz o Slovensku ako krajiny s atraktívnym investičným prostredím.

Kontakt: **SARIO** Drieňová 3821 01 Bratislava tel.: 02/48209311 <http://www.sario.sk/>

SOPK - Slovenská obchodná a priemyselná komora bola zriadená zákonom SNR č. 9/192 Zb. ako verejnoprávna inštitúcia. Členmi komory sú právnické a fyzické osoby, ktoré vykonávajú podnikateľskú činnosť okrem odvetvia poľnohospodárstva a potravinárstva. SOPK zastupuje a koordinuje spoločné záujmy svojich členov v podnikateľskej činnosti v tuzemsku i zahraničí, poskytuje im služby. Na Slovensku funguje sieť regionálnych komôr. Kontakt: **Úrad SOPK** Gorkého 9

816 03 Bratislava
tel.: 02/54433291

<http://www.sopk.sk/OBEO> - **Obchodno-ekonomické oddelenia pri zastupiteľských úradoch SR** v zahraničí. Obchodní radcovia napomáhajú pri nadväzovaní kontaktov a obchodných stykov, získavajú pre firmy zo SR cenné informácie o trhu v danom teritóriu, prípadne informujú miestne podnikateľské kruhy o investičných a obchodných príležitostiach na Slovensku. Taktiež sa zapájajú aktívne do rôznych propagačných akcií a výstav. V súčasnosti má SR sieť 55 obchodných radcov v 47 krajinách. Informácie a kontakty na konkrétne OBEO možno získať na Ministerstve hospodárstva SR, na sekcii dvojstranných obchodných vzťahov, na tel. č. 02/4854 2113.

Bližšie informácie nájdete na webovskej stránke úradu vlády:

<http://www.vlada.gov.sk/phare/> K dispozícií na Slovensku sú podporné programy v oblasti rozvoja cestovného ruchu a podpory podnikania, ktoré spravujú úrady práce, Ministerstvo hospodárstva a ďalšie inštitúcie. **Podporné programy úradov práce** Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny SR prostredníctvom krajských a obvodných úradov práce zabezpečuje politiku trhu práce v SR uplatňovaním vhodných nástrojov hospodárskej a sociálnej politiky. Zdrojom financovania politiky trhu práce je **Úrad práce, sociálnych vecí a rodiny**. Finančné prostriedky v ňom sa rozdeľujú na pasívnu politiku trhu práce (podpora v nezamestnanosti) a na aktívnu politiku trhu práce, ktorá vychádza z koncepcie rozvoja každého regiónu. Podnikatelia a záujemcovia o podnikanie, ktorí spĺňajú svojim podnikateľským zámerom regionálne potreby, môžu požiadať o nasledovnú finančnú podporu:

a) podpora vytvárania nových pracovných miest Na vytvorenie nového pracovného miesta môže obvodný úrad práce poskytnúť nenávratný príspevok, ak nové pracovné miesto vytvára:- občan na prevádzkovanie alebo na vykonávanie samostatnej zárobkovej činnosti

Evidovanému nezamestnanému alebo občanovi, ktorí začne na základe dohody s OÚP prevádzkovať alebo vykonávať samostatnú zárobkovú činnosť a nie je zamestnancom, môže OÚP poskytnúť finančný príspevok, ak bude prevádzkovať alebo vykonávať túto činnosť po dobu 2 rokov. Príspevok sa môže použiť na úhradu nákladov na obstaranie hnutelných alebo nehnuteľných vecí, potrebných na dohodnuté pracovné miesto alebo úhradu nájomného za prenajaté priestory alebo pozemky potrebné pre samozamestnanie, alebo na splácanie úrokov z pôžičiek,

- zamestnávateľ: pre evidovaného nezamestnaného pre absolventa školy alebo pre mladistvého **b) podpora zamestnávania osobitných skupín občanov**

- dlhodobozamestnaní,- občan po uplynutí obdobia poberania rodičovského príspevku,

- občan ohrozený stratou zamestnania v dôsledku znižovania úrovne zamestnanosti jeho zamestnávateľom,- príspevok na zriadenie a prevádzku chránenej dielne a chráneného pracoviska.

Podmienky poskytnutia štátnej pomoci Štátna pomoc sa poskytuje vo forme dotácie na realizáciu projektu, ktorý zabezpečuje vytvorenie minimálne dvoch nových pracovných miest na dobu päť rokov na projekty realizované vo vybraných štrukturálne postihnutých a ekonomicky slabých okresoch s vysokou mierou nezamestnanosti. Celková výška poskytnutej štátnej pomoci nesmie byť vyššia ako 3 mil. Sk a u jednotlivého podnikateľa súhrnne nesmie prekročiť v prepočte 100 000 EURO v priebehu troch po sebe nasledujúcich kalendárnych rokov. Štátna pomoc sa môže poskytnúť do 65% oprávnených nákladov, ak v rámci týchto investícií podnikateľ obstaráva hmotný investičný majetok, a do 25% oprávnených nákladov na obstaranie nehmotného investičného majetku. Bližšie informácie o

štátnom programe nájdete na webovskej stránke Ministerstva výstavby a regionálneho rozvoja SR: <http://www.build.gov.sk>

Ďalšie programy *Program obnovy dediny* Gestorským rezortom je MZP SR a je charakterizovaný ako proces aktivít prispievajúcich ku skrášleniu a zlepšeniu prostredia na dedinách.

Viac o programe na stránke www.lifeenv.gov.sk *Podporný úverový program*, ktorý realizuje Národná agentúra pre malé a stredné podnikanie, je zameraný na malé a stredné podniky, čím je vytvorený priestor aj na podporu v oblasti CR.

Podpora vidieckej turistiky a agroturistiky, ktorú realizuje MP SR je viazaná na poľnohospodársku výrobu žiadateľov.

Informácie na www.mpsr.sk

Národný strategický referenčný rámec Slovenskej republiky na roky 2007 – 2013

Zameranie a obsah Národného strategického referenčného rámca SR

V súčasnosti už prebieha proces SR čerpanie prostriedkov zo štrukturálnych fondov EÚ v programovom období 2007 až 2013. V súlade s novými nariadeniami EÚ k štrukturálnym fondom schválila vláda SR 6. decembra 2006 návrh Národného strategického referenčného rámca Slovenskej republiky na roky 2007 – 2013 NSRR SR, ktorý stanovuje národné priority na spolufinancovanie zo štrukturálnych fondov (ŠF) a z Kohézneho fondu (KF) v nadväznosti na Strategické usmernenia Spoločenstva o kohézii, ktoré definujú rámec pre príspevky z fondov na európskej úrovni. NSRR SR zároveň predstavuje prepojenie medzi prioritami Spoločenstva na jednej strane a národnými a regionálnymi prioritami štátu na druhej strane.

Predmetom strategicko-časťi NSRR SR je predovšetkým stratégia na dosiahnutie cieľa Konvergencia a cieľa Regionálna konkurencieschopnosť a zamestnanosť a definovanie priorit SR na roky 2007 až 2013 ako nástrojov na dosiahnutie strategického cieľa NSRR SR: „Výrazne zvýšiť do roku 2013 konkurencieschopnosť a výkonnosť regiónov a slovenskej ekonomiky a zamestnanosť pri rešpektovaní trvalo udržateľného rozvoja.“

Operačná časť stanovuje a stručne opisuje operačné programy, ktorých prostredníctvom sa bude NSRR SR realizovať. Podľa nariadení môžu členské štáty predkladať NSRR Európskej komisii po schválení strategických usmernení Spoločenstva. Operačné programy môžu byť predložené spolu s NSRR SR alebo samostatne.

Priority NSRR SR podľa cieľov politiky súdržnosti EÚ

Politika súdržnosti, čiže kohézna politika EÚ, sa bude v programovom období 2007 – 2013 uskutočňovať prostredníctvom sústreďovania príspevkov z fondov na tri hlavné ciele:

Konvergenciu, Regionálnu konkurencieschopnosť a zamestnanosť a Európsku teritoriálnu spoluprácu.

NSRR SR však neobsahuje cieľ Európska teritoriálna spolupráca.

Cieľ Konvergencia

V tomto celi sa finančná podpora z Európskeho fondu regionálneho rozvoja (ERDF) a Európskeho sociálneho fondu (ESF) prioritne sústreďujú na regióny, ktorých hrubý domáci produkt na obyvateľa za tri posledné roky pred prijatím nových nariadení nedosiahne 75 % priemeru rozšírenej EÚ. V prípade SR je to jej celé územie s výnimkou Bratislavského kraja.

Pri financovaní z KF cieľ Konvergencia pokryje členské štáty, ktorých HND za posledné tri roky pred prijatím nariadení nedosiahne 90 % priemeru EÚ a ktoré majú konvergenčný program. Tieto kritériá SR spĺňa celým svojím územím.

4 SR 2007 –
2013

V júli 2006 Úradný vestník Európskej únie zverejnil päť nových nariadení, ktoré vstúpili do platnosti 1. augusta 2006 a ktorými sa bude v programovom období 2007 až 2013 riadiť poskytovanie a čerpanie zo štrukturálnych fondov a z Kohézneho fondu EÚ.

Prostriedky z troch fondov – z Európskeho fondu regionálneho rozvoja, Kohézneho fondu a Európskeho fondu sociálneho rozvoja – sa budú poskytovať na dosiahnutie troch prioritných cieľov – cieľa Konvergencia, cieľa Regionálna konkurencieschopnosť a zamestnanosť a cieľa Európska teritoriálna spolupráca.

NSRR SR 2007 – 2013

Sústava priorit NSRR v celi Konvergencia

Strategická priorita Špecifická priorita Fond

1. Infraštruktúra a regionálna dostupnosť

1.1 Regionálna infraštruktúra ERDF

1.2 Environmentálna infraštruktúra a ochrana životného prostredia ERDF + KF

1.3 Dopravná infraštruktúra a verejná osobná doprava ERDF + KF

2. Vedomostná ekonomika

2.1 Informatizácia spoločnosti ERDF

2.2 Výskum a vývoj ERDF

2.3 Infraštruktúra vysokých škôl ERDF

2.4 Podpora konkurencieschopnosti podnikov a služieb najmä prostredníctvom inovácií ERDF

3. Ľudské zdroje – zamestnanosť, sociálna inklúzia a vzdelávanie

3.1 Moderné vzdelávanie pre vedomostnú spoločnosť ESF

3.2 Podpora rastu zamestnanosti a sociálneho začleňovania (inklúzie) ESF

3.3 Modernizácia zdravotníctva ERDF

4. Technická pomoc (horizontálna) ERDF

Sústava priorit NSRR pre cieľ Regionálna konkurencieschopnosť a zamestnanosť

Strategická priorita Špecifická priorita Fond

1. Infraštruktúra a regionálna dostupnosť

1.1 Regionálna infraštruktúra ERDF

1.2 Environmentálna infraštruktúra a ochrana životného prostredia ERDF + KF

2. Vedomostná ekonomika

2.1 Informatizácia spoločnosti ERDF

2.2 Výskum a vývoj ERDF

2.4 Podpora konkurencieschopnosti podnikov a služieb najmä prostredníctvom inovácií ERDF

3. Ľudské zdroje – zamestnanosť, sociálna inklúzia a vzdelávanie

3.1 Moderné vzdelávanie pre vedomostnú spoločnosť ESF

3.2 Podpora rastu zamestnanosti a sociálnej inklúzie ESF

Horizontálne priority NSRR SR

Horizontálne priority

A. Marginalizované rómske komunity

B. Rovnosť príležitostí

C. Trvalo udržateľný rozvoj

C. Trvalo udržateľný rozvoj

Cieľ Regionálna konkurencieschopnosť a zamestnanosť

Na čerpanie podpory v cieľi Regionálna konkurencieschopnosť a zamestnanosť sú oprávnené oblasti, ktoré nespádajú do cieľa Konvergencia – čo je v prípade SR Bratislavský kraj. Cieľ je zameraný na posilnenie konkurencieschopnosti a atraktivity regiónu Bratislavského kraja cestou predvídania hospodárskych a sociálnych zmien a podporení inovácií, spoločnosti založenej na vedomostiach, podnikateľského ducha, ochrany životného prostredia a prevencie pred rizikami, podporu adaptability pracovníkov a podnikov a rozvoj trhov práce, orientovaných na sociálne začleňovanie.

Horizontálne priority

Na základe očakávaného pôsobenia príspevkov na rozvoj územia, ako aj jednotlivých odvetví ekonomických činností stratégia NSRR SR definuje štyri horizontálne priority: marginalizované rómske komunity, rovnosť príležitostí, trvalo udržateľný rozvoj a informačná spoločnosť. Tieto sú svojím charakterom a dosahmi prierezovými témami všetkých ostatných tematických aj územných priorít. Horizontálne priority budú na základe stratégie NSRR SR rešpektované pri každom projekte alebo skupine projektov bez ohľadu na podporovanú tému alebo územie.

6 NSRR SR 2007 –
2013

Operačné programy

Operačný program Riadiaci orgán SO/RO prvej úrovne Fond

1. Regionálny operačný program MVRR SR SO/RO na úrovni NUTS 3 ERDF

2. Životné prostredie MŽP SR – ERDF, KF

3. Doprava MDPT SR – ERDF, KF

4. Informatizácia spoločnosti ÚV SR MF SR ERDF

5. Výskum a vývoj MŠ SR Agentúra MŠ SR pre štrukturálne fondy EÚ ERDF

6. Konkurencieschopnosť a hospodársky rast MH SR SARIO, NADSME, SACR, SEA ERDF

7. Zamestnanosť a sociálna inklúzia MPSVR SR Sociálna implementačná agentúra, Fond sociálneho rozvoja ESF

8. Vzdelávanie MŠ SR Agentúra MŠ SR pre štrukturálne fondy EÚ, MZ SR ESF

9. Zdravotníctvo MZ SR ERDF

10. Technická pomoc MVRR SR – ERDF

11. Bratislavský kraj MVRR SR – ERDF

Financovanie NSRR SR

Európska komisia na zasadnutí 4. augusta 2006 prijala rozhodnutie o financovaní zo ŠF a KF v rámci jednotlivých cieľov kohéznej politiky Európskej únie na roky 2007 až 2013.

Finančné alokácie pre SR zo ŠF a KF v rokoch 2007 – 2013

Ciele kohéznej politiky EÚ Fondy EÚ Finančná dotácia pre SR na daný cieľ kohéznej politiky EÚ (v eurách, v bežných cenách)

1. Konvergencia ŠF + KF 10 911 601 421, ŠF 7 012 862 858, KF 3 898 738 563

2. Regionálna konkurencieschopnosť a zamestnanosť

ŠF 449 018 529 (122 603 156 + transfer z cieľa Konvergencia na výskum a vývoj 326 415 373)

3. Európska teritoriálna spolupráca ŠF 227 284 545

Spolu ŠF + KF 11 587 904 495

Operačné programy

Priority NSRR SR sa budú realizovať prostredníctvom 11 operačných programov v jednotlivých cieľoch kohéznej politiky EÚ:

– **6 operačných programov v cieľi Konvergencia:**

– 4 operačné programy spolufinancované z ERDF pokrývajúce Slovensko okrem Bratislavského kraja (Regionálny operačný program, Informatizácia spoločnosti, Konkurencieschopnosť a hospodársky rast, Zdravotníctvo),

– 2 operačné programy spolufinancované z ERDF a KF pokrývajúce Slovensko vrátane Bratislavského kraja¹ (OP Doprava a OP Životné prostredie);

– **3 operačné programy spoločné pre obidva ciele – cieľ Konvergencia aj cieľ Regionálna konkurencieschopnosť a zamestnanosť**, t. j. pokrývajúce celé Slovensko vrátane Bratislavského kraja – jeden spolufinancovaný z ERDF (Výskum a vývoj) a dva z ESF (Zamestnanosť a sociálna inklúzia a Vzdelávanie);

– **1 operačný program (Technická pomoc)** v cieľi Konvergencia, pokrývajúci horizontálne aktivity, za ktoré je zodpovedný Centrálny koordinačný orgán pre NSRR SR (príprava, riadenie, monitorovanie, hodnotenie, informovanosť, posilňovanie administratívnych kapacít); aktivity finančného riadenia, ktoré zabezpečuje certifikačný orgán a aktivity súvisiace s overovaním riadiacich a kontrolných systémov, vydávaním vyhlásení o ukončení pomoci a kontrolou vzorkových operácií, ktoré zabezpečuje orgán auditu. Dodatkovo bude v každom operačnom programe vyčlenená finančná dotácia na technickú pomoc vzťahujúcu sa na špecifické aktivity príslušného riadiaceho orgánu a sprostredkovateľských orgánov pod riadiacim orgánom;

SR 2007 – 2013

Finančné prostriedky v cieľi Konvergencia

Rozdelenie finančných prostriedkov v rámci cieľa Konvergencia vychádza z čiastky **10 911 601 421 eur** v bežných cenách.

Finančné prostriedky na roky 2007 až 2013 pre jednotlivé operačné programy a priority v rámci cieľa Konvergencia (ŠF, KF) (v eurách, v bežných cenách)

Operačný program Špecifická priorita NSRR SR Fond Príspevok ES ŠP OP

Regionálny OP regionálna infraštruktúra ERDF 1 445 000 000,

Životné prostredie environmentálna infraštruktúra ERDF 230 756 935,

1 800 000 000 ochrana životného prostredia KF 1 569 243 065

Doprava dopravná infraštruktúra ERDF 877 409 097, 3 206 904 595

verejná osobná doprava KF 2 329 495 498

Informatizácia spoločnosti informatizácia spoločnosti ERDF 993 095 405,

Výskum a vývoj výskum a vývoj ERDF 883 000 000, infraštruktúra vysokých škôl ERDF 200 000 000

Konkurencieschopnosť a hospodársky rast

podpora konkurencieschopnosti podnikov a služieb najmä prostredníctvom inovácií ERDF 772 000 000,

Zdravotníctvo modernizácia zdravotníctva ERDF 250 000 000,

Vzdelávanie moderné vzdelávanie pre vedomostnú spoločnosť ESF 600 000 000,
Zamestnanosť a sociálna inklúzia

podpora rastu zamestnanosti a sociálnej inklúzie ESF 864 000 000,

Technická pomoc ERDF 1 97 601 421

Všetky fondy v NSRR pre cieľ Konvergencia spolu 10 911 601 421,

ERDF spolu 5 548 862 858, KF spolu 3 898 738 563, ESF spolu 1 464 000 000

SR plánuje tri operačné programy spoločné pre cieľ Konvergencia a cieľ Regionálna konkurencieschopnosť a zamestnanosť (Výskum a vývoj, Zamestnanosť a sociálna inklúzia, Vzdelávanie).

Finančné prostriedky v cieľi Regionálna konkurencieschopnosť a zamestnanosť

Rozdelenie financií v rámci cieľa Regionálna konkurencieschopnosť a zamestnanosť vychádza zo sumy **122 603 156 eur** a transferu z cieľa Konvergencia na výskum a vývoj v sume **326 415 373 eur**.

Finančné prostriedky na roky 2007 – 2013 pre jednotlivé operačné programy a priority v rámci cieľa Regionálna konkurencieschopnosť a zamestnanosť (ŠF) (v eurách, v bežných cenách)

Operačný program Priorita Fond Príspevok ES ŠP OP

Bratislavský kraj infraštruktúra ERDF 87 000 000, inovácie a informatizácia ERDF

Výskum a vývoj výskum a vývoj ERDF 326 415 373

Vzdelávanie moderné vzdelávanie pre vedomostnú spoločnosť ESF 17 801 578

Zamestnanosť a sociálna inklúzia podpora rastu zamestnanosti a sociálnej inklúzie ESF 17 801 578

Fondy v NSRR SR pre cieľ Regionálna konkurencieschopnosť a zamestnanosť spolu 449 018 529

ERDF spolu 413 415 373, ESF spolu 35 603 156

1 Prioritné osi spolufinancované z ERDF sa vzťahujú na celú SR okrem Bratislavského kraja a prioritné osi spolufinancované z KF sa vzťahujú na celú SR.

Slovensko plánuje tri operačné programy spoločné pre cieľ Konvergencia a cieľ Regionálna konkurencieschopnosť a zamestnanosť (OP Výskum a vývoj, OP Zamestnanosť a sociálna inklúzia a OP Vzdelávanie).

Štruktúra operačných programov

Regionálny operačný program

Hlavným cieľom Regionálneho operačného programu (ROP) je zvýšenie dostupnosti a kvality občianskej infraštruktúry a vybavenosti v regiónoch. Napĺňanie uvedeného cieľa bude prispievať k dosahovaniu cieľa strategickej priority Infraštruktúra a regionálna dostupnosť, ktorým je „zvýšenie vybavenosti regiónov infraštruktúrou a zvýšenie efektívnosti s ňou súvisiacich služieb“.

Operačný program sa prostredníctvom zamerania svojich prioritných osí dopĺňa s OP Doprava, OP Informatizácia spoločnosti, OP Konkurencieschopnosť a hospodársky rast, OP Vzdelávanie a OP Zamestnanosť a sociálna inklúzia, ako sa uvádza pri opise jednotlivých prioritných osí.

Prostredníctvom budovania kvalitnej a dostupnej občianskej infraštruktúry a v spolupôsobení s príspevkami v rámci ostatných relevantných operačných programov pomôže ROP dosahovať ciele Národného programu reforiem v oblasti vzdelávania, zamestnanosti a informačnej spoločnosti. Hoci operačný program nie je priamo zameraný na podporu podnikateľskej sféry, svojím zameraním prispeje k stimulácii vnútorných zdrojov regiónov na rozvoj nadväzujúcich podnikateľských aktivít (malé a stredné podniky) a zároveň zvýši atraktivitu regiónov pre zahraničné investície, čím prispeje k napĺňaniu priorít Národného programu reforiem

v oblasti podnikateľského prostredia.

Riadiacim orgánom ROP je Ministerstvo výstavby a regionálneho rozvoja SR.

Prioritné osi programu Opatrenia Fond

1. Rozvoj zariadení občianskej infraštruktúry

1.1 Infraštruktúra vzdelávania ERDF

1.2 Infraštruktúra sociálnych služieb a sociálno-právnej ochrany a sociálnej kurately

1.3 Infraštruktúra pamäťových a fondových inštitúcií na miestnej a regionálnej úrovni

1.4 Revitalizácia a hospodárske využitie pamiatkových objektov v území

1.5 Infraštruktúra nekomerčných záchranných služieb

2. Posilnenie vybavenosti územia

2.1 Regionálne komunikácie zaisťujúce dopravnú obslužnosť regiónu ERDF

2.2 Regenerácia sídiel

2.3 Podpora a obnova infraštruktúry cestovného ruchu

3. Technická pomoc ERDF

Operačný program Životné prostredie

Operačný program je zameraný na „zlepšenie stavu životného prostredia a racionálneho využívania zdrojov prostredníctvom dobudovania a skvalitnenia environmentálnej infraštruktúry SR v zmysle predpisov EÚ a SR a na posilnenie environmentálnej zložky trvalo udržateľného rozvoja“. Globálny cieľ programu prispieva k napĺňaniu cieľa strategickej priority Infraštruktúra a regionálna dostupnosť, ktorým je „zvýšenie vybavenosti regiónov infraštruktúrou a zvýšenie efektívnosti s ňou súvisiacich verejných služieb“.

Aktivity v rámci prioritných osí operačného programu sa dopĺňajú s niektorými aktivitami, ktoré budú podporované v ROP a OP Konkurencieschopnosť a hospodársky rast. Program prispeje k dobudovaniu priaznivého podnikateľského prostredia, ktoré je základným predpokladom dlhodobej konkurencieschopnosti a rastu každej trhovej ekonomiky a jednou z hlavných priorit Národného programu reforiem (oblasť obnoviteľných zdrojov energie).

OP Životné prostredie zároveň prispieva k tomu, aby sa hospodársky a sociálny rozvoj uskutočňoval spôsobom umožňujúcim zachovanie kvality životného prostredia pre budúce generácie, a mal tak trvalo udržateľný charakter.

Riadiacim orgánom OP Životné prostredie je Ministerstvo životného prostredia SR.

NR SR 2007 – 2013

Prioritné osi programu Opatrenia Fond

1. Integrovaná ochrana, racionálne využívanie vôd

1.1 Zásobovanie obyvateľstva pitnou vodou KF

1.2 Odvádzanie a čistenie komunálnych odpadových vôd

1.3 Sledovanie a hodnotenie stavu povrchových vôd a podzemných vôd

2. Ochrana pred povodňami

2.1 Opatrenia na ochranu pred povodňami

2.2 Vybudovanie povodňového varovného a predpovedného systému

3. Ochrana ovzdušia, ozónovej vrstvy a minimalizácia nepriaznivých vplyvov klimatických zmien vrátane podpory obnoviteľných zdrojov energie

3.1 Ochrana ovzdušia KF

3.2 Ochrana ozónovej vrstvy Zeme

3.3 Minimalizácia nepriaznivých vplyvov klimatických zmien, vrátane podpory obnoviteľných zdrojov energie

4. Odpadové hospodárstvo

4.1 Podpora aktivít v oblasti separovaného zberu KF

4.2 Podpora aktivít na zhodnocovanie odpadov

4.3 Nakladanie s nebezpečnými odpadmi spôsobom priaznivým pre životné prostredie

4.4 Riešenie problematiky environmentálnych záťaží vrátane ich odstraňovania

4.5 Uzatváranie a rekultivácia skládok odpadov

5. Ochrana a regenerácia prírodného prostredia a krajiny

5.1 Programy starostlivosti o chránené územia vrátane území NATURA 2000 a programy záchrany pre kriticky ohrozené rastliny a živočíchy vrátane monitoringu druhov a biotopov ERDF

5.2 Infraštruktúra ochrany prírody a krajiny

5.3 Informačné a propagačné aktivity

6. Technická pomoc ERDF

Operačný program Doprava

Cieľom operačného programu je podpora trvalo udržateľnej mobility prostredníctvom rozvoja dopravnej infraštruktúry a rozvoja verejnej železničnej osobnej dopravy. Realizáciou tohto cieľa sa prispeje k zlepšeniu dostupnosti SR, jednotlivých regiónov a ich vzájomného prepojenia, a v synergii s cieľmi ostatných operačných programov aj k znižovaniu regionálnych disparít a k podpore rozvoja ekonomických aktivít a zvyšovaniu konkurencieschopnosti SR.

V tomto kontexte sa OP Doprava primárne zameriava na výstavbu a modernizáciu dopravnej infraštruktúry SR a jej integráciu do európskeho dopravného systému a zabezpečí prepojenie hlavných sídelných útvarov s cieľom odstraňovať regionálne disparity v menej rozvinutých regiónoch SR pri zachovaní princípu trvalo udržateľnej mobility. Paralelne tiež predstavuje prostriedok na postupné odstraňovanie neuspokojivých parametrov dopravnej infraštruktúry v regiónoch a naliehavých otázok bezpečnosti, spoľahlivosti a kvality dopravy.

Svojím zameraním sa operačný program v oblasti budovania a modernizácie cestnej infraštruktúry dopĺňa s prioritnou osou posilnenie vybavenosti územia v Regionálnom operačnom programe, v ktorej rámci bude podporovaná oblasť ciest 2. až 3. triedy, čo vytvára predpoklady na synergický efekt v rámci rozvoja cestnej siete.

Hoci operačný program nie je priamo určený na podporu podnikateľskej sféry, svojím zameraním prispeje k stimulácii vnútorných zdrojov regiónov na rozvoj nadväzujúcich podnikateľských aktivít (malé a stredné podniky) a zároveň zvýši atraktivitu regiónov pre zahraničné investície, čím prispeje k napĺňaniu priorít Národného programu reforiem v oblasti podnikateľského prostredia.

Riadiacim orgánom OP Doprava je Ministerstvo dopravy, pôšt a telekomunikácií SR.

07 –

2013

Prioritné osi programu Opatrenia Fond

1. Železničná infraštruktúra

1.1 Modernizácia a rozvoj železničných tratí (TEN -T + ostatné trate v súlade s nariadením pre KF) KF

2. Cestná infraštruktúra (TEN -T)

2.1 Rozvoj diaľnic (TEN -T) KF

3. Infraštruktúra intermodálnej prepravy

3.1 Rozvoj siete základných verejných terminálov intermodálnej prepravy KF

4. Cestná infraštruktúra (rýchlostné cesty a cesty 1. triedy)

4.1 Modernizácia a rozvoj rýchlostných ciest ERDF

4.2 Modernizácia a rozvoj ciest 1. triedy

5. Železničná verejná osobná doprava

5.1 Rozvoj železničnej verejnej osobnej dopravy ERDF

6. Technická pomoc ERDF

Operačný program Informatizácia spoločnosti

Globálnym cieľom operačného programu je „vytvorenie inkluzívnej informačnej spoločnosti ako prostriedku na rozvoj vysoko výkonnej vedomostnej ekonomiky“, čím sa prispeje k dosahovaniu cieľa strategickej priority Vedomostná ekonomika, ktorým je „rozvoj zdrojov trvalo udržateľného ekonomického rastu a zvyšovanie konkurencieschopnosti priemyslu a služieb“.

Finančné prostriedky poskytnuté na modernizáciu verejnej správy prostredníctvom informačných a komunikačných technológií (IKT) budú koncentrované plošne do všetkých organizácií verejnej správy a budú poskytovať priame výstupy vo forme podporených služieb používateľom na celom území SR. Ak má byť dosiahnutá funkčnosť rozvoja eGovernmentu a maximálna efektívnosť a účinnosť ŠF v tejto oblasti, musia byť intervencie implementované v celej organizačnej štruktúre verejnej správy bez ohľadu na to, v ktorých lokalitách sa tieto inštitúcie nachádzajú, alebo aké funkcie plnia. V opačnom prípade by bol rozvoj eGovernmentu nefunkčný a SR by v dohľadnom horizonte nedosiahla úroveň informatizácie porovnateľnú s vyspelými krajinami EÚ.

Riadiacim orgánom OP Informatizácia spoločnosti je Úrad vlády SR.

Prioritné osi programu Opatrenia Fond

1. Elektronizácia verejnej správy a rozvoj elektronických služieb

1.1 Elektronizácia verejnej správy na centrálnej úrovni ERDF

1.2 Elektronizácia verejnej správy na regionálnej a miestnej úrovni

2. Rozvoj pamäťových a fondových inštitúcií a obnova ich národnej infraštruktúry

2.1 Zlepšenie systémov získavania, spracovania, ochrany a sprístupňovania obsahu pamäťových a fondových inštitúcií ERDF

2.2 Digitalizácia obsahu pamäťových a fondových inštitúcií, archivovanie a sprístupňovanie digitálnych dát

3. Zvýšenie prístupnosti k širokopásmovému internetu

3.1 Rozvoj infraštruktúry širokopásmového prístupu ERDF

3.2 Stimulovanie dopytu po širokopásmovom pripojení

4. Technická pomoc ERDF

Operačný program Výskum a vývoj

Hlavným zameraním operačného programu je „modernizácia a zefektívnenie systému podpory výskumu a vývoja a skvalitnenie infraštruktúry vysokých škôl tak, aby prispievali k zvyšovaniu konkurencieschopnosti ekonomiky, znižovaniu regionálnych disparít, vzniku nových inovatívnych (high-tech) malých a stredných podnikov, tvorbe nových pracovných miest a zlepšeniu podmienok vzdelávacieho procesu na vysokých školách“. Kvalita a úroveň poskytovania vzdelávania na vysokých školách ako základný predpoklad na ďalší rozvoj výskumu a vývoja súvisí aj so stavom budov a zariadení, v ktorých výchovno-vzdelávací proces prebieha. Kvalita a dostupnosť vzdelávania je dlhodobou poznačená nedostatkom investícií do technického a vnútorného vybavenia škôl. Dôsledkom je neuspokojivý technický stav veľkého počtu budov, morálna a fyzická zastaranosť technických zariadení, vysoké prevádzkové náklady a nedostatok moderných technológií využívaných vo vyučovacom procese na vysokých školách. V rámci cieľa Konvergencia operačný program reflektuje na zlý technický stav hmotnej infraštruktúry vysokých škôl, zlý technický stav objektov a ich vnútorného vybavenia so zámerom zvýšiť štandard technologického zabezpečenia vyučovania.

Prioritné osi OP Výskum a vývoj sú úzko späté predovšetkým s prioritnými osami v rámci OP Vzdelávanie, ako aj OP Konkurencieschopnosť a hospodársky rast. Riadiacim orgánom OP Výskum a vývoj je Ministerstvo školstva SR.

1

NSRR SR 2007 – 2013

Prioritné osi programu Opatrenia Fond

1. Výskum a vývoj

1.1 Obnova a budovanie technickej infraštruktúry výskumu a vývoja ERDF

1.2 Podpora sietí excelentných pracovísk výskumu a vývoja ako pilierov rozvoja regiónu a podpora nadregionálnej spolupráce

1.3 Prenos poznatkov a technológií získaných výskumom a vývojom do praxe

3. Infraštruktúra vysokých škôl

3.1 Budovanie infraštruktúry vysokých škôl a modernizácia ich vnútorného vybavenia za účelom zlepšenia podmienok vzdelávacieho procesu ERDF

4. Technická pomoc ERDF

Operačný program Konkurencieschopnosť a hospodársky rast

Globálnym cieľom tohto operačného programu je zabezpečenie trvalo udržateľného hospodárskeho rastu a zamestnanosti. Prioritné osi operačného programu sa dopĺňajú s niektorými oblasťami podporovanými v rámci programov Regionálny operačný program, Výskum a vývoj, Zamestnanosť a sociálna inklúzia a Vzdelávanie. Operačný program predstavuje jeden z hlavných realizačných nástrojov na dosiahnutie priorít Národného programu reforiem v oblasti inovácií a priamo prispieva aj k uskutočneniu jeho priorít v oblasti podnikateľského prostredia. Riadiacim orgánom operačného programu Konkurencieschopnosť a hospodársky rast je Ministerstvo hospodárstva SR.

Prioritné osi programu Opatrenia Fond

1. Podpora konkurencieschopnosti podnikov a služieb najmä prostredníctvom inovácií

1.1 Inovácie a technologické transfery ERDF

1.2 Podpora spoločných služieb pre podnikateľov

1.3 Podpora inovačných aktivít v podnikoch

1.4 Zvyšovanie energetickej efektívnosti na strane výroby aj spotreby a zavádzanie progresívnych technológií v energetike

1.5 Podpora podnikateľských aktivít v cestovnom ruchu

2. Technická pomoc

2.1 Technická pomoc ERDF

Operačný program Zdravotníctvo

Zlepšenie podmienok ovplyvňujúcich zdravotný stav obyvateľstva ako pracovnej sily prostredníctvom zvyšovania kvality, dostupnosti, efektívnosti zdravotnej starostlivosti a podpory zdravia sú priority OP Zdravotníctvo. Operačný program je v príslušných oblastiach prepojený s OP Vzdelávanie a OP Zamestnanosť a sociálna inklúzia, ako sa uvádza pri opise jednotlivých prioritných osí. Prostredníctvom zlepšovania zdravotného stavu populácie, a tým zvyšovania pracovnej sily na pracovnom trhu bude OP Zdravotníctvo prispievať k realizácii priorít Národného programu reforiem predovšetkým v oblasti zamestnanosti.

Riadiacim orgánom OP Zdravotníctvo je Ministerstvo zdravotníctva SR.

Prioritné osi programu Opatrenia Fond

1. Modernizácia zdravotníckeho systému

1.1 Reštrukturalizácia systému zdravotnej starostlivosti ERDF

1.2 Budovanie a rozvoj inštitúcií realizujúcich vzdelávanie v oblasti zdravotníctva

2. Podpora zdravia a predchádzanie zdravotným rizikám

2.1 Budovanie a rozvoj inštitúcií zaoberajúcich sa podporou zdravia, prevenciou ochorení a verejným zdravotníctvom ERDF

2.2 Realizácia programov podpory zdravia a prevencie ochorení vrátane špecifických nástrojov pre znevýhodnené skupiny obyvateľstva

3. Technická pomoc ERDF

12 NSRR SR 2007 –
2013

Operačný program Zamestnanosť a sociálna inklúzia

Cieľom operačného programu je rast zamestnanosti, sociálnej inklúzie (začleňovania) a budovanie kapacít. Vzhľadom na nízku flexibilitu a efektívnosť zamestnancov v rôznych oblastiach verejnej správy, ako aj potrebu skvalitniť tvorbu politík, budú v operačnom programe podporované aktivity smerujúce ku skvalitneniu ľudského kapitálu a aktivity orientované na kvalitnú tvorbu politík.

Prostredníctvom zamerania svojich prioritných osí je operačný program previazaný s aktivitami Regionálneho operačného programu, OP Vzdelávanie, OP Výskum a vývoj a OP Zdravotníctvo, ako sa uvádza pri opise jednotlivých prioritných osí.

Operačný program implementuje aktivity, ktorých prostredníctvom sú plnené úlohy v oblasti politiky zamestnanosti vyplývajúce z Národného programu reforiem. Prostredníctvom svojich dvoch prioritných osí koncentruje príspevky na dosiahnutie vysokej miery zamestnanosti, zníženie dlhodobej nezamestnanosti, vyrovnanie sa s demografickými zmenami a v neposlednom rade na sociálnu inklúziu. Príspevky v uvedených oblastiach smerujú k naštartovaniu, resp. posilneniu procesov, ktoré zabezpečia konkurencieschopnosť Slovenskej republiky v európskom i globálnom rámci.

Riadiacim orgánom operačného programu Zamestnanosť a sociálna inklúzia je Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny SR.

Prioritné osi programu Opatrenia Fond

1. Podpora rastu zamestnanosti

1.1 Podpora programov v oblasti podpory zamestnanosti a riešenia nezamestnanosti a dlhodobej nezamestnanosti ESF

1.2 Podpora zosúladenia rodinného a pracovného života a starostlivosti o malé deti

1.3 Budovanie kapacít a zlepšenie kvality verejnej správy

1.4 Podpora tvorby pracovných miest prostredníctvom rozvoja podnikania

2. Podpora sociálnej inklúzie

1.1 Podpora sociálnej inklúzie prostredníctvom rozvoja sociálnych služieb, opatrení sociálnoprávnej ochrany a sociálnej kurately a zdravotníckych služieb s osobitným zreteľom na marginalizované rómske komunity ESF

2.2 Podpora vytvárania rovnosti príležitostí v prístupe na trh práce a podpora integrácie znevýhodnených skupín na trh práce s osobitným zreteľom na marginalizované rómske skupiny

4. Technická pomoc ESF

Operačný program Vzdelávanie

Zabezpečenie dlhodobej konkurencieschopnosti SR prostredníctvom prispôsobenia vzdelávacieho systému potrebám vedomostnej spoločnosti je globálnym cieľom OP Vzdelávanie. Operačný program bude prostredníctvom príspevkov zo zdrojov ESF financovať formovanie a podporu ľudského kapitálu smerom k nadobudnutiu základných zručností a kľúčových kompetencií potrebných vo vedomostnej ekonomike a pre pracovný trh. OP Vzdelávanie pokrýva všetky stupne vzdelávacieho systému – základné, stredné, vysoké a ďalšie vzdelávanie. Všetky stupne

vzdelávacieho systému je potrebné prepojiť s potrebami pracovného trhu a výzvami vedomostnej spoločnosti. Modernizácia a podpora výchovy a vzdelávania na všetkých úrovniach vzdelávacieho systému je nevyhnutnou súčasťou vytvárania vedomostnej spoločnosti v SR. Príspevky v tejto oblasti smerujú k naštartovaniu, resp. posilneniu procesov, ktoré zabezpečia konkurencieschopnosť Slovenskej republiky v európskom i globálnom rámci, ako aj všestranný rozvoj vzdelania, kreatívnosti, zručnosti a slobody osobnosti každého občana.

Riadiacim orgánom operačného programu Vzdelávanie je Ministerstvo školstva SR.

13

NSRR SR 2007 – 2013

Prioritné osi programu Opatrenia Fond

1. Reforma systému vzdelávania a odbornej prípravy

1.1 Premena tradičnej školy na modernú ESF

1.2 Vysoké školy a výskum a vývoj ako motory rozvoja vedomostnej spoločnosti

2. Celoživotné vzdelávanie ako základný princíp vedomostnej spoločnosti

2.1 Podpora celoživotného vzdelávania EF

2.2 Podpora celoživotného vzdelávania v zdravotníctve

3. Podpora vzdelávania osôb s osobitými vzdelávacími potrebami

3.1 Zvyšovanie vzdelanostnej úrovne príslušníkov marginalizovaných rómskych komunít ESF

3.2 Zvyšovanie vzdelanostnej úrovne osôb s osobitými vzdelávacími potrebami

5. Technická pomoc ESF

Národný strategický plán rozvoja vidieka SR Ministerstvo pôdohospodárstva Slovenskej republiky

Globálny cieľ a strategický rámec jednotlivých osí rozvoja vidieka SR

NSPRV SR stanovuje globálny cieľ, ktorý rámcovo definuje oblasť záujmu z pohľadu multifunkčného poľnohospodárstva, potravinárstva, lesného hospodárstva a udržateľného rozvoja vidieka. Dôraz je kladený na:

- zlepšenie stavu životného prostredia a krajiny v zmysle zavádzania vhodných poľnohospodárskych a lesohospodárskych postupov
- zlepšenie konkurencieschopnosti agropotravinárskeho a lesného sektora prostredníctvom zvyšovania efektívnosti a kvality výroby so zachovaním princípov udržateľného rozvoja a princípov ekologizácie hospodárenia na vidieku
- skvalitnenie života vo vidieckych oblastiach a diverzifikáciu vidieckeho hospodárstva v rámci vytvárania nových pracovných príležitostí, vzdelávania a obnovy a rozvoja obcí, čo prispeje k zníženiu regionálnych rozdielov vidieka na Slovensku.

Globálny cieľ

Multifunkčné poľnohospodárstvo, potravinárstvo, lesníctvo a udržateľný rozvoj vidieka

Jednotlivé ciele a priority strategického rámca sú stanovené v zmysle naplnenia globálneho cieľa, ako i strategických usmernení Spoločenstva.

Strategický rámec

GLOBALNY CIEL'

Multifunkčné poľnohospodárstvo, potravinárstvo, lesníctvo a udržateľný rozvoj vidieka

Osi

Ciele a Priority

Priority

- 1.) Vytváranie pracovných príležitostí na vidieku
- 2.) Podpora vzdelávacích aktivít
- 3.) Obnova a rozvoj obcí
- 4.) Vytváranie miestnych partnerstiev

Priority

- 1.) Zachovanie biodiverzity na vidieku a poľnohospodárskych a lesohospodárskych systémov s vysokou prírodnou hodnotou
- 2.) Zachovanie a zlepšenie kvality podzemných a povrchových vôd
- 3.) Zachovanie a zlepšenie kvality poľnohospodárskej a lesnej pôdy
- 4.) Zmiernenie dôsledkov klimatických zmien

Priority

- 1.) Podpora modernizácie, inovácie a efektivity agropotravinárskeho a lesníckeho sektora
- 2.) Prehlbovanie vedomostí a zvyšovanie odborného prehľadu v oblasti agropotravinárstva a lesníctva

Cieľ:

Zvýšiť konkurencieschopnosť agropotravinárskeho a lesníckeho sektora

Cieľ:

Zvýšiť zamestnanosť na vidieku a podporiť rozvoj obcí

Cieľ:

Vytvárať multifunkčné poľnohospodárske a lesnícke systémy s priaznivým dosahom na životné prostredie, prírodu a vzhľad krajiny

OS 1

Zvýšenie konkurencieschopnosti poľnohospodárstva a lesného hospodárstva

OS 2

Zlepšenie životného prostredia a krajiny

OS 3

Kvalita života vo vidieckych oblastiach a diverzifikácia vidieckeho hospodárstva

OS 4

Leader

Cieľ:

Podpora budovania a rozvoj miestnych partnerstiev a využitie vnútorného Rozvojového potenciálu vidieka

Priorita

- 1) Zlepšovanie správy (manažmentu) a riadenia a mobilizácia rozvojového potenciálu vo vidieckych oblastiach

Strategický rámec jednotlivých osí rozvoja vidieka

OS 1: Zvýšenie konkurencieschopnosti poľnohospodárstva a lesného hospodárstva

CIEĽ OSI 1:

Zvýšiť konkurencieschopnosť agropotravinárskeho a lesníckeho sektora

Priorita č.1

Podpora modernizácie, inovácie a efektivity agropotravinárskeho a lesníckeho sektora

Ciel' priority č. 1: Podporiť modernizáciu, reštrukturalizáciu a inováciu, ako aj zvýšiť kvalitu produktov v poľnohospodárskom, potravinárskom a lesnom sektore

Smerovanie

Z pohľadu naplnenia tejto priority je v SR nevyhnutné nasmerovanie investícií v oblasti prvovýroby predovšetkým do výrobných zariadení(hospodárske budovy, skladovacie kapacity, stroje a zariadenia). V rastlinnej výrobe bude výroba smerovaná predovšetkým na nákup moderného strojno-technologického zariadenia pre zabezpečenie rozvoja celého výrobného procesu, v živočíšnej výrobe bude dôraz kladený na modernizáciu ustajňovacích priestorov a technológií s cieľom vytvoriť najlepšie podmienky pre dosiahnutie optimálnej produkcie pri súčasnom rešpektovaní pohody zvierat. Taktiež sa podporia investície na dobudovanie zariadení na uskladnenie a spracovanie hnoja a pod.

V oblasti spracovania poľnohospodárskych a lesných produktov budú investície nasmerované do modernizácie a efektívneho využitia existujúcich spracovateľských kapacít, ktoré zvýšia výkonnosť a konkurencieschopnosť podnikov. Tieto sa využívajú v jednotlivých sektoroch rôzne, avšak takmer na 100% sú využívané len kapacity spracovania olejnín. Dôraz na podporu zvyšovania využitia výrobných kapacít je nevyhnutný hlavne pri spracovaní obilnín, v sektore spracovania mlieka a mliečnych výrobkov a v sektore spracovania mäsa a mäsových výrobkov. Zároveň sa podporia investície na podporu diverzifikácie prvovýrobcov do činností spojených so spracovaním poľnohospodárskych výrobkov uvedených v prílohe I Zmluvy o založení ES, ktoré pridaním hodnoty zvýšia predajnosť vlastnej produkcie. Ďalšie investície sú nasmerované do výstavby, rekonštrukcie, obstarania a modernizácie zariadení, strojov, prístrojov a technológií (vrátane počítačových programov a pripojenia na internet).

Pri modernizácii, ako aj pri zavádzaní nových technológií v agropotravinárskych podnikoch je potrebné klásť dôraz na technológie, ktoré sú šetrné k životnému prostrediu pri súčasnej racionalizácii týchto technológií z hľadiska spotreby energie. Nevyhnutné je zároveň využitie veľkého potenciálu pre výrobu obnoviteľných zdrojov energie (biomasa, biopalivá), ktorý pôdohospodárstvo a lesníctvo poskytuje.

Vzhľadom na nedostatočné spracovateľské kapacity a slabo rozvinutý trh s bioproduktmi je potrebné nasmerovať podporu i na spracovanie produktov ekologického poľnohospodárstva.

Pri podpore zlepšenia stavu životných podmienok zvierat v rámci osi 2 je potrebné na zefektívnenie cieľa zamerať podporu aj na investičné aktivity v tejto oblasti.

Pre zabezpečenie konkurencieschopnosti produktov agropotravinárskeho a lesného sektora je opodstatnená podpora zvyšovania ich kvality a pridanej hodnoty. V tejto súvislosti sú nevyhnutné aj investície do skladovacích priestorov.

Vlastníctvo pôdy v SR je charakteristické veľkou rozdrobenosťou pozemkov a nevyrovnanými vlastníckymi vzťahmi k pôde. Cieľom podpory v tejto oblasti bude preto hlavne zlepšenie priestorového a funkčného usporiadania územia, podpora pozemkových úprav a zlepšenie prístupu k pozemkom.

Súkromné lesy zohrávajú významnú úlohu v ekonomike vidieka, a preto je dôležité ich podporiť s cieľom zlepšiť a rozšíriť ich ekonomickú hodnotu, zvýšiť diverzifikáciu výroby a rozšíriť trhové príležitosti v takých oblastiach, ako je trh s obnoviteľnou energiou pri súčasnom zachovaní udržateľného obhospodarovania a multifunkčnej úlohy lesov.

Zároveň je potrebné zabezpečiť hladký prechod určitých opatrení podporovaných

v predchádzajúcom programovacom období, ktoré boli zavedené prostredníctvom Aktu o pristúpení, konkrétne podporu polosamozásobiteľských fariem a zakladania odbytových organizácií výrobcov.

Podporované aktivity zamerané na naplnenie cieľa v rámci priority č. 1:

- Modernizácia poľnohospodárskych podnikov
- Pridávanie hodnoty do poľnohospodárskych produktov a produktov lesného hospodárstva
- Infraštruktúra súvisiaca s rozvojom a prispôsobovaním poľnohospodárstva a lesného hospodárstva (pozemkové úpravy)
- Zvyšovanie hospodárskej hodnoty lesov

Priorita č.2

Prehľbovanie vedomostí a zvyšovanie odborného prehľadu v oblasti agropotravinárstva a lesníctva

Cieľ priority č. 2: Zintenzívnenie šírenia a podpory vedomostí, informácií a poradenských služieb pre pracovníkov agrárneho, potravinárskeho a lesníckeho odvetvia

Smerovanie

Cieľom priority je podporiť vzdelávanie a poradenstvo v oblasti agropotravinárskeho a lesného sektora. Vzdelávanie a informovanosť farmárov a lesníkov v oblasti manažmentu a organizácie podniku, inovácií a legislatívy a tiež v oblasti systémov hospodárenia šetrných k životnému prostrediu (napr. ekologické poľnohospodárstvo, agroenvironmentálne opatrenia), v zraniteľných oblastiach, v oblasti zabezpečenia dobrých životných podmienok hospodárskych zvierat je dôležitou časťou podpory prispievajúcej k naplneniu hlavne cieľov a priorit v rámci osi 1 a 2.

Pri zabezpečovaní investícií do ľudského kapitálu, rozvoja ľudského potenciálu, plynulého prenosu informácií a poznatkov súvisiacich s cieľmi a zámermi spoločnej poľnohospodárskej politiky a odborných obsahov ďalšieho vzdelávania ako pridanej hodnoty konkurencieschopnosti a trvalo udržateľného rastu má rezort pôdohospodárstva nové úlohy v skvalitnení štruktúry fungovania celoživotného vzdelávania, naplnení jeho obsahov, hľadání príčin a problémov súvisiacich s motiváciou pracujúcich v rezorte ku vzdelávacím aktivitám, šírením nových informácií o zmene typického chápania poľnohospodárstva a pod. Vzdelávacie a informačné aktivity sa zameriavajú na konkrétne cieľové skupiny účastníkov a realizujú sa prostredníctvom siete rezortných vzdelávacích inštitúcií, výskumných ústavov, centier ďalšieho vzdelávania pri univerzitách, neziskových organizácií, občianskych a záujmových združení a profesijných komôr.

Využívanie systému poradenských služieb v pôdohospodárstve má pomôcť poľnohospodárom a lesníkom zlepšiť trvalo udržateľné riadenie podnikov, posúdiť hospodárnosť, zvýšiť ich výkonnosť a prispôbiť sa konkurenčnému prostrediu.

Podporované aktivity zamerané na naplnenie cieľa v rámci priority č. 2:

- Odborné vzdelávanie a informačné aktivity (poľnohospodárstvo, potravinárstvo a lesné hospodárstvo)
- Využívanie poradenských služieb

OS 2: Zlepšenie životného prostredia a krajiny

CIEĽ OSI 2:

Vytvárať multifunkčné poľnohospodárske a lesnícke systémy s priaznivým dosahom na životné prostredie, prírodu a vzhľad krajiny

Priorita č.1

Zachovanie biodiverzity na vidieku a poľnohospodárskych a lesohospodárskych systémov s vysokou prírodnou hodnotou

Cieľ priority č. 1: Zavádzanie vhodných poľnohospodárskych a lesohospodárskych postupov k zachovaniu biodiverzity a vidieckej krajiny.
Smerovanie

Hlavným cieľom je zachovanie biodiverzity prostredníctvom zavádzania šetrných poľnohospodárskych a lesohospodárskych postupov k životnému prostrediu a tiež území s vysokou prírodnou hodnotou. Dôležitou súčasťou priority je zastavenie poklesu vzácnych stanovišť voľne žijúcich druhov rastlín a živočíchov, a to hlavne územiach sústavy NATURA 2000. Dôraz sa kladie aj na ekologické poľnohospodárstvo, pretože pozitívne vplyva na zložky životného prostredia a diverzitu krajiny. Popri zachovaní funkcií pôdy zohľadňuje aj priaznivé životné podmienky chovaných zvierat.

Udržanie poľnohospodárstva v znevýhodnených prírodných podmienkach horských oblastí a v ostatných znevýhodnených oblastiach prispeje k zachovaniu a podporeniu udržateľných systémov hospodárenia vo vidieckych oblastiach a zachovaniu charakteru vidieckej krajiny.

Podporované aktivity zamerané na naplnenie cieľa v rámci priority 1:

- Znevýhodnené oblasti (LFA)
- Platby v rámci Natura 2000 na poľnohospodárskej pôde
- Platby v rámci Natura 2000 na lesných pozemkoch
- Agroenvironmentálne platby (zachovanie biotopov s vysokou prírodnou hodnotou)
- Životné podmienky zvierat
- Lesnícko–environmentálne platby (zachovanie ekosystémov s vysokou prírodnou Hodnotou)

Priorita č.2

Zachovanie a zlepšenie kvality podzemných a povrchových vôd

Priorita č.3

Zachovanie a zlepšenie kvality poľnohospodárskej pôdy a lesných pozemkov

Cieľ priority č. 2 a 3: Zavádzanie vhodných poľnohospodárskych postupov k zlepšeniu stavu kvality vody a pôdy

Smerovanie

V rámci zachovania, prípadne zlepšenia kvality vody a pôdy, je snahou podporiť aktivity, ktoré zamedzia možným rizikám znečistenia vôd a nadmernej erózii pôd vplyvom hospodárenia na pôde. Ťažiskom pri riešení priorít bude agroenvironmentálne opatrenie zamerané na priamu prevenciu pred spomínanými ohrozeniami a ochranu prírodných zdrojov vo väzbe na rámcovú smernicu o vodách.

Podporované aktivity zamerané na naplnenie cieľa v rámci priority 2 a 3:

- Platby súvisiace s rámcovou smernicou o vodách⁵
- Agroenvironmentálne platby (vhodné poľnohospodárske postupy šetrné k ŽP)
- Lesnícko–environmentálne platby (vhodné lesnícke postupy šetrné k ŽP)

Priorita č.4

Zmiernenie dôsledkov klimatických zmien

Cieľ priority č. 4: Podporiť vhodné poľnohospodárske a lesohospodárske postupy prispievajúce k zníženiu emisií skleníkových plynov a zachovaniu organickej hmoty v pôde
Smerovanie

Cieľom priority je podporiť aktivity prispievajúce k zachovaniu hlavných funkcií lesa a zdravia lesa, čo prispeje k zmierneniu dôsledkov klimatickým zmien. Biotické a abiotické činitele a lesné požiare majú značný vplyv na ekologický stav lesa, preto je dôležité venovať pozornosť i náležitej prevencii, a to prostredníctvom činnosti zameranej na obnovu potenciálu lesného hospodárstva a na zavedenie preventívnych opatrení. Využívanie obnoviteľných zdrojov energie, hlavne lesnej

biomasy a správne postupy využívania pôdy taktiež čiastočne prispievajú k zmierneniu dôsledkov klimatických zmien.

Podporované aktivity zamerané na naplnenie cieľa v rámci priority 4:

- Prvé zalesnenie poľnohospodárskej pôdy
  - Obnova potenciálu lesného hospodárstva a zavedenie preventívnych opatrení
- 5 Smernica Rady 2000/60/ES

OS 3: Kvalita života vo vidieckych oblastiach a diverzifikácia vidieckeho hospodárstva

CIEĽ OSI 3

Zvýšiť zamestnanosť na vidieku a podporiť rozvoj obcí

Priorita č.1

Vytváranie pracovných príležitostí na vidieku

Cieľ priority č. 1: Vytvoriť pracovné miesta pre obyvateľov vidieka prostredníctvom diverzifikačných činností a podporou vidieckej turistiky

Smerovanie

Reštrukturalizácia ekonomiky SR po roku 1998 priniesla znižovanie stavu pracovníkov, čo sa prejavilo najmarkantnejšie v rezorte pôdohospodárstva. Od roku 1998 došlo k zníženiu stavu pracovníkov v poľnohospodárstve o 71,7% a v lesnom hospodárstve o 45,9%. Nezamestnanosť vo vidieckych regiónoch ku koncu roka 2003 predstavovala 19,3%. Z tohto pohľadu je preto dôležité vytvárať nové pracovné miesta, čo bude zabezpečené prostredníctvom diverzifikácie smerom k nepoľnohospodárskym činnostiam, v ktorých rámci bude kladený dôraz na podporu aktivít v oblasti agroturistiky (86% obcí sa nachádza v atraktívnych prírodných vidieckych oblastiach) a doplnkových výrob. Takisto bude podpora zameraná na rozvoj vidieckeho cestovného ruchu.

Podporované aktivity zamerané na naplnenie cieľa v rámci priority č. 1

- diverzifikácia smerom k nepoľnohospodárskym činnostiam
- podpora činností v oblasti vidieckeho cestovného ruchu

Priorita č. 2

Podpora vzdelávacích aktivít

Cieľ priority č. 2: Zvýšenie vzdelanosti a informovanosti vidieckeho obyvateľstva

Smerovanie

Dosiahnutie cieľov priority 1 a priority 3 v rámci tejto osi a zabezpečenie udržateľnosti ich výsledkov si vyžaduje, aby subjekty podieľajúce sa na činnostiach, ktoré dané dve priority zahŕňajú, disponovali adekvátnym vzdelaním, resp. informáciami. Taktiež z pohľadu implementácie NSPRV SR v programovacom období 2007 – 2013 je pripravenosť potenciálnych žiadateľov na získanie finančnej podpory veľmi dôležitá.

Podporované aktivity zamerané na naplnenie cieľa v rámci priority č. 2

- vzdelávanie a informovanie

Priorita č. 3

Obnova a rozvoj obcí

Cieľ priority č. 3: Zabezpečiť rozvoj infraštruktúry obcí, zlepšiť vybavenie a vzhľad obcí, a tým prispieť ku kvalitnejšiemu životu obyvateľstva vo vidieckom priestore

Smerovanie

Analýza potvrdzuje, že vidiecke oblasti majú nedostatočne rozvinutú technickú infraštruktúru. Do vlastníctva obcí patria cestné komunikácie 4. triedy, ktoré sú vo veľmi zlom technickom stave, čo potvrdzuje i štruktúra projektov obcí, ktoré predložili v rámci predvstupového programu SAPARD. Zo 150 schválených projektov

bolo 111 zameraných na rekonštrukcie miestnych ciest. V nasledujúcom programovacom období 2004 – 2006 bolo možné získať podporu na tieto investície z operačného programu Základná infraštruktúra, v ktorého rámci bolo prijatých 1 128 projektov v celkovom objeme 8,455 mld. Sk. Celkové investície vo výške 1,351 mld. Sk smerovali prevažne na rekonštrukciu miestnych komunikácií. Podľa údajov Združenia miest a obcí SR výdavky obcí na technickú infraštruktúru predstavujú v priemere 12,2 mld. Sk ročne, čo však pokrýva len 45% skutočných potrieb. Nerozvinutá infraštruktúra má nepriaznivý dosah na rozvoj ďalších oblastí vidieckej ekonomiky a následne spôsobuje nežiaducu migráciu obyvateľstva za prácou do mestských centier.

Podporované aktivity zamerané na naplnenie cieľa v rámci priority č. 3

obnova a rozvoj obcí

Priorita č. 4

Vytváranie miestnych partnerstiev

Cieľ priority č. 4: Získavanie zručností, oživovanie a vykonávanie stratégií miestneho rozvoja

Smerovanie

Keďže prístup Leader nebol v programovacom období 2004 – 2006 v SR implementovaný, je potrebné vo vidieckych oblastiach zabezpečiť budovanie schopností miestnych komunit vytvárať partnerstvá a nadobudnúť potrebné zručnosti. Dôraz bude preto kladený na vyškolenie vedúcich pracovníkov pre vytváranie stratégií rozvoja daného regiónu a riadenie miestnych akčných skupín.

Podporované aktivity zamerané na naplnenie cieľa v rámci priority č. 4

získavanie zručností, oživovanie a vytváranie stratégií miestneho rozvoja

OS 4: Leader

CIEĽ OSI 4

Podpora budovania a rozvoj miestnych partnerstiev a využitia vnútorného rozvojového potenciálu vidieka

Priorita

Zlepšovanie správy (manažmentu) a riadenia a mobilizácia rozvojového potenciálu vo vidieckych oblastiach

Cieľ priority č. 4: Vytvoriť a implementovať miestne vidiecke stratégie prostredníctvom miestnych akčných skupín, povzbudiť a zapojiť občanov žijúcich v danom území pri smerovaní a rozhodovaní o aktivitách, ktoré majú prispieť k integrovanému rozvoju územia.

Smerovanie

Podpora financovaná v rámci osi je zameraná na implementovanie miestnej vidieckej stratégie prístupom Leader s cieľom dosiahnuť ciele osi 3 – Kvalita života vo vidieckych oblastiach a diverzifikácia vidieckeho hospodárstva definovaných v nariadení Rady (ES) č. 1698/2005 o podpore rozvoja vidieka z EAFRD miestnymi akčnými skupinami (MAS).

Veľký potenciál pracovnej sily v spojitosti s významným prírodným a kultúrnym dedičstvom ponúka široké možnosti pre rozvoj vidieka. Impulzom pre tento rozvoj je práve prístup „zdolanahor“, charakteristický pre Leader, ktorý kladie dôraz na aktívnu účasť občanov žijúcich v danom území pri smerovaní a rozhodovaní o aktivitách, ktoré majú prispieť k integrovanému rozvoju územia. Pri implementácii tohto prístupu sa využijú odborné kapacity vybudované v predchádzajúcich projektoch, ako aj ich skúsenosti.

Slovensko nerealizovalo prístup Leader v rámci svojho sektorového operačného programu Poľnohospodárstvo a rozvoj vidieka v rokoch 2004 – 2006. Avšak v rámci

opatrenia Technická pomoc predvstupového programu SAPARD boli uskutočnené aktivity typu Leader. Výstupom projektu bolo zostavenie a riadenie stratégií sociálno-ekonomického rozvoja typu Leader.

Pretože sa SR doteraz nezúčastnila implementácie prístupu Leader s výnimkou programu Technickej pomoci SAPARD, Ministerstvo pôdohospodárstva SR ako riadiaci orgán pre Program rozvoja vidieka SR musí stanoviť a vypracovať všetky základné administratívne rámce pre zabezpečenie efektívnej implementácie tohto prístupu v rámci osi 4 v podmienkach SR.

Nevyhnutné kroky, na ktorých sa podieľajú verejnou súťažou vybratí národní, ako aj zahraniční experti v problematike prístupu Leader, sú nasledovné:

- vypracovanie návrhu administratívneho a politického rámca riadenia prístupu Leader,

- výber a správna identifikácia vidieckych oblastí, na ktorej základe budú vybrané územia,

v ktorých bude využitie Leader najúčinnnejšie a najefektívnejšie,

- vypracovanie návrhu kritérií pre prípravu stratégie a pre výber MAS riadiacim orgánom.

Podporované aktivity zamerané na naplnenie cieľa v rámci priority:

- vykonávanie stratégií miestneho rozvoja
- vykonávanie projektov spolupráce
- chod miestnej akčnej skupiny, získavanie zručností a oživovanie územia

Záver:

V súčasnosti v Slovenskej republike prebieha proces programovacieho obdobia na roky 2007 – 2013. Pre tieto zámery bolo potrebné zmapovať problémy, východiská a vytýčiť socio-ekonomické a enviromantálne rozvojové ciele a priority SR. Nástrojom pre naplnenie týchto náročných úloh je Národný strategický referenčný rámec SR. V súčinnosti s Národným strategickým referenčným rámcom sa vypracoval Plán hospodárskeho a sociálneho rozvoja PSK a následne sa spracoval Plány hospodárskeho a sociálneho rozvoja obce ako základný rámec pre budúce programovacie obdobie na roky 2008 - 2013 v oblasti znižovania disparít prezentované v EÚ.

Hlavným cieľom tohto dokumentu je zlepšovať kvalitu života občanov a sociálnu súdržnosť obce, najmä vytvoriť podmienky pre ekonomický rozvoj a tvorbu pracovných príležitostí, presadzovať koncept trvalo udržateľného rozvoja tak, aby sa obec v rámci Prešovského kraja a SR pri začleňovaní do štruktúr EÚ stala plnohodnotnou.

Plán hospodárskeho a sociálneho rozvoja obce Nižná Olšava je vlastníctvom obce Nižná Olšava. Plán hospodárskeho a sociálneho rozvoja obce Nižná Olšava je dielom, vypracoval Ing. Ondarišin Ján a kolektív.

Autorské práva a systém, formu a obsah spracovania a zoradenia jednotlivých informácií sú vyhradené pre spracovateľa projektu.

Akékoľvek zneužitie autorského práva fyzickou alebo právnickou osobou, kopírovanie celku alebo jeho častí alebo iné zneužitie má za následok trestnoprávnu zodpovednosť!

Spracovatelia: - vypracoval Ing. Ondarišin Ján a kolektív
- starosta obce Ing. Igor Madzin
- obecné zastupiteľstvo